

KIIREELLINEN SIJOTUS JA LAPSEN ETU

HEIDI KOSKI
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
KOSKI, HEIDI: Kiireellinen sijoitus ja lapsen etu
Pro gradu -tutkielma, 77 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Lasse Rautniemi
Lokakuu 2016

Tutkin pro gradu – tutkielmassani lapsen edun määrittymistä sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa lastensuojelun kiireellisen sijoituksen päätösteksteissä. Näkökulmani aiheeseen on maltillinen sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan todellisuutemme muotoutumiseen vaikuttaa oma tulkintamme ja yksilölliset elämäkokemukset ympäristömme sosiaalisen vuorovaikutuksen suhteissa.

Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat vallankäyttökäytäntöjä, joiden myötä rajoittuu yksilön valinnanvapaus ja oikeus yksityiseen perhe-elämän suojaan. Päätökset on kirjannut sosiaalityöntekijä, jonka työtä ohjaa lainsäädäntö, valtakunnallinen ja kunnallinen normiohjaus sekä ammattieettiset normit. Yksittäiselle sosiaalityöntekijälle jää ohjeista huolimatta runsaasti harkintavaltaa, jonka rooli päätöksenteossa on oman tutkimukseni keskiössä. Harkintavaltaa käytetään niin määriteltäessä lapsen etua kuin tehtäessä dokumentointiin liittyviä valintoja. Lastensuojelun työskentelyperiaatteiden mukaan kaikissa päätöksissä ja toimenpidevaihtoehdoissa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Omassa tutkimuksessani olen valinnut lapsen etu – käsitteen määrittävän lastensuojelulain 4 § mukaisena.

Tutkimuskysymykseeni lapsen edun määrittymisestä sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa kiireellisen sijoituksen päätöksissä etsin vastausta sisällön analyysin avulla. Tutkimusaineistonani olivat erään suomalaisen keskisuuren kunnan lastensuojelun kiireellisen sijoituksen päätökset vuoden 2015 aikana, joita oli lukumäärällisesti 49. Tutkimustulosten mukaan lapsen etu määrittyi kiireellisen sijoituksen päätöksissä pääosin vaarantamisedellytysten kautta. Perusteet kiireelliseen sijoitukseen ryhtymiseen jaottelin neljään alaryhmään, joista kaksi kertoi puutteista lapsen kasvuolosuhteissa ja kaksi lapsen omasta itseään vaurioittavasta käyttäytymisestä. Lisäksi lapsen mahdollisuutta etunsa mukaiseen osallisuuteen ja yhteydenpitoon läheistensä kanssa pohdin omina asiakokonaisuuksinaan.

Lapsen etu oli päätösteksteissä määritelty sekä lakiin että konkreettiseen tilanteeseen perustuen useimmiten kattavasti. Tämä lisää päätöserusteiden luotettavuutta, vaikka osa todellisuudesta jää väistämättä kirjatun ulkopuolelle. Tutkimusaineistona ei ollut muuta lastensuojelun dokumentointia sijoitustilanteissa, joiden perustella olisi ollut mahdollista kattavampaan käsitykseen kokonaistilanteesta. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista selvittää, pystyttiinkö sijoitusjakson aikana turvaamaan lapsen etu päätöstekstien pyrkimyksen mukaisesti.

Avainsanat: lastensuojelu, lapsen etu, kiireellinen sijoitus, harkintavalta, dokumentointi

ABSTRACT

University of Tampere, Unit of Pori

School of Social Sciences and Humanities

KOSKI, HEIDI: Taken child into emergency custody and child's best interest

Master's Thesis, 77 pages.

Social Work

Supervisor: Lasse Rautniemi

October 2015

My Master's Thesis was research, how was the interest of Child written in social workers decisions of taken child emergency into custody. My perspective on the subject was a moderate social constructionism, which according the shaping of our own interpretation and individual life experiences of our environment relations of social interaction affects to reality.

These kinds of decisions have multiple powers to limit individuals rights to decide of their own life and also intervene to families' private life. Decisions have been written by social workers, whose work is guided by laws, national and municipal control of standards and professional ethical standards. Despite of all instructions social workers have plenty of discretion, whose role is at the center of my own research. Discretion is used in determining the child's best interests and when making its choice as the related documentation. Child protection work principles are in all decisions and actions have primarily taken into consideration interests of the child. In my research I have chosen to define child's best interests by meaning of the concept determined by the Child Welfare legal clause (4§).

To my question of how social workers define the best interest of Child by written decisions of taken child emergency into custody I was looking for answer with content analysis. My research material was 49 decisions of taken child emergency custody from one medium-size Finnish town during at year 2015. Recording the results the interests of the child was determined mainly through endangering condition. Criteria for taken child custody break down into four sub-groups. Two of these reported the shortcomings of the child growing conditions and two children own self-damaging conduct. In addition, under their own sections I was survey the children's right to participation in their matters and be in touch with their loved ones.

Interests of the child were defined decision texts comprehensive based by law in Child Welfare as well as the concrete situation. This increases the reliability of the decision criteria even if some of the reality is automatically excluded from written texts. The research material included no other child protection documentation of the situations, which would have been possible to justify a comprehensive understanding of the overall. In the future it would also be interesting to find out, was it possible to achieve children best interest during the period of foster care as it was intension when making of decisions of taken child emergency custody.

Keywords: child protection, child's best interest, taken child custody emergency, discretion, documentation

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 LAPSEN ASEMA LASTENSUOJELUPROSESSISSA.....	4
2.1 Lapsen etu lastensuojelutyön keskiössä.....	4
2.2 Lapsen edun tavoittelu osallisuutta vahvistamalla	6
2.3 Kiireellinen sijoitus lastensuojelutoimenpiteenä	8
2.4 Lapsen etu ja sijaishuolto	10
3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄ LAPSEN EDUN MÄÄRITTELIJÄNÄ	15
3.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä lapsen äänen näkyväksi tekijänä	15
3.2 Sosiaalityöntekijän harkintavalta.....	19
3.3 Päätöksenteko lastensuojelussa	22
4 DOKUMENTOINTI SOSIAALITYÖSSÄ	26
4.1 Sosiaalityön dokumentointi	26
4.2 Viranhaltijapäätökset dokumentteina	29
5 TAUSTATEORIA, TUTKIMUSMENETELMÄ JA EETTINEN POHDINTA	33
5.1 Maltillinen sosiaalinen konstruktionismi.....	33
5.2 Tutkimusmenetelmänä sisällön analyysi	36
5.3 Tutkimusetiikka	37
5.4 Dokumentit tutkimusaineistona	39
6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN KUVAUS	41
6.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	41
6.2 Tutkimusympäristö	41
6.3 Tutkimuksen kulku	42

7 TUTKIMUSTULOKSET	44
7.1 Tutkimusaineiston yleinen esittely	44
7.2 Turvallinen kasvuympäristö	46
7.3 Ymmärrys ja hellyys sekä iänmukainen huolenpito ja valvonta	50
7.4 Tasapainoinen kehitys	52
7.5 Itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen	56
7.6 Jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet	58
7.7 Mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan	60
8 LAPSEN ETU KIIREELLISEN SJOITUKSEN PÄÄTÖSTEKSTEISSÄ	63
8.1 Kiireellisen sijoitukset sosiaalityöntekijän kirjaamina dokumentteina	63
8.2 Asiakkaan näkökulma kiireellisen sijoituksen päätösteksteissä	66
9 POHDINTA	70
LÄHTEET	73
TAULUKOT JA KUVIOT	
Taulukko 1: Tutkimusaineiston yleiset piirteet	45
Kuvio1: Sosiaalityöntekijän kirjaama lapsen etu päätösdokumenteissa	69

1 JOHDANTO

Sosiaalihuoltolain uudistumisen myötä Suomessa eletään sosiaalipalveluiden järjestämisen osalta eräänlaista murrosvaihetta. 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain myötä on sekä valtio- että kuntatasolla ryhdytty pohtimaan uudenlaista tapaa järjestää kansalaisten tarvitsemat sosiaalipalvelut. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä uudistuksia tuli myös joihinkin erityistason lakeihin, kuten lastensuojelulakiin (SHL 2014; LSL 2007). Lastensuojelulain osalta keskeisin muutos oli kiireellisen sijoituksen perusteisiin tulleet muutokset (LSL 2007). Lakiuudistukset ovat aiheuttaneet tarpeen uudenlaisten toimintatapojen luomiseen kuntien sosiaalipalvelujärjestelmissä. Kesäkuussa 2015 ilmestyi sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema lain soveltamisopas, jonka tarkoituksena oli selkeyttää sosiaalipalveluiden järjestämistapaa kunnissa (sosiaali- ja terveysministeriö 2015a). Lastensuojeluasioissa on viime aikoina enenevässä määrin tehty tutkimusta valtakunnallisella tasolla, koska kansallista tietoa on ollut vähän ja olemassa oleva tieto on ollut pirstaleista (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2016). Tämän meneillään olevan kehittämistyön tueksi on ajankohtainen ja monipuolinen tutkimustieto aiheesta tarpeellista ja välttämätöntäkin.

Oma tutkielmani täydentää osaltaan tätä tutkimustarvetta. Haluan tutkielmallani tuottaa tietoa käytännön työelämän tarpeisiin tekemällä näkyväksi lapsen edun toteutumiseen liittyviä seikkoja lastensuojelun kiireellisissä sijoitustilanteissa. Kiinnostukseni tutkimusaihetta kohtaan kumpuaa omasta työkokemuksestani lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtehtävissä. Kiireellisen sijoituksen perusteet tiukentuivat 1.1.2016 alkaen (LSL 2017). Pidän tärkeänä, että perusteiden kriittisen arvioinnin ohella päätöksenteossa pidetään edelleen keskiössä lapsen edun toteutumista. Omana tutkimustehtävänäni pro gradu -tutkielmassani on selvittää, miten ja millaisena sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa kiireellisen sijoituksen päätöksissä näyttäytyy lapsen etu. Tutkimusaineistonani on valmis dokumenttiaineisto, joka koostuu erään kunnan vuoden 2015 aikana kirjatusta kiireellisen sijoituksen päätöksistä (n=49). Vastausta tutkimuskysymykseeni etsin sisällön analyysin avulla.

Tutkimusaineistoni analysoinnin kehyksenä toimii maltillinen sosiaalinen konstruktionismi (mm. Burr 2003; Berger & Luckmann 1994). Sosiaalityöntekijöiden kirjaamat päätökset kertovat yhdenlaisen kuvan kiireellisen sijoituksen tilanteista. Sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksiä tehdessään institutionaalista valtaa ja tuottavat teksteillään kuvaa todellisuudesta (Powell 2013, 54; 57). Dokumentteihin tutkimusaineistona liittyy tiiviisti konstruktionistinen näkökulma kielestä, jonka mukaan todellisuuteen suhtaudutaan sellaisena kuin se meille tulkitsemisen ja

ymmärtämisen prosessien kautta ilmenee (Eskola & Suoranta 2008, 138). Omassa tutkimuksessani pyrin selvittämään, millaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen etu ja hyvinvointi vaarantuvat niin vaurioittavasti, että on ryhdyttävä lapsen kiireelliseen sijoittamiseen. Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat dokumentteja, joilla on suuri vaikutus lasten ja perheiden elämään. Päätöksiin ei ole mahdollista suhtautua vain kielenkäyttöksteinä vaan huomioon on otettava dokumenttien käyttötarkoitus. Yksittäisen sosiaalityöntekijän harkintavaltaan jää lainsäädännöstä huolimatta osa päätöksentekoon liittyvistä seikoista. Dokumentointiin liittyvillä valinnoilla on merkittävä vaikutus lapsen edun määrittämiseen.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen julkaiseman uusimman Suomen virallisen tilaston mukaan vuonna 2014 Suomessa asui kodin ulkopuolella sijoitettuja huostaanotettuja lapsia 10 675 ja kiireellisen sijoituksen päätöksiä tehtiin lastensuojelussa 3 773 (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2015, 2). Lastensuojelun perustehtävänä on suojella lasta. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelussa tulee edistää lapsen ikätasoista terveyttä ja kehitystä. Tähän pyritään pääosin tukemalla lapsen vanhempia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevia aikuisia huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista. Kun tämä ei ole mahdollista, on sosiaalityöntekijän velvollisuus järjestää lapselle hänen edun mukainen sijaishuolto. (LSL 2007, 2§; 38§.) Lapsen etu ja sen toteutuminen on lastensuojelutyön ydin käsite (mm. Pösö 2012, 76). Kaikissa lastensuojelun päätöksissä ja toimenpidevaihtoehdoissa on lain mukaan ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.

Lastensuojelutyössä on paradigmanmuutoksen myötä tapahtunut muutos kohti lapsilähtoisempää sosiaalityötä (Forsberg ym. 2006; Hurtig 2006, 179; 191). Erityisesti 2000-luvulla lapsen osallisuus, lapsen omat näkemykset tilanteestaan ja mielipiteen huomioiminen ovat siirtyneet lastensuojelutyön keskiöön (Päkkilä 2008, 161–162). Perhekeskeisyydestä ollaan siirtymässä tai siirrytty lapsilähtöiseen työskentelyotteeseen (mm. Forsberg ym. 2006; Hurtig 2006; Päkkilä 2008). Omassa tutkielmassani en varsinaisesti keskity lapsen mielipiteen selvittämistapoihin tai kuulemiskäytäntöihin. Tarkastelen lapsen edun toteutumista laajemmassa kontekstissa, jonka yhtenä osatekijänä on lapsen osallisuus ja lapsen mielipiteen selvittäminen päätöksenteossa.

Tutkimustani taustoittavaa viitekehystä lähdän rakentamaan luvussa kaksi lapsen edun käsitteen ja kiireelliseen sijoitukseen liittyvän lainsäädännön ja aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten kautta. Luvussa kolme käsittelen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia lapsen edun vaalijana, lainsäädännön ohjaamana virkamiehenä sekä julkista valtaa ja omaa harkintaa käyttävänä päätöksentekijänä. Näiden teemojen alla käsittelen myös aiheesta tehtyjä aiempia

tutkimuksia. Luvussa neljä käsittelen dokumentoinnin merkitystä ja siihen liittyviä erityiskysymyksiä osana lastensuojelutyötä. Luvussa viisi ja kuusi kuvaan metodologiaan ja itse tutkimustehtävääni liittyviä valintojani sisältäen kuvauksen tutkimuksen toteuttamisesta ja eettisten näkökulmien pohdinnan. Luvut seitsemän ja kahdeksan kertovat tutkimustulokseni ja niiden valossa mahdollistuvat johtopäätökset. Viimeinen luku yhdeksän sisältää omaa pohdintaani tutkimuksesta, sen tekemisestä ja tutkimustuloksista.

2 LAPSEN ASEMA LASTENSUOJELUPROSESSISSA

Lapsen asemasta ja oikeuksista on säädetty laajalti viranomaistyötä koskevassa normiohjauksessa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa säädetään, että kaikissa lapsia koskevissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelimien toimissa on otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu (Lapsen oikeuksien sopimus 1991, 3. artikla kohta 1). Suomen perustuslakiin on kirjattu, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän on saatava vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 1999, 6§). Lastensuojelulaki määrittää lastensuojelutyön keskeiseksi tavoitteeksi lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisen eikä esimerkiksi vanhempien oikeuksia (LSL 2007). Lastensuojelutyössä lapset ovat keskiössä. Työtä tehdään nimenomaan lasten hyvinvoinnin kohentamiseksi. On siis luonnollista, että lapsen asema ja oikeudet korostuvat. Lapsen etu nähdään tai tulisi nähdä työn ensisijaisena tavoitteena.

Tässä luvussa käsittelen lapsen etua lastensuojelutyön keskiössä sekä lapsen edun toteutumista osallisuuden näkökulmasta. Lisäksi kerron kiireellisestä sijoituksesta lastensuojelutoimenpiteenä ja miten lapsen etu näyttäytyy sijaishuollon näkökulmasta. Käsittelen aiheita sekä sosiaalityötä ohjaavan lainsäädännön että aiempien lastensuojelun kentällä tehtyjen tutkimusten valossa.

2.1 Lapsen etu lastensuojelutyön keskiössä

Erytisesti 2000-luvulla lapsen osallisuus, lapsen omat näkemykset tilanteestaan ja mielipiteen huomioiminen ovat siirtyneet lastensuojelutyön keskiöön (Päkkilä 2008, 161–162). Puhutaan paradigmanmuutoksesta, jonka myötä aiempaa enemmän kiinnitetään huomiota itse lapseen hänen perheensä tai vanhempiensa sijaan tai ohella. Perhekeskeisyydestä ollaan siirtymässä tai siirrytty lapsilähtöiseen työskentelyotteeseen (mm. Forsberg ym. 2006; Hurtig 2006; Päkkilä 2008). Käytännön työssä lapsilähtöinen työskentelyote näkyy lasten oikeuksien korostumisena ja kiinnostuksena lasten näkemyksiin. Esimerkiksi Johanna Hurtig on tutkinut lapsen osallisuutta lastensuojeluprosesseissa. Hänen mukaansa lapsilähtöinen työskentelyote on sosiaalityöhön tullut jäädäkseen. Lapset nähdään aktiivisina toimijoina eikä vain havainnoinnin tai arvioinnin kohteina. (Hurtig 2006, 191–192.) Lasten huomioiminen lastensuojelutyön keskiössä tuntuu nopeasti ajateltuna itsestään selvältä. Tämän toteuttaminen käytännössä on kuitenkin mahdollista monin tavoin. On esimerkiksi eri asia tehdä päätelmiä lapsen hyvinvoinnista vanhempien voimavaroja arvioimalla kuin kysymällä asioita lapselta itseltään.

Lapsen etu ja sen mukaan toimiminen on ydin käsite lastensuojelussa. Kaikkien päätösten ja toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia. Käsitteellä ei kuitenkaan ole olemassa yksiselitteistä teoreettista pohjaa vaan sitä tulkitaan tilannekohtaisesti yksittäisten ihmisten erilaisissa ja muuttuvissa tilanteissa. Käsitettä lapsen etu käytetään myös rinnakkain lapsen oikeuksien ja lapsen näkökulman kanssa. Lisäksi lapsen osallisuudesta puhutaan usein samassa yhteydessä. (Pösö 2012, 76–77.) Voidaan ajatella, että lapsen edun mukainen tilanne lastensuojelussa on, kun lapsen oikeudet toteutuvat ja hänen näkökulmansa huomioidaan työskentelyprosessissa. Lain sanamuodot jättävät lapsen asioista päättävälle sosiaalityöntekijälle kuitenkin runsaasti harkintavaltaa arvioida lapsen edun toteutumista erilaisissa tilanteissa. Tätä teemaa käsittelem omassa luvussaan myöhemmin.

Lapsen asemaa ja oikeuksia pyritään lastensuojelulaissa turvaamaan nimenomaan "lapsen etu" käsitteen kautta. Lapsen edun toteutuminen ja turvaaminen on lastensuojelutyössä otettava ensisijaisesti huomioon. Lapsen etu määritellään lastensuojelulain 4§ siten, että toimenpidevaihtoehtoja arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota, miten eri ratkaisut turvaavat lapselle seuraavat asiat:

- "1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;*
  - 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;*
  - 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;*
  - 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;*
  - 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;*
  - 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä*
  - 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen."*
- (LSL 2007, 4§.)

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2014 julkaiseman valtakunnallisen lastensuojelun laatusuosituksen mukaan lastensuojelulain 4§ lisäksi lapsen edun toteutumista voidaan tarkastella oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja luotettavuuden sekä turvallisuuden näkökulmasta. Laatusuosituksen mukaan *oikeudenmukaisuus* tarkoittaa ennen kaikkea lapsen oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja oikeutta tietää konkreettiset perustelut oman etunsa toteutumisesta. Oikeudenmukaisuus näkökulman mukaan lapselle tulee taata hänen tarvitsemansa suojelu siten, että lapsen oikeuksien sopimuksen kaikki kohdat toteutuvat. *Avoimuus ja luotettavuus* tulisi lastensuojeluprosesseissa näkyä siten, että vanhempien ensisijaista kasvatusvastuuta kunnioitetaan, perhettä tiedotetaan lapsen kehitystä tukevien palveluiden mahdollisuuksista ja lastensuojelun toimintakäytänteet ovat ennakoitavia, perusteltuja ja lievimmän puuttumisen periaatetta noudattavia. *Turvallisuus* tulee

lastensuojelussa huomioida niin lapsen olosuhteissa, ihmissuhteissa kuin vuorovaikutuksessakin siten, että lapsen kokema turvallisuuden tunne otetaan huomioon ja pyritään edistämään sitä. (Lavikainen ym. 2014, 14–15.)

2.2 Lapsen edun tavoittelu osallisuutta vahvistaen

Osallisuus on keskeinen käsite lapsen edun toteutumisen määrittelyssä, koska ilman lapsen osallisuuden toteutumista on sosiaalityöntekijän haastavaa koota riittävää tietoa lapsen tilanteesta lapsen edun mukaisen päätöksenteon tueksi. Osallisuuden toteutumiseen sisältyy myös, että lapsella on itselleen kerrottu ikä- ja kehitystason mukaisesti päätöksiin ja toimenpiteisiin johtaneet syyt ja perustelut (Räty 2014, 186). Lapsen osallisuudesta ja mielipiteen selvittämisestä on kirjattu lastensuojelulain useampaan kohtaan. Lain 5§ mukaan lapselle on ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Niin lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä kuin lastensuojelua toteutettaessakin, tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. (LSL 2007, 5§.) Mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan on myös sisällytetty yhdeksi osaksi lastensuojelulain 4§ lapsen etua määriteltäessä. Mielipiteen muodostamisen ja kertomisen edellytyksenä on, että lapsi on ymmärtänyt hänelle selitetyt asiat (Räty 2014, 183). Lapselle ei kuitenkaan saa antaa sellaista tietoa, joka vaurioittaisi hänen kehitystään tai olisi vastoin hänen etuaan (LSL 2007, 20 §).

Hannele Forsberg on tutkinut lasten omia kokemuksia turvakotikontekstissa vuosituhannen taitteessa osana Lapsen aika – projektia. Tutkimuksessa lasten ajatuksia kysyttiin lapsilta itseltään, joka oli merkittävä ero moniin aiempiin vanhempien ja työntekijöiden mielipiteisiin pohjaaviin tutkimuksiin. Tutkimuksen lähtökohtana oli, että lapsella on oikeus turvallisuuteen omassa kodissaan ja läheisissä ihmissuhteissaan (Forsberg 2002, 11), jota voidaan pitää laajemminkin lastensuojelutyön ydintavoitteena. Tutkimustulosten mukaan lapset kokivat turvakotityössä olleen tärkeää, että heillä oli mahdollisuus puhua tilanteestaan (mt. 72). Turvakotijakson taustalla oli lasten altistuminen väkivallalle, joka on saattanut perheen sisällä olla kielletty puheenaihe tai salaisuus, josta ei ole ollut lupaa puhua perheen ulkopuolisille. Puhumisen lisäksi lapset kokivat merkitykselliseksi avuksi fyysisen eron väkivallan tekijästä sekä turvakodin tilat ja ihmiset (mt. 75–76). Varsinaisten tutkimustulosten lisäksi lasten haastatteluissa ilmeni, että lapset olivat tyytyväisiä, kun saivat osallistua tutkimukseen ja heidän

mielipidettään kysyttiin, kuunneltiin ja arvostettiin (mt. 76–77). Turvakodissa oloa ei voi suoraan verrata sijaishuoltoon, mutta yhtymäkohtiakin on. Kiireellinen sijoitus ja äkillinen turvakotiin pakeneminen tapahtuvat ajallisesti nopeasti ja tavoitteena on lapsen saaminen turvaan.

Lastensuojelulain muutoksissa vuoden 2008 alussa voimaan tulleen lain kohdalla pyrittiin selkeyttämään lapsen edun toteutumisen ja osallisuuden välistä yhteyttä sekä korostettiin lapsen mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin lastensuojelupäätöksiin ja toimenpiteisiin (HE 2006, 83). Voimassa olevaan lakiin on nyt selkeästi kirjattu lastensuojeluprosessin eri vaiheisiin lapsen osallisuuden huomioinnista ja mielipiteen selvittämisestä. Valtakunnallisen lastensuojelun kehittämisohjelman (2004–2007) osahankkeessa ”Lasten osallisuus lastensuojelussa” lastensuojeluasiakkailta kerätystä aineistosta nousi selkeästi esiin, että lastensuojelun tarve on aina yksilöllistä ja myös osallisuuden toteutuminen vaatii tilanteen yksilöllisen arvioinnin. Lisäksi etenkin nuorten keskuudesta nousi toive heidän elämäntilanteensa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti huomioiminen, joka mahdollistuu vain sosiaalityöntekijän tutustumalla nuoreen itseensä ihmisenä. (Hotari ym. 2013, 159.) Käsite lapsen osallisuudesta on helpommin lähestyttävä ja konkreettisempi kuin käsite lapsen edusta. Osallisuus voi kuitenkin jäädä näennäiseksi, vaikka toimittaisiin lain edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipiteen selvittäminen ei vielä tarkoita sen huomioimista päätöksenteossa.

Pienen lapsen mielipidettä voidaan keskustelun lisäksi selvittää havainnoimalla tai välillisesti hankkimalla selvitys asiaan esimerkiksi päiväkodin henkilökunnalta. Lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyvät asiat ja itse mielipide on kirjattava tarkkaan lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin. (Räty 2014, 186–188.) Kiireellisen sijoituksen päätökseen liittyy velvollisuus asianosaisten mielipiteen selvittämiseen ennen päätöksen tekoa. Jos se ei ole mahdollista ilman, että päätöksenteon viivästyminen vaarantaisi lapsen, on päätöksestä tiedotettava heille mahdollisimman pian ja annettava mahdollisuus kertoa käsityksensä asiasta. (LSL 2007, 39 §.)

Virve-Maria Godzinsky on tuoreessa tutkimuksessaan selvittänyt lapsen etua ja osallisuutta hallinto-oikeuksien päätöksissä. Godzinskyn tutkimustulosten mukaan ennen hallinto-oikeuden käsittelyä oli sosiaalitoimessa vain 60 % lapsista selvitetty mielipide huostaanottoasiassa. Kaikilta osin mielipiteen selvittäminen ei tosin ollut tiedossa, koska asiasta ei oltu kirjattu asiakirjoihin. Selvästi enemmistö kuulematta jätetyistä lapsista oli alle kouluikäisiä. (Godzinsky 2014, 39–40.) Hallintolain mukainen kuuleminen tulee huostaanottoasiassa järjestää 12 vuotta täyttäneille lapsille, mutta nuorempienkin mielipide asiaan tulee selvittää (LSL 20§; 42§;

hallintolaki 34§). Edellä mainitussa tutkimuksessa kuulluksi tulleita lapsia koskevat luvut ovat hälyttävän pieniä ottaen huomioon, että huostaanottotilanteissa ei ole kiireellisten sijoitusten tavoin kiire. Prosessiin tulisi sisältyä automaattisesti lapsen mahdollisuus osallisuuteen, kun päätetään näin merkittävästi lapsen elämään vaikuttavista asioista.

Myös hallinto-oikeuksien päätöksissä tuli esiin parhaiten 15–17-vuotiaiden lasten ääni. Voidaan ajatella, että iän myötä lapsen itsemääräämisoikeus näkyi päätöksissä kasvavan. Tämä on myös lain henki asiassa. (Godzinsky 2014, 45.) Alle 12-vuotiaita koskevissa päätöksissä lapsen ääni jäi hyvin näkymättömäksi, joka sitä vastoin ei ole lain mukainen menettelytapa. Huostaanottopäätöksen perustelut määrittyivät näiden lasten kohdalla pääosin vanhempien tilanteen kuvaamisena. (Mt., 55.) Niissäkin tapauksissa, joissa lapsen osallisuutta päätöksentekoprosessin aikana pyrittiin huomioimaan, jäi sen merkitys lopputulokselle vähäiseksi. Pääosin mielipidettä käytettiin perusteluteksteissä tukemaan hallinto-oikeuden ratkaisua asiassa. Lisäksi hallinto-oikeuden päätöksiin oli vain harvoin kirjattu lapsen vastakkainen näkemys asiassa. (Mt., 49–50.) Hallinto-oikeuden huostaanottopäätöksissä sijaishuoltopaikkaa koskevat tiedot olivat niin ikään hyvin suppeita. Usein mainittiin vain sijaishuoltoon sijoittamisen olevan lapsen edun mukainen ratkaisu. (Mt., 54.) Toisaalta juuri sijaishuoltopaikkaan liittyen tuomarit toivat ylipäätään esiin käsitteen lapsen edun toteutumisesta. Pienempien lasten kohdalla lapsen etua näytettiin hallinto-oikeuden tuomareiden osalta arvioitavan kodin olosuhteisiin liittyvien seikkojen kautta. (Mt., 73–75.) Lapsen etu näyttäytyi huostaanottopäätöksissä niin sosiaalitoimen kuin hallinto-oikeudenkin osalta pitkälti vaarantamisedellytysten kautta. Päätösten perusteluissa nimettiin seikat, joiden katsottiin vaarantavan lapsen terveyden ja kehityksen ja pääteltiin näin ollen lapsen edun jäävän toteutumatta. (Mt., 86.) Lapsen etua ja oikeutta osallisuuteen omassa lastensuojeluasiassaan on pyritty varmistamaan lastensuojelulain useassa kohdassa. Kuitenkin etenkin pienempien lasten osallisuus näyttäytyy ainakin edellä mainitun Godzinskyn tutkimuksen perusteella olevan edelleen varsin hataralla pohjalla.

Syynä lapsen tai nuoren mielipiteen kuulematta jättämiselle on monia. Hotarin (2007) tutkimuksen mukaan keskeisimpiä syitä olivat muun muassa kiire, aikuisten vallankäyttö, aikuisten tiedon ylikorostuminen, työntekijöiden vaihtuminen ja sukupolvien välinen kuilu. (Hotari ym. 2013, 160–161). Ilmeisesti yhteiskuntamme viranomaistoimintaa leimaa ajattelutapa, että aikuinen tietää parhaiten, mikä lapselle on hyväksi. Kun otetaan huomioon, miten merkittävä asia sijaishuoltoon sijoittaminen on lapselle, oli sitten kyseessä huostaanotto tai

kiireellisen sijoituksen tilanne, tuntuu käsittämättömältä, että lapsen omalla mielipiteellä ei ole väliä.

On tärkeä huomata, että lapsen etu ja osallisuus ovat erilliset asiat, vaikkakin yhteydessä toisiinsa. Lapsen osallisuutta voidaan pitää osana lapsen edun toteutumista. Vaikka osallisuus lapsen omassa lastensuojeluasiassaan toteutuisikin, ei se vielä sinällään takaa lapsen edun toteutumista kokonaisuudessaan. Lisäksi lapsen etu voi toteutua myös tilanteessa, jossa toimitaan hänen mielipiteensä vastaisesti. Osallisuus ei siis merkitse sitä, että aina toimitaan, kuten lapsi itse haluaa.

2.3 Kiireellinen sijoitus lastensuojelutoimenpiteenä

Kiireellinen sijoitus lastensuojelutoimenpiteenä sijoittuu lastensuojeluprosesseissa avohuollon tukitoimien ja huostaanoton välimaastoon. Kiireelliseen sijoitukseen joudutaan tilanteessa, jossa lapsi on välittömässä vaarassa eikä häntä voida avohuollon tukitoimin auttaa ja sijoitus katsotaan olevan lapsen edun mukainen (LSL 2007, 38§; 40§). Välittömän vaaran katsotaan syntyvän tilanteessa, jossa *puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisen rikoksen tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla* (LSL 2007, 40§). Äkillinen sijaishuollon tarve voi syntyä esimerkiksi vanhemman päihtymystilasta tai akuutista mielenterveydenongelmasta johtuen tai jos lapsen epäillään joutuneen vanhempiensa pahoinpitelemäksi. Nuorten kohdalla sijoitusperusteet voivat liittyä esimerkiksi heidän omaan päihteidenkäyttöön, itsetuhoisuuteen tai muutoin haitalliseen elämäntapaan. (Räty 2014, 344.)

Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä myös lastensuojelulaki uudistui osittain. Muutoksia tuli esimerkiksi kiireellisen sijoituksen perusteisiin. 1.1.2016 voimaan astuneen lastensuojelulain 38§ mukaan kiireellisen sijoituksen perusteet syntyvät, mikäli lapsi on 40§ mainituista syistä välittömässä vaarassa. Lastensuojelulain 40§ koskee lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista. Vuonna 2015 kiireellisen sijoituksen tilanteessa ei huostaanoton kriteerien ollut välttämätöntä täyttyä. Kiireelliseen sijoitukseen voitiin tuolloin ryhtyä myös lapsen ollessa "muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa", vaikka ei välttämättä välittömässä vaarassa. Laki on siis kiireellisen sijoituksen perusteiden osalta tiukentunut. Lisäksi uuteen lakiin on lisätty pykälä kiireellisestä avohuollon sijoituksesta. Kiireellisen sijoituksen sijaan tulisi lapsi sijoittaa tällä

päätöksellä, mikäli asianosaiset eivät vastusta sijoitusta. Kiireellinen avohuollon sijoitus edellyttää kuitenkin, että tukitoimi on lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopiva, mahdollinen ja riittävä (LSL 2007, 37b§).

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut lain soveltamisesta tarkentavan ohjeen 25.9.2015. Ohjeen mukaan arvio välittömästä vaarasta tehdään sillä hetkellä käytössä olevien tietojen perusteella ja tietoa voidaan kerätä lisää sijoituksen aikana (sosiaali- ja terveysministeriö 2015b, 2). Ohje lieventää hieman alkuperäisen lain sanamuotoa, jonka voisi tulkita siten, että sosiaalityöntekijän on tiedettävä lapsen olevan kiireellisen sijoituksen hetkellä välittömästi 40§ mukaisen huostaanoton tarpeessa. Vaikka kiireellisen sijoituksen kohdalla keskitytään arvioimaan lapsen kohdistuvaa välitöntä vaaraa, voidaan sosiaali- ja terveysministeriön lain soveltamisohjeen mukaan kiireelliseen sijoitukseen ryhtyä myös lapsen pitkään jatkuneen sietämättömän tilanteen vuoksi, vaikka äkillistä muutosta huonompaan ei olisi tapahtunut (sosiaali- ja terveysministeriö 2015b, 3). Päätöksen perusteluissa on nimettävä tarkkaan ne välittömän vaaratilanteen aiheuttamat tekijät tai välttämättömät syyt, jotka edellyttävät kiireelliseen sijoitukseen ryhtymistä (Räty 2014, 346).

Päätöksen kiireellisestä sijoituksesta voi tehdä vain sosiaalityöntekijän ammatillisen kelpoisuuden omaava viranhaltija (LSL 2007, 38§; 13§). Kiireellisen sijoituksen yhtenä perusteena on, että sijoituksen on oltava lapsen edun mukainen ratkaisu. Sosiaalityöntekijä määrittää lapsi- ja tilannekohtaisesti, mikä on lapsen etu sijoitustilanteessa. Sosiaalityöntekijä joutuu suhteuttamaan lapsen edun perhe- ja lapsikohtaisesti ja pohtimaan mikä on yksittäiselle lapselle riittävää hoitoa tai laiminlyöntiä. (Nyholm 2006, 75.) Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei välttämättä omaa kiireellisen sijoituksen päätöksentekoon tarvittavaa lain mukaista kelpoisuutta, jolloin hän tarvitsee työtehtävän hoitamiseksi ainakin kelpoisuuden omaavan työparin. Sosiaalityöntekijä, joka parhaiten tuntee lapsen tilanteen, ei siis välttämättä voi toimia päätöksentekijänä kiireellistä sijoitusta koskevassa tilanteessa. Toisaalta kelpoisuuden omaava sosiaalityöntekijä saattaa joutua perustamaan päätöksenteon toiselta työntekijältä saadulle tiedolle oman arvionsa sijaan.

Perustuslaissa on määritelty lapsen ja vanhempien oikeus yksityisyyden ja perhe-elämän suojaan (Perustuslaki 1999, 10§) Tätä oikeutta ei voida viranhaltijan päätöksellä kevyin perustein rikkoa. Kiireellisen sijoituksen päätös siirtää vanhemmilta sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määrittelemälle viranhaltijalle eli lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle oikeuden päättää suuresta osasta lapsen liittyvistä asioista. Toimielimen määrittelemä viranhaltija päättää

sijoituksen aikana lapsen olinpaikasta, hoidosta ja välttämättömästä terveydenhuollosta (LSL 2007, 45§). Lapsen asioista on kuitenkin neuvoteltava vanhempien kanssa ja pyrittävä yhteistoimintaan lasta koskevista asioista päätettäessä (Räty 2014, 347).

Leila Leisto ja Suvi Tuomikoski-Koukkula tutkivat nuorten tyttöjen kokemuksia viranomaistoiminnasta liittyen tyttöjen kiinniottoon päihtyneinä kadulta. Tyttöjen kertomuksia leimasi epäluottamus viranomaisiin ja kokemus kuulluksi tulemattomuudesta. Tyttöjen oli vaikea luottaa, että viranomaiset toimivat heidän etujensa mukaisesti, koska päätökset tehtiin heistä irrallaan eikä kokemusta mahdollisuudesta kertoa omaa näkemystään syntynyt. (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2011, 160.) Tämä tutkimus toiminee hyvin esimerkkinä kiireellisen sijoituksen tilanteeseen liittyvistä pulmakohdista. Nuoret lienevät yksi asiakasryhmä, joiden kohdalla sosiaalityöntekijän voi olla vaikea saada asiakkaaseen sellaista kontaktia, että tämä kokee tullessa kuulluksi omassa asiassaan. Tähän voi vaikuttaa päihtymystila tai esimerkiksi kotoa karkaamiseen ja kiinnijääntiin liittyvä pettymys tai viha. Pienten lasten kohdalla vastaava tilanne saattaa koskea lasten vanhempia, joihin voi tunnekuohun tai heidän päihtymystilan vuoksi olla yhtä lailla vaikea saada aitoa kontaktia.

2.4 Lapsen etu ja sijaishuolto

Koska tässä tutkimuksessa keskityn selvittämään lapsen edun näyttäytymistä kiireellisen sijoituksen tilanteessa, katson tarpeelliseksi pohtia lapsen edun käsitettä myös sijaishuollon näkökulmasta. Kuten edellä totesin, on kiireelliseen sijoitukseen liittyvissä tilanteissa lastensuojelulakiin kirjattu selkeästi tarve lapsen mielipiteen selvittämiseksi (LSL 2007, 38§). Kiireellisen sijoituksen päätös voidaan lastensuojelussa kuitenkin toimeenpanna tarvittaessa myös lapsen tai muiden asianosaisten tahdon vastaisesti ja myös ilman mielipiteiden selvittämistä, mikäli se ei ole tilanteessa mahdollista.

Lapsen iän karttuessa tulisi myös hänen osallisuuden omassa lastensuojeluasiassaan kasvaa. Ainakin yleinen keskusteluilmapiiri sijoitettuna olevien tai olleiden nuorten kohdalla kertoo kuitenkin osattomuuden kokemuksesta. Tarja Pösö on tutkinut vuonna 2004 julkaistussa tutkimuksessaan koulukotinuorten kokemuksia sijaishuollosta ja sijoituspaikastaan. Nämä nuoret kokivat olevansa pääosin irrallaan ja sivussa omaa elämää koskevasta päätöksenteosta (Pösö 2004, 118). Sijaishuoltoon ja sijoituspaikkaan sitoutuminen tai asettuminen hankaloituu

väistämättä, mikäli ei koe itse olevansa osa prosessia tai tule omine ajatuksineen ja tarpeineen kuulluksi.

Hanna Päckilä kirjoittaa artikkelissaan "Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys" sosiaalityöntekijöiden toiveesta, että aikaa työskentelylle sijoitettavan nuoren kanssa olisi enemmän. Erityisesti sijaishuoltopaikan valintaan liittyen nuoren omat ajatukset pitäisi paremmin pystyä kuulemaan. (Päckilä 2008, 168.) Kiireellisen sijoituksen tilanteessa on sanan mukaisesti kiire, joten siinä hetkessä asian kattava käsittely ei ehkä aina ole mahdollista. Nuorten kohdalla sijoitusvaihtoehdosta on saatettu käydä keskustelua jo aiemmin, jonka myötä joitain nuoren toiveita saattaa olla sosiaalityöntekijän tiedossa.

Sijoitetun lapsen ja sosiaalityöntekijän välinen suhde saattaa olla ristiriitainen ja sosiaalityöntekijään kohdistuu usein vihan tunteita sijoitetun lapsen tai nuoren taholta. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen suhteeseen liittyy sosiaalityöntekijän valtaa ja kontrollia, koska sosiaalityöntekijällä on päätösvalta sijoittaa lapsi pois kodistaan. Toisaalta Hanna Päckilän tutkimuksen mukaan nuoret kokivat myös häpeää, että eivät olleet muuttaneet käyttäytymistään ennen sijoitusta lupaamallaan tavalla. (Päckilä 2008, 165–166.) Ristiriitaisuudet asiakkaan ja työntekijän välillä saattavat vaikeuttaa asiakkaan osallisuuden toteutumista. Nuoren saattaa tunnekuohussa olla hankalaa ylipäänsä olla vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa.

Lapsen etu ja osallisuus tulee ottaa huomioon laajalti lastensuojelun toimenpiteissä ja päätöksenteossa. Kiireellisen sijoituksen tilanteissa joudutaan ajoittain toimimaan myös tahdonvastaisesti. Siitäkin huolimatta lapsen toiveet ja mielipide on otettava huomioon siinä määrin kuin se on mahdollista, vaikka itse sijoituksesta oltaisiin erimielisiä. On myös tärkeää huomata, että lapsen toiveiden mukaan toimiminen ja lapsen mielipiteen huomioiminen ovat eri asioita eikä erimielisyys asiakkaan ja työntekijän välillä saa johtaa lapsen mielipiteen selvittämättä jättämiseen. Sosiaalityöntekijän on varmistettava lapsen saama riittävä oikeusapu tilanteissa, joissa lapsen ja sosiaalityöntekijän mielipiteet poikkeavat toisistaan (Räty 2014, 201).

Koska huostaanotto prosessit käynnistyvät usein kiireellisen sijoituksen kautta, tulisi sijoituspaikan valintaan kiinnittää huomiota jo kiireellisen sijoituksen tilanteessa. Tahdonvastaisissakin huostaanotoissa on ehkä mahdollista ottaa huomioon lapsen toiveet sijaishuoltopaikkaan liittyen. Valitettavasti kuitenkin etenkin suuremmissa kaupungeissa kiireellisen sijoituksen sijoituspaikat on organisaatiossa ennalta määrätty sisäisillä toimintaohjeilla, jolloin yksittäisen sosiaalityöntekijän mahdollisuudet vaikuttaa asiaan ovat vähäiset. Kiireellisen sijoituksen aikana lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitos- tai

perhehoidon ohella myös muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla esimerkiksi läheisen sukulaisen luona tai erityisissä tilanteissa terveydenhuollon tai muun palvelualan toimintayksikössä (Räty 2014, 345). Oleellista on, että sijaishuoltopaikan valinnassakin tulisi ensisijaisesti kiinnittää huomiota lapsen tarpeisiin ja lapsen edun toteutumiseen.

Marja-Liisa Nyholm on tutkinut lapsen edun käsitettä erityisesti huostaanottotilanteita koskevissa tutkimusteksteissä. Nyholmin aineistosta lapsen edulle ei määrity yhteneviä tai yleisiä periaatteita vaan sitä tarkastellaan eri näkökulmista. Tutkimustulosten mukaan on kuitenkin selvää, että aikuisten näkökulma korostuu lapsen äänen määrittäjänä sen sijaan, että lapsen itse ilmaiset näkemykset tulisivat esiin. Huostaanottotilanteissa lapsen ongelmien selvittäminen tai niille ratkaisujen etsiminen jäävät toissijaisiksi oletuksena, että lapsen siirtäminen uuteen kasvuympäristöön johtaa automaattisesti lapsen hyvinvointiin (Nyholm 2006, 73–74.) Herää kysymys, jääkö sijoitustilanteissa riittävästi tilaa lapsen oman äänen kuulemiseen ja huomioimiseen vai päätetäänkö aikuisjohtoisesti, mikä on lapsen etu kulloisessakin tilanteessa.

Maija Aro-Salonen on tutkinut lapsen edun muodostumista pitkäaikaisen sijaishuollon alussa lastensuojelun vastuusosiaalityöntekijän näkökulmasta. Aro-Salosen tutkimustulosten luokittelun mukaan pienimpien lasten (alle 6-vuotiaat) eduksi määrittyi pysyvä *koti ja ihmissuhteet*. Alakouluikäisten lasten (7-12-vuotiaat) edun nähtiin muodostavan myös *pysyvä ja koti ja ihmissuhteet* sekä lisäksi *tuki ja turvallisuus*. Nuorten eduksi sijaishuollon alussa määrittyi *rajoittaminen ja pysäyttäminen, tuki etenkin koulunkäynnille sekä turvallisuus ja rauhoittuminen*. (Aro-Salonen 2014, 95.) Lapsen tarpeet muuttuvat ikäkausittain ja näin ollen lapsen edun toteutuminen sijaishuollon vastatessa hänen yksilöllisiin tarpeisiin on myös sisällöltään muuntuva.

Tuija Erosen seurantatutkimus kertoo huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista huostaanoton aikana ja viisi vuotta huostaanoton jälkeen. Erosen tutkimusaineisto koostui sosiaalityöntekijöiden asiakkaidensa tilanteista täyttämistä kyselylomakkeista. Tutkimustulosten mukaan sijaishuolto vastasi lapsen tarpeisiin varsin hyvin. Huonoiten toteutui läheisten suhteiden ylläpito. Muutoin sijaishuollon todettiin suojelevan ja hoivaavan lasta, tukevan lapsen yksilöllistä kehitystä, luovan lapselle turvallisen ympäristön, tarjoavan virikkeitä ja kannustavan ja kunnioittavan lasta. Sosiaalityöntekijät arvioivat sijaishuollon vastaavan lapsen tarpeita 41 % erittäin hyvin, 45 % hyvin, 8 % jotenkuten, 3 % huonosti ja 3 % ei ollut tietoa. (Eronen 2013, 58–59.) Vaikka tutkimustulokset ovat pääosin positiivisia, tulee väistämättä mieleen niiden lasten kohtalo, joiden osalta sijaishuolto ei ole heidän tilannettaan parantanut. Tällaisten lasten

tilannetta leimaavat usein myös sijaishuollonmuutokset ja juurtumattomuus mihinkään yhteisöön. Syitä sijaishuollon epäonnistumiseen voi olla monia. Asiakkaan osallisuuden tukemisella voitaisiin todennäköisesti tukea lapsen asettumista sijaishuoltoon ja vähentää myös biologisten vanhempien sijoituksen vastustamista, joka niin ikään edistäisi sijoituksen onnistumista.

Erosen tutkimuksen mukaan lasten tilanne siis pääosin koheni sijaishuollon aikana. Lapsen saama fyysinen ja emotionaalinen hoiva parani, sairastelu väheni, kehitys läheni ikätasoa, koulunkäyntipulmat vähenivät ja kasvuympäristö muuttui väkivallattommaksi. Sen sijaan psyykkistä huonovointisuutta, rikollisuutta, päihteiden käyttöä ja ristiriitoja läheissuhteissa ei sijaishuollon keinoin pystytty yhtä usein kohentamaan. (Eronen 2013, 68–69.) Vaikka huostaanoton lainmukaiset kriteerit täyttyisivätkin, ei sijoitus aina ole lapsen edun mukainen. Tähän liittyy arviointi siitä, miten sijaishuollolla voidaan lapsen tilannetta parantaa. Em. tutkimusten tulosten kaltaiset tiedot ovat ensisijaisessa asemassa mietittäessä lastensuojelukäytäntöjen kehittämistä ja lapsen edun toteutumista eri toimenpidevaihtoehdoissa.

Jotta sosiaalityöntekijä voi turvata lapsen edun toteutumista, hänen tulisi tuntea lapsi. Tämä vaatii aikaa, jotta luottamuksellinen vuorovaikutussuhde voi syntyä. Kiireellisen sijoituksen tilanteessa aikaa ei kuitenkaan aina ole. Erosen tutkimuksen mukaan ne sosiaalityöntekijät, jotka tunsivat lapsen tilanteen hyvin, olivat hänestä vähemmän huolissaan (Eronen 2013, 73–74). Tämä tarkoittaisi myös korkeampaa kynnystä kiireellisen sijoituksen päätökselle. Lapsen etu varmasti on, että häntä ei sijoiteta ilman asianmukaisia perusteita ja todellista välitöntä vaaraa.

3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄ LAPSEN EDUN MÄÄRITTELIJÄNÄ

Sosiaalityöntekijän työkuva on Suomessa muotoutunut kahtalaisen ohjausperinteen yhdistelmänä. Toisaalta järjestelmäkeskeisesti juridis-hallinnollisen normiohjauksen kautta ja toisaalta samanaikaisesti professionaalis-metodisen orientaation kautta, jossa keskeistä on vuorovaikutus, psykososiaalinen asiakassuhde ja ammatillista harkintaa korostava perinne. (Forsberg 2000, 164.) Jokaiselle lastensuojeluasiakkaalle on määriteltävä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (LSL 2007, 13b§). Sosiaalityöntekijän ensisijaisena tehtävänä on lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen sekä lapsen edun toteutumisen varmistaminen lastensuojeluprosesseissa. Laki ohjaa lastensuojelutyön tekemisen sisältöjä ja toimintatapoja, mutta jättää yksittäiselle sosiaalityöntekijälle myös harkintavaltaa liittyen päätöksentekoon. Tässä luvussa pohdin toisaalta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia lapsen edun puolestapuhujana ja toisaalta sosiaalityöntekijän päätöksentekoon liittyvää lain ohjauksen ja harkintavallan suhdetta. Käsittelen aiheita sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä ohjaavan lainsäädännön että aiempien sosiaalityön tutkimusten näkökulmista.

3.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä lapsen äänen näkyväksi tekijänä

Sosiaalityöntekijän tehtäväkenttä on laaja-alainen, joka edellyttää ymmärrystä lapsen tarvitsemista elinolosuhteista ja perheiden ongelmatilanteista sekä auttamisen mahdollisuuksista ja hyvää palvelujärjestelmän tuntemista (Forsberg 2000, 153). Lastensuojelussa työprosessia johtaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Hänellä on vastuu siitä, että lapsen tilanteesta on olemassa riittävästi tietoa päätöksenteon tueksi ja lapselle myönnetyt palvelut sekä muut lastensuojelutoimenpiteet ovat tarkoituksenmukaisia. (Heinonen & Sinko 2013, 121–122.) Todettakoon kuitenkin, että vaikka sosiaalityöntekijän työrooliin kuuluu johtaa lastensuojeluprosessia ja määritellä, millaista työskentelyä perheessä toteutetaan, ei vastuu prosessin onnistumisesta suinkaan voi olla vain sosiaalityöntekijällä. Omasta työstään vastuun kantaa jokainen tiimin työntekijä. (Mt., 129.)

Anna Kulmalan, Heli Valokiven ja Anni Vahalan asiakashaastattelujen mukaan sosiaalityöntekijän tehtäviksi muodostui sosiaaliasioiden hoitaminen ja sosiaalinen kanssakäyminen. Sosiaalisen kanssakäymisen keskiössä oli kohtaamistilanteiden vuorovaikutus, sen toimivuus ja toimimattomuus sekä aito kohtaaminen sosiaalityöntekijän kanssa. Kohtaamistilanteet vaikuttivat paljolti siihen, millaisia valintoja asiakkaat tekivät ja millaista

apua he saivat. Analyysi herätti tutkijat kysymään, millainen on asiakkaan oma asiantuntijuus ja onko sille tilanteissa tilaa. Aidon kohtaamisen ja asiakkaan asiantuntijuuden sallimisen kautta asiakkaalla on paremmat edellytykset oman tilanteensa ymmärtämiselle ja järjestelmän puitteissa toimimiseen. (Kulmala ym. 2005, 140–141.) Asiakkaat kokevat sosiaalityöntekijöiden päätökset ajoittain epäoikeudenmukaisina, jonka vuoksi harkintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään usein sekä oikeusistuimissa että mediassa (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 10). Lisäajan järjestäminen asiakkaan kohtamiseen saattaisi joissain tapauksissa vähentää oikeusistuinten resurssien käyttöä.

Merja Laitisen, Pekka Ojaniemen ja Marja-Sisko Tallavaaran asiakkaiden kohtaamisesta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa tekemän tutkimuksen mukaan linkki lastensuojeluasiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä jäi osittain ohueksi, asiakkaiden kokemusten mukaan jopa puutteelliseksi. Saman tutkimuksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän tiedonmuodostus näyttää kytkeytyvän ennemminkin toisten ammattilaisten välittämään tietoon kuin asiakastilanteissa kerätyyn tietoon. (Laitinen ym. 2007, 109; 139.) Näiden tutkimustulosten valossa asiakkaan osallisuus ei näytä toteutuneen lapsen edun vaatimalla tavalla.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus toimia lapsen edun valvojana ja huomioida kaikessa päätöksenteossa ensisijaisesti lapsen etu (Räty 2014, 201). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia (LSL 2007, 2§). Mikäli näiden avulla lapsen terveys ja kehitys eivät tule turvatuksi on sosiaalityöntekijällä velvollisuus sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle (LSL 2007, 38§). Vaikka ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla (LSL 2007, 2§), lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä katsotaan kuitenkin olevan virkavastuussa lapsen hyvinvoinnin takaamisesta. Tästä on tuoreena esimerkkinä mediassakin suurta julkisuutta saanut tapaus, jossa riittämättömien lastensuojelutoimenpiteiden katsottiin johtaneen lastensuojelun asiakkaana olleen lapsen kuolemaan.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lasta riittävän usein henkilökohtaisesti (LSL 2007, 29§). Henkilökohtaisella tapaamisella pyritään varmistamaan lapsen oman mielipiteen ja ajatusten esille tulo ja huomioiminen hänen asioita hoidettaessa. Lastensuojelutyössä ei voi välttyä kysymyksiltä vallasta ja kontrollista eikä lapsi ja asiantuntijatiedon suhteesta (Eskonen, Korppinen ja Raitakari 2006, 21). Lapsen etu on tulla kuulluksi ja olla osallinen, mutta asiantuntija tulkitsee ja arvioi lapsen tuottaman tiedon

oikeellisuutta ja painoarvoa päätösprosessissa. Asiakkaalla on omasta elämästään sellaista kokemuseräistä tietoa, joka voi välittyä sosiaalityöntekijälle vain henkilökohtaisessa asiakastyöntekijä suhteessa (Laitinen ym. 2007, 108–109). Sosiaalialan ammattilaisten ei tulisi aliarvioida tämän tiedon merkitystä.

Lastensuojelun laatusuosituksessa ehdotetaan sosiaalityöntekijän varaavan keskimäärin kuusi tuntia kuukaudessa yhden asiakaslapsen asioiden hoitamiseen. Aikaan on laskettu sisältyvän mm. päätöksenteko, dokumentointi, asiakassuunnitelmat, kiireelliset sijoitukset, huostaanoton valmistelu ja yhteistyö viranomaistahojen kanssa. (Lavikainen ym. 2014, 29.) Mikäli sosiaalityöntekijän työhön ei kuuluisi em. lisäksi muuta, tarkoittaisi tämä kuukausittaisella työtuntimäärällä jaettuna, että yhdellä sosiaalityöntekijällä tulisi olla enintään 25 asiakasta. Ainakin suurimmissa kunnissa asiakasmäärät ovat huomattavasti suurempia. Laatusuositus ehdottaa myös, että yksittäistä lastensuojelun asiakasta tulisi hänelle nimetyn oman työntekijän aktiivisessa asiakkuuden vaiheessa tavata kaksi tuntia kuukaudessa (mt., 29). Asiakastyön lisäksi sosiaalityöntekijän työhön kuuluu esimerkiksi organisaation sisäisiä tiimejä, työryhmiä ja työnohjausta, joihin työaika on väistämättä myös käytettävä. Erinäiset laatuohjelmat vaikuttavat olevan arkipäivää myös sosiaalipalveluissa. Kentällä ei kuitenkaan ole juurikaan kuulunut konkreettisten toimenpiteiden toteuttamisesta, joilla pyrittäisiin ministeriön suositusten mukaiseen toimintaan.

Käytännön lastensuojelutyötä tulisi siis ohjata lapsen tarpeet ja toiveet. Systemaattisen ja arvioivan lapsilähtöisen työtteen myötä myös sosiaalityön laadun on mahdollista nousta ja sosiaalityöntekijän roolin lapsen työntekijänä vahvistua. Lapsilähtöisessä työskentelyssä sosiaalityöntekijä nähdään lapsen rinnalla kulkijana ja hänen arjen asiantuntijana. (Päkkilä 2008, 162.) Lapsilähtöisen työtteen valjastaminen käytännön sosiaalityöhön näyttäytyy nykyisillä lastensuojelun resursseilla hieman idealistiselta, mutta olisi toteutuessaan askel kohti laadukkaampaa lastensuojelutyötä.

Lastensuojelun resurssit on julkisessa keskustelussakin todettu usein riittämättömiksi. Työtä on liikaa ja se on henkisesti kuormittavaa. Lastensuojelussa työntekijöiden vaihtuvuus on verrattain yleistä, joka vaikeuttaa laadukkaan työn tekemistä (Rajavaara 2014, 148). Lisäksi työntekijöiden vaihtuvuus heikentää asiakkaan ja työntekijän välistä suhdetta. Yhdellä lapsella voi lastensuojeluasiakkuuden aikana olla monia eri sosiaalityöntekijöitä ja lisäksi perheessä saattaa työskennellä myös muita lastensuojelun työntekijöitä. Uusille työntekijöille edeltäjien dokumentoinnit toimivat tukena asiakkuusprosessien kokonaiskuvan muodostamiseksi.

Dokumenteissa lukee kuitenkin vai se, mikä niihin on valittu kirjattavaksi (mm. Kääriäinen 2003; 2006). Dokumentointiin liittyviin kysymyksiin palaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Sama ilmiö näkyy myös niissä tilanteissa, kun kiireellisen sijoituksen tarvetta arvioi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sijaan sosiaalipäivystäjä. Sosiaalipäivystys toimii usein erillään avohuollon suunnitelmallisesta sosiaalityöstä ja on näin ollen pitkälti asiakirjatiedon varassa perheen tilanteesta. Niemen tutkimuksen mukaan virka-ajan sosiaalityöntekijän kirjauksilla on suuri merkitys perheen tilanteen kiireellisyyden arvioinnissa sosiaalipäivystyksessä. Päivystävät sosiaalityöntekijät kokivat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän olevan helpompi tehdä tulkinta lapsen tilanteen vakavuudesta pidempiaikaisen tiedon valossa (Niemi 2014, 249.) Lapsen sijoituksen toimeenpanosta vastaa sosiaalipäivystyksessä usein perheelle vieras henkilö, jolloin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän käytettävissä olevaa kokemustietoa perheen tilanteesta ei ehkä pystytä hyödyntämään.

Jenni-Mari Räsänen tutkimuksen mukaan tiedon vaihto sosiaalipäivystyksessä eri kuntien ja organisaatioiden välillä edellyttää monentasoista oman ja toisen toiminnan ymmärtämistä. Sosiaalipäivystystehtävät ovat erilaisia. Joskus tilanteet ovat sellaisia, että tiedon tarkistaminen, kirjaaminen ja eteenpäin siirtäminen hoituvat rutiinilla. (Räsänen 2014, 73.) Sosiaalipäivystyksessä ajallinen viive tapahtuneen ja kirjaamisen välillä on pieni. Virka-aikaan tapahtuvassa sosiaalityössä ajantasainen kirjaaminen on eri tavoin haastavaa. (Mt., 85.) Yhteistyötä toimijoiden ja kuntien välillä tarpeellista tehdä muutoinkin kuin asiakirjatiedon varassa, mutta lastensuojelun dokumentointi virka-aikana on eittämättä tärkeässä roolissa sosiaalipäivystystehtävien asianmukaisessa hoitamisessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimineen lastensuojelun nykytilaa tutkineen työryhmän mukaan kiireelliseen sijoitukseen voidaan joutua myös tilanteissa, joissa perhe ei sitoudu avohuollon tukitoimiin tai heitä ei resurssipulan vuoksi pystytä siihen riittävästi motivoimaan (HE 2014, 47). Tämä on erityisen hälyttävä tieto, koska resurssipulan ei voida katsoa olla perusteena kiireelliselle sijoitukselle. Kiireellisten sijoitusten määrää tulisi pystyä vähentämään toki kustannusten, mutta erityisesti inhimillisen kärsimyksen vähentämiseksi. Uuden sosiaalihuoltolain tarkoituksena on vahvistaa peruspalveluita ja näin vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta (sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 1). Uuden lain määrittelemän palveluiden uudelleen organisoinnin on ajateltu laskevan asiakasmääriä lastensuojelussa ja mahdollistavan laadukkaamman lastensuojelutyön toteuttamisen, kun asiakaskohtaiset resurssit

kasvavat (mt., 10). Tämän myötä mahdollistuu toivottavasti myös entistä enemmän lasten tilanteen kohentaminen avohuollon tukitoimien avulla tai tarvittaessa sijaishuoltoon sijoittaminen suunnitelmallisesti ja lapsen kanssa asiaa yhdessä työstämällä.

3.2 Sosiaalityöntekijän harkintavalta

Lainsäädäntö ei voi olla niin yksityiskohtaista, että se tarjoaisi ratkaisun kaikkiin mahdollisiin tilanteisiin sosiaalityössä vaan lakiin on sisällytetty tietty määrä harkintavaltaa päätöksiä tekevälle sosiaalityöntekijälle. Viranomaisen harkinta ei ole kuitenkaan koskaan täysin vapaata, sillä virkavastuuseen sisältyy lain lisäksi monenlaisten toimintanormien ja esimerkiksi ammattieettisten periaatteiden noudattaminen. (Kalliomaa-Puha 2014, 8-9). Asiakkaat odottavat, että järjestelmät jakavat etuuksia ja palveluja lainmukaisesti, oikeudenmukaisesti ja yhdenvertaisesti. Tämän turvaamiseksi viranomaisten harkintavaltaa säädellään lakinormein, ohjein, suosituksin ja standardein. Asiakkaat toivovat kuitenkin tämän lisäksi myös yksilöllistä palvelua, joustavaa hallintoa ja henkilökohtaisia ratkaisuja. Sosiaalityöntekijöillä tulisi olla riittävästi mahdollisuuksia käyttää harkintaansa asiakkaan odotusten ja oman asiantuntijuutensa perusteella. (Rajavaara 2014, 136–137.) Parhaassa tapauksessa harkintavaltaa käytetään positiivisessa mielessä asiakkaan yksilöllisten tarpeiden turvaamiseen.

Lakisidonnaisuuden puolesta puhuvat valtiosäännösoikeudelliset seikat, kuten oikeusvaltio ja vallanjakoperiaatteet sekä yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen varmistaminen. Viranomaisharkinnan joustavuutta puoltavat muun muassa hallinnon toimintaan ja elämän ennakoimattomuuteen liittyvät näkökohdat. (Kotkas 2014, 40.) Vaikka lainsäädännössä on jätetty tilaa viranomaisen harkinnalle, törmää käytännön lastensuojelutyössä ajoittain tilanteisiin, joissa maalaisjärjellä ajatellen pitäisi toimia, mutta laki ei mahdollista sitä.

Byrokraatiatyö on väistämättä yksi osa sosiaalityöntekijän työtä. Se esimerkiksi erottaa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työnkuvat toisistaan. Joskus asiakkaan tilanne vaatii tarkastelua etäämmältä, jolloin perheen lähityöntekijä tapaa asiakasta sosiaalityöntekijää useammin. Toisinaan taas konkreettinen vuorovaikutustyö asiakkaan kanssa on ehdottomasti sisällyttävä sosiaalityöntekijän työrooliin. (Heinonen & Sinko 2013, 123–124.) Päätöksenteko on joka tapauksessa erityinen osa sosiaalityöntekijän työnkuvaa, johon sosiaalityöntekijällä on sekä vastuu että velvollisuus. Päätöksenteon tueksi tarvittavan luetettavan tiedon hankkiminen ilman asiakaskohtaamista lienee mahdollista vain harvoin.

Sosiaalityöntekijöiden täytyy ammattitaitoaan soveltaessaan noudattaa lainsäädäntöä, erinäisiä ohjeita sekä organisaation toimintatapoja ja tavoitteita, jotka asettavat kehyksiä käytännön toimintamahdollisuuksiin. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden oletetaan toimivan ammattitietonsa ja ammattietiikan ohjaamina asiakkaiden edun puolustajina ja yleisimminkin huono-osaisten ryhmien etujen edistäjinä. (Blomberg ym. 2014, 182–183.) Joskus nämä tekijät ovat ristiriidassa keskenään, joka aiheuttanee päätöksenteolle oman haasteensa.

Kati Närhi, Tuomo Kokkonen ja Aila-Leena Matthies kirjoittavat artikkelissaan ns. katutason työntekijöiden näkemyksistä asiakkaiden mahdollisuudesta osallisuuteen palvelujärjestelmässä. Kirjoittajat käyttävät tausta-ajatuksenaan Michel Lipskyn klassista käsitettä katutason byrokraattien eli asiakastyötä organisaatiossa tekevien ammattilaisten harkintavallasta (Lipsky 1980). Lipskyn ajatusten mukaan käytännön työntekijöiden on työtä tehdessään muutettava ylhäältä tulleet tavoitteet usein vähäisin resurssein käytännön toiminnaksi, jolla vaaditut tavoitteet voidaan saavuttaa ja samanaikaisesti palvella asiakasta mahdollisimman hyvin. (Lipsky 1980; ref. Närhi ym. 2014, 228.) Yksittäiselle työntekijälle tämä on raskasta toteuttaa ja lisää psykososiaalista kuormittuneisuutta, jota sosiaalityössä muutoinkin lienee riittämiin.

Ammatillisesta näkökulmasta harkintavalta mahdollistaa työntekijän toimimisen ammatillisen tiedon ja eettisten periaatteiden mukaan asettaen asiakkaan tarpeet etusijalle. Asiakkaan osallisuus omassa prosessissaan antaa paremmat mahdollisuudet sosiaalityön muutostyön toteutumiseksi. Harkintavaltaa käyttävää ammattilaista sitoo ylhäältä annetut ohjeet ja lainsäädäntö, jotka saattavat toimia negatiivisena kontrollina estäen ammatilliseettisen työtavan toteuttamista. (Närhi ym. 2014, 241.) Harkintavallan positiivinen puoli eli yksilöllisyyden huomioiminen voidaan tuhota sitomalla työntekijöiden päätösvalta tiukkoihin organisaation sisäisiin normeihin. Närhen ym. tutkimustulosten mukaan asiakkaan osallisuuden esteinä näyttäytyvät suurten asiakasmäärien ja resurssipulan ohella juuri harkintavallan käyttö järjestelmäkeskeisesti. Sosiaalityöntekijän harkintavaltaa saattaa rajoittaa kunnan ohjeet, jotka joskus ovat jopa lain hengen vastaisia. (Mt., 241.) Taloudelliset seikat eivät saisi olla estämässä asiakkaan osallisuutta tai lapsen edun toteutumista.

Sosiaalityössä harkinta pohjautuu työntekijöiden ja asiakkaiden henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen. Kuntien lastensuojelutyö on harkinnan kannalta vaativaa. Lapsen etu, vanhempien odotukset ja muiden asiantuntijatahojen näkemykset saattavat olla keskenään ristiriidassa, joten harkintatilanteisiin liittyy vahvasti neuvottelemisen ja konfliktien ratkaisu. (Rajavaara 2014, 144–145.) Lastensuojelutyö erottuu haastavuudessaan muusta sosiaalityöstä ja

on selkeästi oma erityisalansa, jossa laintuntemuksella ja vuorovaikutukseen asettumisella on molemmilla keskeinen sijansa. (Heinonen & Sinko 2013, 131.) Lastensuojeluasioissa tunnelataus on erityislaatuinen verrattuna muuhun sosiaalityön kenttään, joka tuo oman haasteensa käytännön työhön.

Aino Ritala-Koskinen kirjoittaa artikkelissaan "Onnistumisia lastensuojelussa?" arjen työkäytännöissä syntyvästä hiljaisesta tiedosta. Ritala-Koskinen on valinnut aiheeseen positiivisen lähestymistavan, jonka tarkoituksena on mahdollistaa ns. positiivisen kehän syntyminen. Lastensuojelun ympärillä käytävä yleinen keskustelu on usein negatiivissävytteistä ja lastensuojelutyöhön kohdistuu julkisuudessa runsaasti kritiikkiä. (Ritala-Koskinen 2005, 103.) Kiireellisiin sijoituksiin kohdistuva kritiikki on viime vuosina saanut aivan uusia ulottuvuuksia, kun tapahtumia on asiakkaiden toimesta jopa videokuvattu ja julkaistu sosiaalisessa mediassa. Ritala-Koskisen ajatus positiivisesta kehästä on käytännön sosiaalityöhön tervetullut ajatus. Pysähtyminen oman työn reflektointiin ja aiempien vaikeidenkin ratkaisujen myöhempien positiivisten vaikutusten asiakkaan elämässä näkyväksi tekeminen vahvistavat sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä ja varmuutta omasta osaamisestaan toimia haastavissa tilanteissa. Lastensuojelun interventioihin liittyy kysymys ajoituksesta, tiedon tuottamisesta ja tuottajasta sekä riittävän tiedon luonteesta kulloisellekin toimenpiteelle (Laitinen ym. 2007, 115). Yksiselitteistä oikeaa ja väärää tapaa toimia ei useinkaan ole. Toimenpiteiden hyödyllisyys tai haitallisuus tulee usein näkyväksi vasta myöhemmin ajan kuluessa.

Hiljainen tieto limittyy sosiaalityöntekijän harkintavaltaan. Hiljaista tietoa on kuitenkin mahdollista muuttaa näkyvämmäksi. Ritala-Koskisen kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijöiden pysähtyminen oman työnsä prosessointiin ja analysointiin mahdollistaa hiljaisen tiedon muuntumisen konkreettisiksi työtavoiksi ja menetelmiksi. Hiljaisuuden kulttuurista on mahdollista siirtyä kohti tutkivaa ja kirjoittavaa sosiaalityötä (Ritala-Koskinen 2005, 122–123.) Lähestyttäessä sosiaalityön tiedonmuodostusta ja käyttöä asiakastyössä läsnä olevan hiljaisen tiedon näkökulmasta tarkoitetaan sitä kokemuksellista tietoa, jota työntekijällä on omien ominaisuuksiensa ja taustojensa vuoksi jo olemassa tai tietoa, joka muodostuu asiakassuhteessa asiakkaan kohtaamisen myötä (Laitinen ym. 2007, 107). Tiedon lajeja ja tapoja tietää on monenlaisia. Kokemustieto on ikivanha tiedonlaji. Tieteellisesti kokemustiedolla on erityinen asemansa. Hiljainen tieto eroaa käsitteellistetystä ja teoreettinen tieto käytännöllisestä. Arjen työkäytännöissä ne kuitenkin limittyvät ja kerrostuvat. (Bardy 2013, 303–304.) Lastensuojelun sosiaalityössä työntekijöiden vaihtuvuus ja runsas epäpätevien sosiaalityöntekijöiden määrä ovat ainakin osittain vaikuttamassa siihen, että näyttöön

perustuvien hyvien käytäntöjen määrä on erityisen vähäistä (Rajavaara 2014, 148). Työyhteisöjen toimintatavat perustuvat ennemminkin tietynlaiseen tapaan toimia, johon organisaatiossa on totuttu ja hiljainen tieto siirtyy kerrottuna vanhoilta työntekijöiltä uusille. Sosiaalityötä tekevät korkeasti koulutetut ihmiset, joilla on kykyä ja osaamista työkäytänteiden laadukkaaseen kehittämiseen, kunhan se arjen työkiireissä vain on mahdollista.

Sosiaalityöntekijän harkintavallan lisäksi asiakasprosessiin liittyy myös asiakkaan harkinta tilanteissa, joissa hänellä itsellään on valinnanvaraa. Harkinta tarkoittaa käytännössä valinnan tekemistä eri ratkaisuvaihtoehtojen välillä. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8.) Kiireellisen sijoituksen tilanteissa asiakas ei voi valita sijoituspäätöksen tekemisen tai tekemättömyyden välillä. Siitä huolimatta asiakas voi omalla toiminnallaan vaikuttaa päätöksen toimeenpanoon ja sijoituksen sisältöön liittyviin seikkoihin. Seuraavassa kappaleessa käsittelen sosiaalityön päätöksentekoa yleisesti ja erityisemmin lastensuojelussa.

3.3 Päätöksenteko lastensuojelussa

Kansalaisen hyvinvoinnin turvaaminen sosiaaliturvan toimeenpanossa vaatii, kuten Margetta Rajavaara kirjoittaa, julkisen vallan käyttöä ja viranomaisen harkintavaltaa. Reunaehdot päätöksenteolle ja ammatilliselle tulkinnalle asettaa lainsäädäntö, joka perustuu alan tietoperustaan ja ammattietiikkaan. (Rajavaara 2014, 136.) Lastensuojelussa, kuten muissakin sosiaalityön palveluissa, keskeisin normiohjaus tulee lainsäädännöstä. Lastensuojelutyötä ohjaa lastensuojelulain lisäksi myös moni muu viranhaltijoita sitova laki, kuten esimerkiksi hallintolaki ja laki asiakkaan asemasta ja oikeudesta. Laki ohjaa sosiaalityöntekijää niin käytännön lastensuojeluprosessien toteuttamisessa kuin päätöksenteon osaltakin. Tilaa jää kuitenkin myös yksittäisen sosiaalityöntekijän harkintavallalle.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijältä vaaditaan vankkaa lain tuntemusta. Kuitenkin arkisen sosiaalityön ydinkenttää on vuorovaikutussuhteessa tapahtuva muutostyöskentely. Sosiaalityö toimii monenlaisilla foorumeilla ja erilaisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi lapsen kotona ja oikeusasteissa. (Sinko 2004, 112–113.) Lastensuojelun sosiaalityössä on keskeistä sekä juridinen että sosiaalinen asiantuntijuus, joita ei voi erottaa toisistaan eikä laadukasta sosiaalityötä ole mahdollista tehdä ilman kummankin osa-alueen osaamista.

Tiedon muodostumista ja käyttöä voidaan sosiaalityössä tarkastella sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä yhteistyösuhteessa että sosiaalityöntekijän edustaman organisaation ja

muiden asiakkaan asioista hoitavien organisaation suhteessa (Laitinen ym. 2007, 105). Tietoa voidaan käyttää sekä soveltamalla olemassa olevaa teoretietoa että asiakkailta ja asiakkaista kerättyä faktatietoa (mt., 138). Tietoteknologia, tietojärjestelmien toimivuus ja asiakasdokumentointi vaikuttavat sosiaalityöntekijän harkintaan (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 9). Monipuolisen tiedonkeruun lisäksi sosiaalityöntekijällä on velvollisuus päätöksenteon yhteydessä ottaa huomioon lapsen toiveet ja mielipide. Lopullinen oikeus, velvollisuus ja vastuu päätöksenteosta on kuitenkin sosiaalityöntekijällä. Mikäli sosiaalityöntekijä arvioi lapsen edun mukaisen ratkaisun olevan lapsen mielipiteen vastainen, velvoittaa laki sosiaalityöntekijää selittämään lapselle ratkaisun perustelut. (Räty 2014, 187.) Tarvittaessa lasta on autettava päätöksen muutoksenhakuprosessissa. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on lapsen etua turvatessaan varmistaa myös hänen juridisten oikeuksien toteutuminen. Lastensuojelutyön sanotaan kaikinensa juridisoituneen aiemmasta. Juridisoituminen näyttäisi lapsen aseman sijasta nostaneen kuitenkin enemmän vanhempien oikeuksia (Sinko 2004, 99). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän edellytetään kiinnittämään erityistä huomiota, jotta lapsen omat oikeudet toteutuvat lastensuojelun päätösprosesseissa. Lapsen oikeudet voivat joskus olla hyvinkin eriäviä vanhempien oikeuksista. Sosiaalityöntekijän työhön kuuluu varmistaa myös lapsen vanhemmille riittävä oikeusapu tilanteissa, jossa osapuolten näkemykset ovat ristiriidassa toistensa kanssa.

Sosiaalityössä käytettävää asiantuntijuutta määritellään ja arvioidaan yhä enemmän juridiikan kautta. Tämä trendi mahdollistaa sosiaalityöntekijän piiloutumisen lain taakse. Lain tuntemus ei kuitenkaan auta vaikeiden vuorovaikutustilanteiden ymmärtämisessä tai poista eettisen pohdinnan tarvetta. (Sinko 2004, 139–141.) Lain taakse piiloutuminen estää inhimillisen kohtaamisen asiakaslapsen ja -perheen kanssa. Tämä puolestaan ei mahdollista lapsen edun toteutumista, sillä lapsen mielipidettä ei voi häntä kohtaamatta selvittää. Asiakastyötä tehtäessä on lakipykälien sanamuotojen sijaan käytettävä kieltä ja käsitteitä, jotka asiakas ymmärtää.

Lastensuojelun päätöksenteko ei ole helppoa. Se on sekä älyllisesti että emotionaalisesti haastavaa (Munro 2002, 108). Aina ei ole mahdollista tehdä täysin asianosaisten hyvinvointia tukevaa päätöstä vaan joudutaan valitsemaan vähiten huono vaihtoehto (mt., 110). Kiireellisen sijoituksen tilanteessa ei tavanomaisen päätöksentekoprosessin osioita välttämättä pystytäkään toteuttamaan. Päätöksenteon yhteydessä tulisi eri toimintavaihtoehtoja ja niiden seurauksia kuitenkin pysähtyä miettimään (mt., 139).

Harkintavallasta hyvä käytännön esimerkki liittyy lastensuojelulaissa toistuvaan käsitteeseen "riittävä", jota lainsäätäjät ei ole tarkemmin määritellyt. Näin ollen lastensuojelutyötä tekevä sosiaalityöntekijä määrittelee "riittävän". Lasta pitää esimerkiksi itseään koskevissa asioissa kuulla riittävän laajasti, asioita tulee olla hänelle riittävästi selitetty ja sosiaalityöntekijän pitää päätöksenteoonsa vaikuttavia seikkoja selvittää riittävästi. Lisäksi usein pohditaan myös käsitettä "riittävä vanhemmuus", jota ei kuitenkaan sellaisenaan ole kirjattu lakiin. (Sinko 2004, 68.) Käsitettä riittävä on lainsäätäjän taholta käytetty useassa kohdassa. Lain tulkitsija eli lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä määrittelee, mikä on lapsen edun mukaisesti kulloisessakin tilanteessa riittävä.

Institutionaaliset kohtaamiset eivät ole koskaan neutraaleja sillä asiantuntijalla on tietty valta määritellä lapsen etu eri tilanteissa (Eskonen ym. 2006, 40–41). Lakia ja lapsen kertomaa tulkitaan väkisinkin tilannesidonnaisesti. Aikuisasiantuntijuudessa on kuitenkin mahdollisuus toimia lapsilähtöisesti huomioiden kulloisenkin institutionaalisen tehtävän hyödyllisyys lapsen näkökulmasta. Tämä mahdollistuu uskottavien vuorovaikutuskäytäntöjen ja perusteltujen päätösten avulla. (Mt. 43–44.)

Osa sosiaalityön päätöksenteosta liittyy siis työntekijän yksilölliseen harkintaan tilanteesta. Jotta työntekijän on mahdollista käyttää harkintavaltaa lapsen edun mukaisesti, on hänen tunnettava lapsi ja hänen perhetilanne. Arvion tekemiseen liittyy konkreettisten asioiden lisäksi myös hiljaista kokemustietoa, joka työntekijälle on muodostunut ollessaan vuorovaikutussuhteessa asiakkaan kanssa. Sosiaalityötä on ehkä juuri tästä syystä syytetty epäsystemaattiseksi ja liikaa sosiaalityöntekijän persoonallisesta työotteesta riippuvaiseksi (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 456). Päätöksenteko ei voi perustua ns. hiljaiseen tietoon vaan se on pystyttävä tuottamaan sanoiksi dokumenteissa (mt., 458). Harkintavalta ja hiljainen tieto ovat toki eri asioita, mutta sidoksissa toisiinsa. Hiljainen tieto perustuu työntekijän intuitioon ja sitä on usein vaikea pukea sanoiksi tai dokumentoida asiakastietojärjestelmään.

Vaikka julkisen vallan käyttöä tulee ohjata lainsäädännöllä, on mahdoton ajatus, että lainsäädännössä voitaisiin ennakoida kaikkia niitä käytännön tilanteita, jotka yksittäinen sosiaalityöntekijä saa työssään ratkaistavakseen (Kootkas 2014, 42). Lastensuojelutyö pohjautuu asiakkaiden erilaisiin ja yksilöllisiin tilanteisiin ja elämänjanoihin, joiden huomioiminen tuleekin olla mahdollista sosiaalityötä toteutettaessa.

Myös dokumentointi liittyy keskusteluun vallasta ja harkinnasta. Laissa on määritelty, että asiakastietojärjestelmään on kirjattava olennaiset asian hoitoon vaikuttavat seikat (LSL 2007,

33§). Aino Kääriäinen on todennut, että lastensuojelun dokumenttien laatijaksi tarvitaan kirjoittava, tunteva, ajatteleva ja osaava sosiaalityöntekijä. Dokumentoidessaan sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten asiat kirjaa. (Kääriäinen 2006, 67.) Luottamus sosiaalityötä kohtaan syntyy rehellisyyden ja avoimuuden kautta. Avoimuus tulee näkyä myös vallan käytössä. (Sinko 2004, 142.) Avoimuudesta on hyötyä sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä että laajemmin yhteiskunnallisessa keskustelussa luottamuksessa sosiaalityön asiantuntijuutta kohtaan.

4 DOKUMENTOINTI SOSIAALITYÖSSÄ

Dokumentointi on yksi kiinteä ja merkityksellinen osa sosiaalityötä. Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat lastensuojelun dokumentteja. Päätösten tekoon liittyy tiiviisti muu lastensuojelun asiakirjamateriaali, jota käytetään päätöksenteon tukena. Edellisessä kappaleessa käsittelemäni sosiaalityöntekijän harkintavalta liittyy tiiviisti myös dokumentointiin. Sosiaalityöntekijä päättää mitä ja miten hän asiakkaan asioita dokumentoi. Haluan nostaa dokumentteihin ja dokumentointiin liittyvät asiat omaksi luvukseen, koska ne liittyvät keskeisesti tutkimustehtävääni. Dokumentit ovat sosiaalityöntekijän harkintavallan ja päätöksenteon näkyviä tuotoksia ja oman tutkielmani tutkimusaineisto. Dokumentteja tutkimusaineistona käsitellen lisäksi metodologian yhteydessä luvussa viisi. Tässä luvussa pohdin lastensuojelun asiakirjoja sekä dokumentoinnin että itse dokumenttien näkökulmasta.

4.1 Sosiaalityön dokumentointi

Ei ole samantekevää, miten asioita dokumentoidaan. Lastensuojelun asiakirjat jäsentävät todellisuutta, kuvaavat tilanteita ja tallentavat osapuolten näkemyksiä. Todellisuutta kirjattaessa sanalliseen muotoon, jää osa siitä väistämättä aina dokumentoinnin ulkopuolelle. Asiakirjalla on itse kirjaamisen lisäksi aina jokin tehtävä, joka määrittää sen sisältöä. Asiakastyötä tekevä sosiaalityöntekijä tulkitsee tilanteita ja valitsee kirjattavat asiat sekä kirjaamiseen käytettävät sanat. Sosiaalityöntekijä luo kirjatessaan yhdenlaista todellisuutta, jonka ei ole mahdollista täysin vastata oikeita tapahtumia. (Kääriäinen 2006, 47–48.) Dokumentointi on oleellinen osa lastensuojelutyötä. Oman tutkimukseni lähtökohtana on, että dokumentointi toimii lapsen edun näkyväksi tekemisen välineenä.

Kirsi Günther on tuoreessa väitöstutkimuksessaan tutkinut ammatillista kirjaamista ja asiakasdokumentteja mielenterveystyössä. Günther toteaa tutkimustuloksissaan, että dokumentteja ei tehdä vain asiakkaita varten vaan myös työntekijöitä palvelemaan (Günther 2015, 55–56.) Työntekijät tarvitsevat asiakasdokumentointia ainakin tiedonsiirron toteutumiseksi, mutta sen avulla myös oman työn reflektointi tulee mahdolliseksi aiempiin työtapoihin ja prosesseihin palaamalla dokumentoinnin kautta.

Osana tutkimustuloksiaan Kirsi Günther toteaa kuntoutustyön asiakasdokumenteista paikantuneen kolme erilaista työntekijöiden käyttämää ammatillista kehystä. Günther nimesi kehykset sairaanhoidollisen, arvioinnin ja kontrollin sekä avun ja tuen kehyksiksi. Kulloiseenkin

kehykseen liittyi omanlaisensa kieli, toimintamallit ja roolit. Kehykset tekevät Güntherin mukaan näkyväksi kuntoutustyössä olevia erilaisia puhe- ja toimintatapoja. Kehykset määrittelevät eri näkökulmista kuntoutujaa ja hänen kanssaan tehtävää kuntoutustyötä. (Günther 2015, 62.) Em. kehyksistä arvioinnin ja kontrollin sekä tuen ja avun kehysten elementit sopivat hyvin verrattaviksi lastensuojelutyöhön. Oleellisin näkökulma tutkimustuloksissa oman tutkimukseni näkökulmasta on kuitenkin, että työntekijän tapa kirjoittaa vaihtelee tekstin käyttötarkoituksen ja tilanteen mukaan.

Sosiaalityössä on tyypillistä, että sosiaalityöntekijän ääni ei näy kirjauksissa vaan asiat muotoillaan passiiviin kuin ulkopuolisen tuottamana. Aino Kääriäinen pohtii artikkelissaan "Dokumentointi tiedonmuodostuksena" ajatellaanko tämän nostavan päätöksenteon luotettavuutta tai lisäävän ratkaisun ymmärrettävyyttä. (Kääriäinen 2014, 165.) Sosiaalityöntekijän oikeanlaisen roolin toteutuessa hän on usein perheelle läheisin viranomainen ja tietää parhaiten perheen tilanteen kokonaiskuvan. Sosiaalityöntekijän oman ammatillisen puheen puuttuessa ei myöskään ammatillinen osaaminen ja käytössä oleva tieto lapsen tilanteesta välttämättä tule täysin hyödynnetyksi. (Kääriäinen 2003, 166). Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden ei pidä perustua yksittäisen henkilön näkemyksiin tilanteesta. Näin ollen on ymmärrettävää, että päätösteksteissä vedotaan lakiin ja arvioon "yleisemmällä tasolla". Passiivin käytöllä luodaan vaikutelma laajemmin sosiaalityössä tehdystä arviosta yksittäisen työntekijän sijaan.

Päivi Sinko toteaa tutkimustuloksissaan, että sosiaalityöntekijät pitävät dokumentointia epäolennaisempana työtehtävänä kuin kohtaamista asiakkaiden kanssa (Sinko 2004, 93). Lastensuojelussa vallitsevan ilmeisen resurssipulan aiheuttama kiire ja työpaineet synnyttävät kysymyksen dokumentoinnin laadukkuudesta ja sen myötä lapsen edun mahdollisuuden toteutumisesta. Dokumentointia voi käyttää työvälteenä päätöksenteon ohella myös itse asiakastyössä. Asiakkaan kanssa yhdessä asiakirjojen lukemisen avulla on työntekijöillä mahdollisuus päästä asiakkaan kanssa työskentelemään asioita (Vierula 2015, 144). Dokumentointiin kannattaa panostaa ja suhtautua olennaisena osana työtehtäviä. Harvemmin lienee kyse siitä, että sosiaalityöntekijät väheksyisivät dokumentoinnin merkitystä vaan, että kiireellisemmät työtehtävät yksinkertaisesti estävät dokumentoinnin halutulla tavalla.

Lapsuuden dokumentointi on Maarit Alasuutarin ja Helga Kellen mukaan erityinen alue. Dokumenteilla tuodaan esiin lasten omaa ääntä, mutta ne ovat myös seurausta jostain

käytännössä toteutuneesta. Dokumentointi on tavallaan osa työprosessia, joka luo oman osansa lopputulokseen. Dokumentoinnilla on itse tarkoituksensa ohella siis myös sivuvaikutuksia. Dokumentoinnilla ja dokumenteilla luodaan eräänlaista tietoa. (Alasuutari & Kelle 2015, 169–170.) Dokumentin laatijan harkintavalta korostuu lapsen ääntä kirjatessa. Usein lastensuojeluasiakirjoissa näkee lasten sanomia asioita kirjatun suoria lainauksia käyttäen. Näin lapsen ajatuksia ei ole aikuinen tulkinnut ja vahingossakaan muokannut muunlaiseksi alkuperäisestä.

Tämän päivän lastensuojelussa korostetun lapsikeskeisyyden pitäisi näkyä myös dokumenteissa (Kääriäinen 2006, 46). Aino Kääriäinen on tutkinut lasten äänen kuulumista lastensuojelun asiakirjoissa. Kääriäisen mukaan lapset näkyvät asiakirjoissa kolmella tavalla: asiakirjaan on kirjattu lapsen työntekijälle kertoma asia, joku muu on kertonut lastensuojelun työntekijälle lapsen asiaa tai kirjaus perustuu lapsen havainnointiin. (Kääriäinen 2006, 51.) Lapsella on lakiperustainen oikeus puheeseen. Ikä näyttäisi olevan keskeinen kriteeri, joka ohjaa lapsen puheen dokumentointia. Yli 12-vuotiaan puhetta näkyy dokumentoituna enemmän. Lisäksi kodin ulkopuolinen sijoitus näyttäisi kasvattavan lapsen yksilöllistä ääntä dokumentoinnissa. (Mt., 65.) Kiireellisen sijoituksen päätökseen on kirjattava lapsen oma mielipide tai peruste, miksi mielipidettä ei ole selvitetty.

Sosiaalipäivystystilanteissa kiireellisen sijoituksen päätöksenteon yhteydessä aiemmin asiakastietojärjestelmiin kirjattu tieto saa eri tilanteissa erilaisia merkityksiä. Joskus kirjatun tiedon pohjalta mietitään toimenpiteitä ja joskus niitä ei ehditä lainkaan tarkistaa tai niitä ei ole saatavilla. (Räsänen 2014, 73.) Päivystäjien vaatimus laadukkaaseen ja ajantasaiseen kirjaamiseen virka-aikaisessa sosiaalityössä sosiaalipäivystystä varten on varsin ymmärrettävä (mt., 83). Vaikka kirjaukset olisivat olemassa, on kiireellisen sijoituksen päätös tosin aina sidoksissa kulloiseenkin tilanteeseen, jossa juuri sillä hetkellä päätöksen perusteiden on täytyttävä. Aiempien kirjausten pohjalta on lapsen kokonaistilanteesta kuitenkin mahdollisuus saada parempi käsitys etenkin jos esimerkiksi perheen ja viranomaisten kertoma poikkeaa kovasti toisistaan.

Räsänen tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kuvaavat kirjaamaansa asiaa faktatiedoksi ja pitävät tärkeänä faktan erottamista "muusta tiedosta". Räsänen nimeää faktatiedon tutkimuksessaan normipuheeksi. Faktatiedon kirjaaminen liittyyne lakisääteisyteen. "Muuhun tietoon" sisältyvät työntekijöiden tuntemukset ja arviot tilanteesta jäävät tämän ajatustavan mukaan siis kirjaamatta. Tähän tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät ajattelivat, että tällaista "muuta tietoa" ei

pitäisi lainkaan kirjoittaa asiakirjoihin. Vaikka tämän kaltaista tietoa on vaikeampi pukea sanoiksi, saattaa se olla erityisen tärkeää tietoa. (Räsänen 2014, 75–77.) Tämä "muu tieto" lienee useimmiten sellaista, joka siirtyy työntekijöiltä toiselle suullisena viestinä. Kirjaamatonta tietoa ei voi käyttää päätöksenteon tukena, joka aiheuttaa väistämättä pohdinnan kirjaamisen välttämättömyydestä.

4.2 Viranhaltijapäätökset dokumentteina

Aino Kääriäinen on väitöstutkimuksessaan todennut dokumentoinnilla olevan sosiaalityössä monia funktioita. Sen avulla muodostetaan ymmärrystä, kerätään ja tallennetaan tietoa sekä suunnitellaan toimia (Kääriäinen 2003, 171.) Dokumentointi on myös näytön keräämistä myöhempiä juridisia prosesseja varten. (Sinko 2004, 91.) On tavanomaista, että lastensuojeluprosessien myöhemmässä vaiheessa palataan aiempaan kirjaukseen eikä niinkään todelliseen tilanteeseen ja käytetään kirjausta päätöksenteon tukena. Dokumentteja lukiessa ei kuitenkaan voi saada täysin totuudenmukaista kuvaa asiakastilanteista (Kääriäinen 2006, 47–48). Päätöksenteon yhteydessä sosiaalityöntekijä tulkitsee aiemmin tuotettuja dokumentteja ja päätösperusteluja voidaan sanojen valinnalla tehostaa.

Sosiaalityön asiakirjoihin kirjatut tiedot on pystyttävä osoittamaan virheettömiksi. Koska päätöksenteko pohjautuu nykyhetken lisäksi paljolti myös aiempaan lastensuojelun hallussa olevaan asiakirjatietoon, tulisi kirjausten tietosisältöjen todenperäisyys olla varmistettavissa (Kääriäinen 2014, 162). Päätösasiakirjoissa kirjataan asioista usein lyhyemmin ja päätösten perusteluihin lainataan lakitekstiä, joka aiheuttaa tekstin irtautumisen arjen tilanteista (Kääriäinen 2003, 166). Juridinen näyttö ja faktat ovat päätöksenteon perusteluissa keskeisiä (Sinko 2004, 87). Kiireellisen sijoituksen päätöksentekotilanne eroaa joiltain osin tavanomaisesta suunnitelmallisen avohuollon työn päätösprosessista. Päätöksentekotilanteessa on usein kiire ja kyseessä saattaa olla asiakkaan tahdosta riippumaton toimenpide. Kuitenkin sosiaalityöntekijää sitoo sama lainsäädäntö ja eettiset normit kuin kaikessa sosiaalityön päätöksenteossa.

Aino Kääriäinen on 2003 väitöstutkimuksessaan tutkinut huostaanotettujen lasten lastensuojeluasiakirjoja. Aineiston huostaanottopäätösasiakirjojen toistuvia retorisia keinoja olivat 1) numeerinen ja empiirinen määrällistäminen, 2) kategorioiden käyttö, 3) yksityiskohdilla vaikuttaminen, 4) ääri-ilmaisujen käyttö ja 5) asiantuntijalausunnoilla vahvistaminen. Näitä retorisia keinoja käytettiin tutkimustulosten mukaan tekstien vaikuttavuuden kasvattamiseen ja

päätösperustelujen vahvistamiseen. (Kääriäinen 2003, 79.) Myös Güntherin tutkimuksen mukaan kirjaamisen tarkoitus ja tavoite vaikuttivat selvästi siihen, miten asiat kirjataan (Günther 2015, 64.) Päätöstekstin sanavalinnat ovat sosiaalityöntekijän harkinnanvaraisia ja hänen valittavissaan. Saman asian voi todeta monin eri tavoin. Viranhaltija ei voi vääristellä asioita, mutta tahtomattaankin saattaa eri tilanteissa kirjoittaa asioista erilaisia sanamuotoja käyttäen.

Edelleen Kääriäisen väitöstutkimuksen mukaan huostaanottopäätöksen perusteluihin vaadittu lapsen etu saatetaan avata monisanaisesti tai todeta vain yhdellä lauseella (Kääriäinen 2003, 143). Yhden lauseen kirjaaminen ei kerro todellisuutta siitä, onko lapsen etu toteutunut vai ei. Kumpikin vaihtoehto lienee yhtä todennäköinen, mutta näin suppean toteamuksen perusteella sitä ei voi tietää. Tällaisessa tilanteessa jää lukijalle epäselväksi, onko lapsen edun tarkempi selvittäminen jäänyt kokonaan tekemättä vai puuttuuko se vain dokumentoinnista.

Viranhaltijapäätöksistä lastensuojelussa kiireellisen sijoituksen päätökset eroavat muista myös siten, että niitä tehdään myös sosiaalipäivystystehtävinä. Päivystystilanteessa tilannearvio pohjautuu sekä tietojärjestelmästä saatuun asiakirjatietoon että asiakkaan kanssa vuorovaikutussuhteessa saatuun tietoon. Kun työskennellään kirjatun tiedon varassa, on merkityksellistä ottaa huomioon, että kirjaus ei ole täydellinen kuva tapahtuneesta. Kirjauksiin asiat valikoituvat ja tiivistyvät. (Räsänen 2014, 83–84.) Kirjattu tieto ja asiakkaan kohtaaminen muodostavat yhdessä perustan päätöksenteolle.

Lastensuojelussa tilanteet ovat ainutkertaisia: yksilöiden elämänhistorialliseen, kulttuuriseen ja tilanteiden kontekstiin sidottuja. Lastensuojeluasiat ovat tyypillisesti monimutkaisia ja ristiriitaisia. Tuen ja kontrollin samanaikainen läsnäolo sekä tilanteiden emotionaalinen kuormittavuus vaikuttavat tiedon tuottamiseen ja käyttämiseen. (Vierula 2012, 153). Lastensuojelua koskeva tieto nähdään vahvasti suhdeperustaiseksi, koska se syntyy asiakassuhteissa ja siihen vaikuttaa yksilölliset tilanteet, elämänhistoriat ja erilaiset pyrkimykset. Tällaista tietoa on kaikinensa vaikea dokumentoida. (Pösö 2010, 330–331.) Kiireellisen sijoituksen tilanteisiin kohdistuu usein suuri tunnelataus, joka väistämättä vaikuttaa sosiaalityöntekijään ainakin jonkin verran. Päätöksenteon yhteydessä on kohdattava asiakas ja pystyttävä perustelemaan hänelle kiireellisen sijoituksen välttämättömyys.

Lastensuojelun asiakirjoja ei vain kirjoiteta vaan niitä myös luetaan (Vierula 2015, 134). On merkityksellistä kenelle dokumentteja kirjoitetaan ja kuka niitä lukee. Tuomari hallinto-oikeudessa lukee päätöksiä lain noudattamisen näkökulmasta. Asiakas lukee kuvausta omasta

elämästään ja tulkitsee lukemaansa oman elämäkokemuksensa kautta. Nostan seuraavaksi esiin muutamia ajatuksia lastensuojelun dokumenteista asiakasnäkökulmasta. Tarja Vierula on tarkastellut käytännön tapahtumien ja kirjattujen asiakirjojen suhdetta osana väitöstutkimustaan. Vierulan tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakkuuden ja asiakirjojen tarinoiden erilaisia suhteita löytyi sijoitettujen lasten vanhempien kertomana kolmenlaisia. *Yhtenevässä* suhteessa asiakkaan kertoma tarina asiakkuudesta ja asiakirjat olivat linjassa keskenään, *korjaavassa* suhteessa asiakkuudesta kerrottu tarina korjasi tai täydensi dokumentointia ja *kiistävässä* suhteessa kerrottu tarina erosi dokumentoidusta. (Vierula 2014, 350–355.) Kiireellisiin sijoituksiin joudutaan ajoittain tilanteissa, joissa asianosaiset vastustavat päätöstä. Päätökseen kirjatut perustelut saattavat heidän mielestään olla epätotuudenmukaisia tai perustelut eivät riitä sijoituspäätöksen toimeenpanoon.

Tarja Vierula on tutkinut myös, miten lasten vanhemmat tulkitsevat ja käyttävät itseään koskevaa lastensuojelun asiakirjoihin dokumentoitua tietoa (Vierula 2015, 134). Vanhemmat lukevat asiakirjoja eri tavoin. Osa haluaa vetäytyä lukemasta niitä kokonaan tai vain silmäilevät viranhaltija tekstiä vältellen näin kipeiden asioiden kohtaamista. Parhaimmillaan asiakirjat ilmentävät vanhempien kokemusta saamastaan asianmukaisesta palvelusta lastensuojelussa. Osa vanhemmista lukee asiakirjoja negatiivisella ennakoasenteella, jolloin lukeminen keskittyy virheiden etsimiseen ja asioiden kieltämiseen. (Mt., 142–143.) Kiireellisen sijoituksen päätösten tulisi asiakasnäkökulmasta olla ymmärrettäviä ja selkeäsanaisia. Hallinnollisesta näkökulmasta päätösten on sisällettävä lakiin kirjatut seikat ja lainmukaiset perusteet päätökselle. Päätösten kirjaaminen edellyttää työntekijältä molempien puolien huomioimista. Päätösperusteet olisi hyvä käydä läpi asiakkaan kanssa ja siten pyrkiä varmistamaan, että hän on ymmärtänyt kirjatun tekstin sisällön.

Tarja Vierula on lisäksi tarkastellut, miten ja millaisin seurauksin lastensuojelun asiakkaaksi tulevan henkilökohtainen tieto muuttuu henkilöä koskevaksi institutionaaliseksi asiakirjatiedoksi. Vierula määritteli tutkimuksensa pohjalta viisi erilaista suhdetyyppiä, jotka saattavat käytännössä esiintyä toistensa kanssa päällekkäisinä ja tilanteissa vaihtelevina. *Käytännöllisessä* suhteessa asiakirjat ovat luonteva osa asiakkuutta muistin tukena ja arjen apuvälineinä. *Traumaattinen* suhde sisältää kokemuksen haavoitetuksi tulemisesta, yksityisyyden menettämisestä ja asiakirjoista kipeiden muistojen mieleen palauttajina. *Toiminnallisessa* suhteessa asiakirjat toimivat oikeuksien ajamisen välineenä, joiden myötä on saatu kokemus osallisuudesta. *Alistava* suhde asiakirjoihin kertoo voimattomuuden tunteesta ja työntekijällä olevasta valta-asemasta. *Toissijainen* suhde ilmentää tilannetta, jossa asiakirjoilla ei ole asiakkaalle merkitystä. (Vierula

2012, 155–156.) Kiireellisen sijoituksen ja muidenkin viranhaltijapäätösten kohdalla toivoisi, että asiakkaan yksityiseen elämään ja henkilökohtaisiin asioihin liittyvät tilanteet olisi kirjattu asiakasta kunnioittavasti ilman turhaa painotusta viranhaltijalle kuuluvasta vallasta.

Lastensuojelun asiakirjoja ei juurikaan asiakkaiden toiveesta muokata tai muuteta, ellei kyseessä ole selvä asiavirhe. Mikäli pysyvyydellä tavoitellaan asiakkaiden osallisuuden ja oikeusturvan toteutumista, on otettava huomioon myös mahdollisten virheellisten kirjausten pysyvyys (Vierula 2015, 144). Riittäväällä asiakkaan kohtaamisella päästään lähimmäs totuudenmukaista näkemystä tilanteesta. Joskus työntekijän näkemys eroaa asiakkaan omasta merkittävästi, mutta tällöin asiakirjassa tulisi näkyä myös asiakkaan mielipide. Asiakirjat ovat jatkossakin keskeinen osa lastensuojelua ja viranomaisluonteensa vuoksi niillä on tietty institutionaalinen asema (mt., 144). Viranhaltijapäätökseen kirjatut asiat ovat yhteiskunnallisesta näkökulmasta tosiasioita ja todentavat sosiaalityöntekijän valtaa asiakkaan elämässä.

5 TAUSTATEORIA, TUTKIMUSMENETELMÄ JA EETTINEN POHDINTA

Tutkimukseni taustalla on vaikuttamassa maltillinen sosiaalikonstruktivistinen lähestymistapa. Kerron tässä luvussa sosiaalisesta konstruktivismista yleisellä tasolla tietenteoreettisena näkökulmana. Lisäksi pyrin selventämään, miten sosiaalinen konstruktivismi näkyy ja vaikuttaa oman tutkimukseni teoreettisena kehyksenä. Tämän jälkeen kuvaan sisällön analyysiä laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmänä ja perustelen, miksi olen päätenyt omassa tutkimuksessani käyttämään tätä menetelmää. Tutkimusaineistoni on erityisen arkaluontoista materiaalia, jonka vuoksi olen katsonut tarpeelliseksi tutkimuksenteon eettisten seikkojen yksityiskohtaisen tarkastelun. Pohdintojani ja tekemiäni valintoja eettisestä näkökulmasta kuvaan luvun viimeisessä osiossa.

5.1 Maltillinen sosiaalinen konstruktivismi

Tutkimukseni lähtökohdat kumpuavat väljästi sosiaalisen konstruktivismin perusajatuksista. Eli ajatuksesta, että todellisuutemme on sosiaalisesti rakentuvaa ja muuntuvaa (Burr 2003, 4). Mielestäni tähän lauseeseen kiteytyy jotain hyvin oleellista sosiaalityön eetoksesta. Sosiaalityö tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja on ihmisten tilannetta kohentamaan pyrkivää muutostyötä. Vivian Burrin mukaan sosiaalinen konstruktivismi vaatii ihmisiä kyseenalaistamaan todellisuutensa itsestäänselvyudet, mukaan lukien omat ajatukset ja näkemykset maailmasta (Burr 2003, 2-3). Sosiaalityöntekijä ei voi tehdä työtään omien ennakkoluulojen ja -käsitysten värittämänä vaan kohtaamissaan tilanteissa on oltava avoin ja suhtauduttava saatuun tietoon objektiivisesti.

Peter Berger ja Thomas Luckmann tarkastelevat klassikkoteoksessaan "Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen" tiedon syntyä ja yhteiskunnallista roolia. Heidän mukaansa tiedon muodostuminen perustuu erilaisiin ihmisen mielessään aiempien kokemusten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteiden perusteella rakentamiin tyypityksiin, jotka vaikuttavat ihmisen tulkintaan ja käsityksiin sekä sitä kautta uuden tiedon rakentumiseen. (Berger & Luckmann 1994, 42–43.) Sosiaalityöntekijän kirjaamat päätöspäätökset muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöntekijän näkemykseen vaikuttaa hänen aiempi tieto ja kokemukset työssä kohtaamistaan tilanteista.

Tyypillisten tilanteiden tai asiakasasioiden muodostaman ennakkokäsityksen lisäksi sosiaalityöntekijän näkemykseen vaikuttaa aiemmat asiakaskohtaamiset, kulttuurinen käsitys

sosiaalityön tyypillisestä asiakkaasta ja myös oman henkilökohtaisen elämän sosiaalisten ilmiöiden rakentamat suhtautumistavat (Berger & Luckmann 1994, 52). Lisäksi henkilön omat intressit vaikuttavat väistämättä tehtyihin tulkintoihin eri tilanteissa (Burr 2003, 147). Sosiaalityöntekijällä on enemmän tietoa tutuista asioista liittyen aiempaan työhön tai elämäänsä. Omista työnsisällöistä on usein tarkkaakin tietoa, mutta sekä sosiaalityön tieto että tieto asiakasyksilöistä on muuntuvaa ja tilannesidonnaista. Aiempi käytössä oleva tieto vaikuttaa sosiaalityöntekijän harkintaan myös uusissa yksilöllisissä päätöksentekotilanteissa. Sosiaalityöntekijän tulisi osata erottaa faktatieto omasta kokemuseräisestä tiedosta.

Sosiaaliseen konstruktionismiin kuuluva ajatus tiedon kumuloitumisesta ja konstruoitumisesta voidaan ajatella aiheuttavan ihmisille enemmän vastuuta eri näkemysten ja omien käsitystensä pohtimiseen (Burr 2003, 135–137). Sosiaalityöntekijöiden tulisi ymmärtää, että omat tulkinnat eivät aina ole ainoita oikeita kuvauksia tilanteista. Harkintavaltaa käytettäessä ja etenkin sijoituspäätösten kohdalla tulisi olla kyky arvioida saatua tietoa ja ajankohtaista tilannetta analyttisesti ja mahdollisuuksien mukaan yhdessä kollegoiden kanssa.

Sosiaalikonstruktionistisen lähestymistavan mukaan yhteiskunnallinen todellisuus on riippuvainen inhimillisissä käytännöissä syntyvistä kulttuurisista rakenteista. Vain sellaiset yhteiskunnalliset instituutiot voivat säilyä, jotka tuotetaan yhteiskunnallisissa käytännöissä yhä uudelleen. (Heiskala 2000, 197.) Sosiaalisen konstruktionismin käsite liitetään usein Michel Foucaultin ajatuksiin. Foucault on tutkimuksissaan korostanut käytäntöjen merkitystä sosiaalityön teoriatilalle ja tutkimukselle. Sosiaalityö on yhteiskunnallista työtä, jota toteutetaan ammatillisissa ja institutionaalisissa käytännöissä. (Foucault 1969; 1975). Foucaultin ajatusten hyödyntäminen ohjaa kiinnittämään huomiota siihen, millaista totuutta sosiaalityön käytännöissä tuotetaan oikeanlaisesta tavasta elää ja sosiaalisista ongelmista. (Juhila 2009, 50–51.) Omassa tutkimuksessani pyrin selvittämään, millaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen etu vaarantuu niin vaurioittavasti, että on ryhdyttävä lapsen kiireelliseen sijoittamiseen.

Bergerin ja Luckmannin kuvauksen mukaan yhteiskuntamme muodostuu ja sitä ylläpidetään erinäisten käsitejärjestelmien muodossa. Nämä järjestelmät ovat itsekin sosiaalisen toiminnan tuotoksia ja harvoin ymmärrettävissä irrallaan sosiaalisesta kontekstistaan. Niiden olemassaolo on riippuvainen yksilöiden konkreettisesta elämästä, jota ilman niitä ei olisi olemassa. (Berger & Luckmann 1994, 124; 146.) Kiireellisen sijoituksen perusteet on määritelty paitsi laissa myös yhteiskunnallisen ja kulttuurisen käsityksen kautta. Paitsi yksittäisen sosiaalityöntekijän harkintavalta, vaikuttaa päätöksentekoon myös laajempi yhteiskunnallinen konsepti. Tässä ajassa

ja paikassa on olemassa tietynlainen käsitys, millaiset seikat ovat lapsen hoidon laiminlyöntiä tai lapsen hyvinvoinnin vaarantamista. Nämä käsitykset muokkautuvat ajan ja tapahtumien myötä. Sijoituspäätösten perusteet tänään ja vaikka kahdenkymmenen vuoden päästä tai kaksikymmentä vuotta sitten eivät ole samanlaisia.

Yhtenä keskeisenä teemana sosiaalikonstruktioonisessa tutkimusperinteessä pidetään kieltä, joka kuvaa maailmaa ja muokkaa käsityksiämme siitä. Samalla kieltä käyttäessämme muokkaamme itse todellisuutta. (Payne 2005, 161). Pohdin tutkimuksessani ajatusta siitä, että kirjoittaessaan päätöstekstiä sosiaalityöntekijä luo kuvaa todellisuudesta ja muokkaa sitä tahtomattaankin omien ajatustensa tulkinnan kautta. Konstruktionistisen kielikäsitteen mukaan todellisuuteen suhtaudutaan sellaisena kuin se meille tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosessien kautta ilmenee (Eskola & Suoranta 2008, 138). Kieli ei ole vain todellisuuden neutraali heijastuma vaan sosiaalisen todellisuuden tuote, joka samalla myös tuottaa tätä todellisuutta (mt., 140). Kiireellisen sijoituksen viranomaispäätöksillä on suuri merkitys lapsen ja perheen elämään. Päätöksiin ei voi suhtautua puhtaasti sosiaalikonstruktioonisesta ajatteluperinteestä näkökulmasta suhtautuen dokumentteihin vain kielenkäytöksenä vaan huomioon on otettava dokumenttien käyttötarkoitus.

Sosiaalikonstruktioonisessa lähestymistavassa voidaan erotella kaksi tapaa tarkastella asioista. Radikaali konstruktioonismi ei hyväksy maailmassa olevan olemassa mitään ilman ihmisen havaintoja. Maltillisen sosiaalisen konstruktioonismin mukaan todellisuus on ihmisen tulkitsemaa, kulttuurisesti tuotettua ja muuntuvaa. Mutta sisältää myös ajatuksen, että muuntelulle on löydettävissä ohjelmallisen biologiseen olemukseen ja luonnonympäristön rakenteeseen liittyvät rajat. (Heiskala 2000, 199.) Lapsen etu on kirjattu normiohjeistuksiin ja säädetty laissa. Siitä huolimatta tai juuri sen vuoksi käsite on myös kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnainen.

Esimerkiksi Tanja Vehkakoski on väitöstudiossaan ”Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheissa ja teksteissä” hyödyntänyt maltillisen sosiaalisen konstruktioonismin käsitettä. Maltillinen konstruktioonismi nojautuu realistiseen käsitykseen todellisuudesta, jonka mukaan olemassa on myös asioita riippumatta ihmisen havainnoista ja käsityksistä. (Vehkakoski 2006, 13.) Vaikka lastensuojelun päätöksentekoon sisältyy sosiaalityöntekijän harkintavaltaa ja tulkintaa, ei voida ajatella kiireelliseen sijoitukseen johtaneiden syiden muodostuvan vain päätöstekstin dokumentoinnin kautta. Dokumentointiin liittyvillä valinnoilla on kuitenkin merkittävä vaikutus lapsen edun määrittämiseen. Sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksiä tehdessään institutionaalista valtaa ja tuottavat

teksteillään kuvaa todellisuudesta (Powell 2013, 54; 57). Pyrkimykseni on dokumentteja tutkiessani tehdä näkyväksi sosiaalityöntekijöiden tapaa määrittää lapsen etua päätösteksteissään.

5.2 Tutkimusmenetelmänä sisällön analyysi

Tutkimuskysymykseeni lapsen edun näyttäytymisestä kiireellisen sijoituksen päätöksissä etsin vastausta laadullisen tutkimustavan mukaisesti käyttäen tutkimusmenetelmänä sisällön analyysiä. Sisällön analyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 91). Koska tutkimusaineistoni on valmiit päätösdokumentit eli tekstiaineisto, pidän laadullista lähestymistapaa parhaiten sopivaksi analysointitavaksi. Laadullisen analyysin kautta on myös parhaiten mahdollista saada esiin sosiaalityöntekijän harkintavaltaan ja dokumentointiin liittyvien erityispiirteiden monitahoiset ulottuvuudet.

Sisällön analyysia voi tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108). Oma analyysini lähtee liikkeelle lastensuojelulaissa määritellystä lapsen edusta ja miten sen eri osa-alueet näkyvät sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa kiireellisen sijoituksen päätöksissä. Tuomen ja Sarajärven jaottelun mukaan analyysini kohdentuu teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi. Menetelmä lähtee liikkeelle aineistolähtöisesti, mutta ei tuota uusia teoreettisia käsitteitä vaan aineistosta esiin nousevat seikat liitetään jo olemassa olevaan teoreettiseen viitekehykseen (mt., 117). Sisällön analyysillä on tavoitteena tuoda tutkittavasta ilmiöstä esiin selkeä ja tiivis kuvaus kadottamatta aineistossa olevaa informaatiota (mt., 108). Tämä tapahtuu tutkimusaineistoa teemoittelemalla ja yhdistelemällä siten, että aineisto tulee kattavasti hyödynnetyksi ja tuloksissa näkyväksi.

Aineiston analyysissä lähdin liikkeelle aineiston teemoittelusta. Eskolan & Suorannan mukaan teemoittelussa poimitaan aineistosta siinä esiintyvät keskeiset aiheet ja luokitellaan ne eri teemojen alle. Tämän jälkeen tekstimassasta voidaan erotella tutkimusongelman näkökulmasta olennaiset asiat. (Eskola & Suoranta 2005, 174.) Tekstiä lukiessani pidin mielessäni tutkimuskysymykseni ja teoreettisen viitekehyksen asiasisällöt, mutta pyrin antamaan aineistolle mahdollisimman suuren tilan kertoa asiat niin kuin ne on päätöksiin kirjattu. Aineiston järjestämistä ei sinällään voi vielä pitää tutkimustuloksena (Tuomi & Sarajärvi 2011, 103). Johtopäätösten ja loppupohdinnan kohdalla keskityin liittämään aineistoni tutkimustuloksia aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen tietoon. Eskolan ja Suorannan mukaan laadullinen

tutkimus keskittyy aineiston analyysissä etsimään yhdenmukaisuuksien ja samanlaisuuksien lisäksi usein myös eroja ja moninaisuutta. He pitävät tällaista analyysitapaa tarkempänä ja aineistolähtöisempänä. (Eskola & Suoranta 2005, 139.) Pidin itsekkin mielenkiintoisena pysähtyä miettimään tutkimustuloksia analysoidessani dokumentteihin kirjattujen seikkojen lisäksi myös sitä, mitä niihin ei ole kirjattu.

Laadulliseen tutkimusaineistoon voi suhtautua kahdella tavalla. Joko siten, että aineisto kuvaa sen hetkistä todellisuutta tilanteesta tai siten, että aineisto on olemassa tiettyjä tarkoituspäitä varten ja niiden muokkaama (Eskola & Suoranta 2005, 141). Omassa tutkimuksessani oli otettava huomioon päätösten kirjaamiskontekstin mukanaan tuomat ulottuvuudet muun muassa kriisitilanteen ja mahdollisen tahdonvastaisuuden näkökulmasta.

Laadullisen aineiston analysointi pohjautuu väistämättä ainakin osittain tutkijan tulkintaan asioista. Laadullinen käsittely antaa mahdollisuuden aineiston monipuoliseen käsittelyyn eri näkökulmista juuri tulkinnanvapauden vuoksi, mutta se on myös kvantitatiivista aineistoa haavoittuvampi virhearvioille (Metsämuuronen 2006, 82). Tutkijan omat ennakkokäsitykset aiheesta vaikuttavat analysointiin aina jossain määrin, mutta aineiston lukeminen monesta näkökulmasta vähentää tätä riskiä (Eskola & Suoranta 2005, 139). Itselläni on tutkijan roolin lisäksi lastensuojelu kontekstissa virkaatekevän sosiaalityöntekijän rooli, joka vaikuttanee jossain määrin ajatuksiini myös tutkimusta tehdessäni. Pohdin omaa rooliani ja sen vaikutuksia tarkemmin raportin viimeisessä luvussa, jossa käsitelen tutkimuksen luotettavuutta ja yleistettävyyttä.

5.3 Tutkimusetiikka

Tutkijalla on aina velvollisuus huomioida eettiset seikat tutkimuksen teossa (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 79–80). Tutkimusaiheeni ja etenkin aineistoni oli arkaluontoinen. Kiireellisen sijoituksen päätös on suuri puuttuminen perhe-elämän yksityisyyden suojaan ja rajoittaa yksilöiden itsemääräämisoikeutta. Jokaisen tutkimuksen teon kohdalla tutkimuseettiset normit velvoittavat tutkijaa ammatillisesti (Kuula 2006, 58). Kiireellisen sijoitusten päätösten käsittelyyn tutkimusaineistona oli kiinnitettävä erityistä varovaisuutta ja hienotunteisuutta. Tutkimusaiheeni huomioon ottaen oli tutkimuseettisten näkökulmien pohdinta mielestäni kaikkienensa erityisen tärkeää.

Tutkimusaiheissa, jotka koskevat yksityishenkilöitä, tulisi yksityisyyden suojaan kiinnittää tarkasti huomiota. Yksittäiset tutkittavat eivät saa olla tunnistettavissa tutkimusraportissa (Kuula 2006, 64.) Omassa tutkimuksessani varmistin yksityisyyden suojan anonyymilla tutkimusmateriaalilla. Viranhaltijapäätöksistä oli poistettu tunnistetiedot jo ennen aineiston minulle luovuttamista kuitenkin siten, että joitain taustatietoja päätöksistä oli mahdollista luokitella.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on yleistä, että heti tutkimuksen alussa aineistosta poistetaan tunnisteet, kuten nimet, osoitteet ja syntymäajat. Anonymisointiin on kuitenkin erilaisia tapoja. Kuulan mukaan ne ovat: 1) henkilötietojen poistaminen tai muuttaminen, 2) arkaluontoisten tietojen harkinnanvarainen poistaminen ja 3) taustatietojen luokittelu tai kategorisointi. (Kuula 2006, 2014.) Sain tutkimusaineiston käyttöön valmiiksi anonymisoituna pyyntöni mukaisesti. Omassa analyysissäni käytin suoria lainauksia aineistosta vain siten, että tutkittavien tunnistamattomuus ei vaarantunut. Lainauksissa viitataan aineiston asianosaisiin henkilöihin nimien sijaan yleisillä käsitteillä perhesuhteista, kuten esimerkiksi lapsi, äiti ja sisarukset.

Tunnisteellisuutta pitää tutkijan miettiä tarkkaan tilannekohtaisesti. Tunnisteiden poistaminen tai muuttaminen eli anonymisointi on tavallista, mutta ei ehdotonta. Joskus tutkittava voi haluta puhua omalla nimellään (Kuula 2006, 200–202.) Tutkijalla on vastuu tämän arvioimisessa. Tutkija tekee päätöksen, mitkä aiheet ovat niin arkaluontoista, että tunnistamattomuus on ehdotonta (mt., 204). Lapset kuuluvat suojeltaviin erityisryhmiin tutkimuksen teossa (mt., 147). Oman tutkimukseni kohdalla en pitänyt missään tapauksessa mahdollisena jättää aineistoa anonymisoimatta. Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat arkaluontoisia ja syvälle perheiden yksityiselämään puuttuvia dokumentteja. Tutkijana minulla ei ehdottomasti ole oikeutta saada tietoa henkilöistä, joita päätökset koskevat.

Tutkittavia tulee informoida tutkimusaiheen lisäksi aineiston käsittelyyn liittyvistä seikoista ja kohtalosta käsittelyn jälkeen (Kuula 2006, 99). Pyrin kirjoittamaan tutkimuksen toteuttamisen prosessin mahdollisimman läpinäkyvästi tutkimussuunnitelmaan ja keskeisimmät seikat vielä erilliseen tutkimuslupahakemukseen. Tutkimuslupahakemuksen liitteenä toimitin tutkimussuunnitelmani tutkimukseen osallistuvalla organisaatiolle kokonaisuudessaan. Tutkimusaineistoa käytän vain tässä pro gradu -tutkielmassani ja hävitän aineiston asianmukaisesti tutkimuksen valmistumisen jälkeen salassapidettävän jättemateriaalin mukaisesti.

Tutkimuksen asianosaisia ajatellaan olevan niiden, joille tutkimuksesta on mahdollisesti hyötöä ja eettinen pohdinta tulee ulottaa kaikkiin asianosaisiin (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 79–80.)

Varsinaisia tutkimuksen kohteita tutkimuksessani olivat tutkimusaineistona käytettävät valmiit dokumentit. On kuitenkin väistämätöntä, että välillisesti analysoinnin kohteeksi joutuivat myös päätöksiä tehneet ja kirjanneet sosiaalityöntekijät. En kuitenkaan pitänyt tarkoituksenmukaisena eritellä päätösten tekijöitä toisistaan tai kerätä sosiaalityöntekijöistä tunnistetietoja, koska tutkimukseni fokus ei ollut varsinaisesti sosiaalityöntekijöissä vaan heidän tuottamassa tekstissään.

Arkistoaineiston tutkimuksen yhteydessä ei katsota olevan tarpeen informoida tutkittavia asiassa (Kuula 2006, 120). Analysointini kohteena ei ollut yksittäiset asiakasperheiden tilanteet vaan tutkimusfokukseni kiinnittyi enemmän sosiaalityön ammattilaisten toimintaan kiireellisen sijoituksen tilanteissa. Näin ollen en ulottanut tutkimuslupaprosessia sijoituspäätöksiä koskeviin lastensuojelun asiakkaisiin.

5.4 Dokumentit tutkimusaineistona

Käytin tutkimukseni aineistona valmiita dokumentteja. Aineisto olisi siis ollut olemassa ilman tutkimustanikin. Tämä mahdollisti aineiston analyysiin erilaisen lähestymistavan kuin tutkimusta varten kerätyn aineiston kohdalla. Aineistoa voi pitää lähempänä totuudenmukaista kuvaa todellisuudesta kuin vaikkapa haastatteluaineistoa, jossa haastateltavat ovat vastanneet tiettyihin kysymyksiin tietoisesti tutkimustarkoituksessa (Alasuutari 1994, 74).

Dokumentteja analysoidessa on mahdollista kuvata tekstien tekijöiden valintoja tulkitsemalla tekstistä nousevia merkityksiä, näkyviä ja näkymättömiä kytköksiä eri konteksteihin sekä arvioida tekstien tarkoituksia ja mahdollisuuksia käyttää niitä vallankäytön välineenä (Kääriäinen 2003, 165). Tutkimusaineistoni kiireellisen sijoituksen viranhaltijapäätöksistä ovat mitä ilmeisimmin dokumentteja, jotka toimivat vallankäytön välineenä.

Asiakastyön dokumentit sisältävät valikoitua kertomusta sosiaalityöstä. Kaikkea ei yksinkertaisesti voi dokumentoida. (Kääriäinen 2006, 45.) Näin ollen dokumenteista ei myöskään voi tutkimuksen keinoin saada selville todellisuuden kokonaisuutta. Kääriäinen tuo väitöskirjassaan esiin, että tehdessään näkyväksi teksteistä löytyviä asioita, on hän samalla mahdollistanut pohdinnan, mitä teksteissä ei ole. Kääriäisen mukaan puuttuva voi olla yhtä merkittävä kuin esiin kirjattu. (Kääriäinen 2003, 164.) Kääriäisen tutkimuksen mukaan päätösasiakirjojen sisällölliset teemat näyttäisivät olevan etukäteen määriteltyjä (mt., 118).

Teemat määräytyvät usein lain perusteella. Mielenkiintoisempaa onkin, miten lain sisältämät seikat oli päätöksissä tuotu käytännön konkretian tasolla esiin tai oliko näin tehty.

Tutkimustuloksia analysoidessa oli otettava huomioon kiireellisten sijoitusten päätösten erityisyys. Kyseessä on viranhaltijapäätös, joka aiheuttaa toimeenpantaessa lapsen sijoittamisen pois omasta kodistaan. Päätöksentekoa sitoo hallinto- ja lastensuojelulaki, jonka mukaan viranhaltijan on tilanteessa toimittava. Lain vaatimusten täytyminen tulee näkyä myös kirjatussa päätöksessä. Myös lapsen edun käsite määrittyy tutkimuksessani lastensuojelulain mukaisesti, joka mahdollistaa asian loogisen käsittelyn tutkimustuloksien kuvauksessa.

6 TUTKIMUTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN KUVAUS

Tässä kappaleessa esittelen tarkemmin tutkimustehtäväni ja varsinaisen tutkimuskysymyksen. Kerron myös oleellisimpia tietoja tutkimusympäristöstäni eli kyseisen kunnan lastensuojelun organisaatiosta, josta olen saanut käyttööni tutkimusaineistoni. Tarkoitukseni on saattaa lukijalle tiedoksi, miten kiireellisen sijoituksen prosessi tässä työyhteisössä toteutetaan. Lisäksi kuvaan, miten olen oman tutkimukseni toteuttanut. Pyrin tekemään näkyväksi tutkimuksen kulkuun liittyviä vaiheita ja valintojani avaamalla lukijalle tutkimusprosessin kulkua kokonaisuudessaan mahdollisimman tarkasti läpinäkyvyyden takaamiseksi.

6.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten sosiaalityöntekijöiden tekemissä kiireellisen sijoituksen päätöksissä kirjataan lapsen edusta. Kiireellisen sijoituksen perusteet tiukentuivat 1.1.2016 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä. Halusin omalla tutkimuksellani tuoda esiin, että perusteiden kriittisen arvioinnin ohella on tärkeää edelleen pitää keskiössä lapsen edun toteutuminen kiireellisiä sijoituksia arvioitaessa.

Vaikka kiireellinen sijoitus on merkittävä puuttuminen perheiden yksityiselämän suojaan, pyrin rajaamaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle vanhempien ja muiden lapsen huollosta vastanneiden aikuisten osallisuuden sijoitustilanteessa keskittyen nyt vain lapsen näkökulmaan. Aivan täysin tämä ei toki ole mahdollista sillä vanhempiin liittyvät tekijät ovat usean sijoituspäätöksen taustalla eikä niitä näin ollen voi ohittaa. Tutkimukseni tarkoituksena on kuitenkin selvittää nimenomaan lapsen etuun, ei vanhempien oikeuksiin, liittyviä seikkoja.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten ja millaisena lapsen etu näyttäytyy lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa kiireellisen sijoituksen päätöksissä?

6.2 Tutkimusympäristö

Tutkimusaineistonani olivat erään keskisuuren kunnan vuoden 2015 aikana tehdyt kiireellisen sijoituksen päätökset, joita lukumäärällisesti oli 49. Tämän kunnan lastensuojelun organisaatio on jaettu kolmeen tiimiin. Alkuarviointitiimi tekee sosiaalihuoltolain mukaisia palveluntarpeen

arviointeja, joiden osana selvitetään lastensuojelun tarve. Avohuollon tiimi tukee kotonaan asuvia lastensuojeluasiakkaita ja heidän perheitään. Sijais- ja jälkihuollon tiimi vastaa huostaanotettujen ja sijaishuoltoon sijoitettujen tai jälkihuollon piirissä olevien asiakkaiden asioista. Arvioinnit kiireellisen sijoituksen tarpeesta ja päätöksenteko kuuluu virka-aikana alkuarvioinnin ja avohuollon tiimien työnkuvaan, joissa työskentelee yhteensä 12 sosiaalityöntekijää. Työyhteisön käytäntönä on, että kiireellisten sijoitusten arviointi tai toimeenpanoon ryhtyminen ei tulisi olla yksittäisen sosiaalityöntekijän vastuulla. Tähän tavoitteeseen pyritään mahdollistamalla työntekijöille muun lastensuojelun tiimin ja esimiesten asiantuntijuus tueksi päätöksenteolle. Virka-ajan ulkopuolinen sosiaalipäivystys on yhdistetty toisen kunnan kanssa. Suurin osa sosiaalipäivystäjistä on lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, mutta osa työskentelee virkatyönään lastenvalvonnan tai aikuissosiaalityön puolella. Tutkimusympäristön organisaatorakenne mahdollistaa, että sosiaalipäivystäjänä on saattanut kiireellisen sijoituksen päätöshetkellä toimia lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

6.3 Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen teossa lähdin liikkeelle tutkimussuunnitelman laatimisesta. Lähetin suunnitelmani ja tutkimusluvan tutkimuksen kohteena olleen kunnan sosiaalipalveluiden päällikölle. Sain myönteisen tutkimusluvan huhtikuussa 2016 ja tutkimusaineiston käyttöni heti tämän jälkeen toukokuussa 2016. Tutkimusaineisto oli pyynnöstäni anonymisoitu siten, että asiakkaiden henkilötiedot eivät näkyneet päätöksissä. Asiakkaiden nimet oli korvattu sanoilla "tyttö" ja "poika". Asiakkaiden iät olivat päätöksissä näkyvillä. Muiden asianosaisten nimet oli korvattu sukulaisuussuhteita ilmentävillä sanoilla. Myös päätökset kirjanneiden sosiaalityöntekijöiden nimet pyysin poistamaan päätöksistä, koska suuri osa sosiaalityöntekijöistä on edelleen kyseisen työyhteisön jäseniä ja halusin suojata myös heidän yksityisyyttään. Päätöksistä näkyi kuitenkin oliko kyseessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joku muu sosiaalityöntekijä vai sosiaalipäivystäjä.

Tutkimusaineiston analyysin aloitin luokittelemalla taustatietoja päätöksistä. Katsoin päätösteksteistä lapsen iän päätöksentekohetkellä, lapsen sukupuolen, oliko lapsen mielipide selvitetty ja jos oli vastustiko lapsi sijoitusta, sijoitettiinkö lapsi laitokseen vai perhehoitoon ja vielä tarkemmin kaupungin omaan lastensuojelulaitokseen tai sukulaisperheeseen sekä tehtiinkö päätös sosiaalipäivystyksessä ja oliko lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä mukana tekemässä päätöstä lapsen sijoittamisesta. Kokosin edellä mainitut asiat taulukoksi itselleni, jota

käytin apuna tutkimustulosten analysoinnin myöhemmissä vaiheissa. Taulukosta tekemäni kooste on nähtävillä seuraavassa luvussa tutkimustulosten yhteydessä. Taustatietojen luokittelun jälkeen aloitin varsinaisen aineiston analysoinnin peilaten dokumenttiaineistoa väljästi laissa määriteltyyn lapsen etu käsitteeseen jättäen kuitenkin tilaa myös muunlaisen määritelmän mahdollisuudelle nousta aineistosta.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen keskeisimmät tutkimustulokseni. Aloitan keskeisimmästä asiasta eli lapsen etu -käsitteestä. Lapsen etu tässä sanamuodossa oli päätöspäätöseluissa mainittu kuudessa päätöstekstissä. Kolmessa päätöksessä todettiin, että "kiireellisen sijoituksen arvioidaan olevan lapsen edun mukainen". Yhdessä todettiin, että lapsen nykyiset asuinolosuhteet eivät ole hänen etunsa mukaiset ja kahdessa kerrottiin huoltajan estävän lapsen edun laajamittaisen toteutumisen palvelujärjestelmän eri kohdissa. Muutoin ja siis pääosin lapsen etua oli päätöspäätöseluihin kirjattu vaarantamisedellytysten kautta (vrt. mm. Godzinsky 2014). Päätöspäätöseluissa oli kuvattu, miten lapsi itse tai hänen kasvuolosuhteensa vaaransivat vakavasti lapsen terveyden ja kehityksen, jonka myötä lapsen edun turvaamiseksi ryhdyttiin kiireelliseen sijoitukseen.

Tutkimustulokseni olisivat jääneet kovin köyhiksi, jos olisin tarkastellut lapsen etua vain kirjaimellisen sanamuodon valossa, mikä ei ollut alun perinkään tarkoitukseni. Seuraavissa luvuissa kuvaan sisällön analyysini tuloksia tarkemmin omissa alaluvuissaan, joiden otsakkeet ovat mukailtu lain kriteeristöä lapsen etua määriteltäessä. Alaluvuissa olen käyttänyt tutkimusaineistostani suoria lainauksia siten, että asianosaisten yksityisyys on säilynyt. Tämän varmistamiseksi olen tarvittaessa lyhentänyt lainauksia ja poistanut tekstistä myös yhteistyötahoihin kuuluvien henkilöiden nimet jättäen kuitenkin näkyviin henkilöiden ammattinimikkeet. Asiakkaiden ja muiden asianosaisten yksityishenkilöiden nimet oli aineistosta poistettu jo ennen minulle luovuttamista. Lainausten loppuun olen kirjannut sijoituspäätöstä koskeneen lapsen iän päätöksentekohetkellä. Ennen varsinaisen sisällön analyysin tuloksia kerron päätöstekstien sisällöistä ensin yleisemmällä tasolla.

7.1 Tutkimusaineiston yleinen esittely

Tutkimusaineistoni koostui 49 kiireellisen sijoituksen päätöksestä (n=49), jotka koskivat 47 eri lasta. Kaksi lasta oli sijoitettu kahdesti vuoden 2015 aikana. Päätöspäätöseluina oli 21 päätöksessä lapsen oma käyttäytyminen, 21 päätöksessä vaurioittavat kasvuolosuhteet ja seitsemässä päätöksessä molemmat. Sijoituspäätöksiä koskevista lapsista viisi oli iältään viisi vuotta tai nuorempia, kymmenen oli 6-10-vuotiaita, kahdeksan 11–13-vuotiaita ja loput 24 14–17-vuotiaita. Tyttöjä ja poikia oli tutkimusaineistossa yhtä paljon. Yhdestä päätöstekstistä ei selvinnyt lapsen sukupuolta. Lapsen mielipide kiireellisestä sijoituksesta oli selvitetty 33 tapauksessa, joista lapsi oli 17 tilanteessa vastustanut sijoittamistaan. Vanhemmat olivat

hyväksyneet kiireellisen sijoituksen 31 päätöksessä. Sijaishuolto paikaksi oli 11 tilanteessa määritelty perhehoito ja muissa 38 tapauksissa laitoshoido. Laitossijoituksissa korostui kaupungin oman vastaanottoyksikön käyttö, joka oli sijoituspaikkana 24 päätöksessä. Kiireellisen sijoituksen 49 päätöksestä päätöksen valmistelijana tai vahvistajana oli 26 tapauksessa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalipäivystyksessä päätöksistä oli tehty 24. Kolmessa tapauksessa päätöksen oli tehnyt joku muu sosiaalityöntekijä. Olen koonnut seuraavaan taulukkoon em. asiat lasten ikäjakauman mukaan.

Ikä / lkm	Sukupuoli T = tyttö P = poika	Päätöseruste O = oma käyttäytyminen, K = kasvu- olosuhteet OK = molemmat	Lapsen mielipide selvitetty K = kyllä E = ei	Vastustaa sijoitusta L = lapsi V = vanhemmat	P = perhe- hoito L = laitos- hoito	Sosiaali- päivys- tätäjä	Lapsen asioista vastaava sosiaali- työn- tekijä
0-5v /5	T = 80 % P = 20 %	O = - K = 100 % OK = -	K = 40 % E = 60 %	L = - V = 100 %	P = 40% L = 60%	40 %	80 %
6-10v /10	T = 30 % P = 70 %	O = - K = 90 % OK = 10 %	K = 40 % E = 40 %	L = 30 % V = 60 %	P = 40% L = 60%	40 %	60 %
11-13v /8	T = 37,5 % P = 62,5 %	O = 37,5 % K = 50 % OK = 12,5 %	K = 88 % E = 12 %	L = 50 % V = 12,5 %	P = 38% L = 62%	25 %	75 %
14-17v /26	T = 58 % P = 42 %	O = 69 % K = 12 % OK = 19 %	K = 85 % E = 15 %	L = 42 % V = 11,5 %	P = 8% L = 92%	58 %	38 %

Taulukko 1: Tutkimusaineiston yleiset piirteet

Taulukon prosenttiluvut kertovat, miten kiireelliseen sijoitukseen liittyvät tekijät ovat tutkimusaineistossa jakautuneet lasten ikäryhmissä. Pienten lasten kohdalla korostui sijoitusperusteena odotetusti epäsuotuisat kasvuolosuhteet ja 14–17-vuotiaiden kohdalla omaan käyttäytymiseen liittyvät tekijät. Vielä 11–13-vuotiaidenkin kohdalla kasvuolosuhteet olivat sijoitusperusteena 50 % päätöksiä ja 12,5 % yhdessä oman käyttäytymisen kanssa. Lapsen mielipiteen selvittämisen osalta parhaat luvut olivat 11–14-vuotiaita koskevissa päätöksissä. Vanhemmat eivät hyväksyneet sijoitusta useammin pienten lasten kohdalla ja nuoret itse vastustivat sijoittamistaan pieniä lapsia useammin. Perhe- ja laitoshoidon jakauma oli muutoin tasainen, mutta 14–17-vuotiaista jopa 92 % sijoitettiin laitoksiin. Sosiaalipäivystäjä sijoitti eniten 14–17-vuotiaita ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli useimmiten mukana alle 14-vuotiaiden sijoituksista päätettäessä.

Kiireellisen sijoituksen päätöspäätöselusteluja oli kirjattu päätöksiin vaihtelevissa määrin. Joissain päätöksissä oli lapsen tilannetta kuvattu aina lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta lähtien, kun taas joissain perusteet oli kirjattu hyvin lyhyesti pysytellen ajankohtaisen tilanteen kuvauksessa. Sisällöiltään päätöselustelut olivat melko yhteneviä joitain poikkeuksia lukuun ottamatta, jonka perusteella voisi ajatella, että tutkimuskunnan lastensuojeluasiakkaat saavat suhteellisen tasalaatuista palvelua kiireellisen sijoituksen tarvetta arvioitaessa. Vaikka päätöselusteluissa oli löydettävissä runsaasti yhteneväisyyksiä, nousi sijoitustilanteiden yksilöllisyys esiin myös. Lukiessani päätöstekstejä riittävän monta kertaa, aineisto hahmottui kuuteen asiakokonaisuuteen, jotka olivat liitettävissä lastensuojelulain mukaiseen lapsen edun toteutumisen määritelmään. Asian käsittelyn selkeyden vuoksi päädyin nimeämään nämä kuusi kokonaisuutta lastensuojelulain terminologiaa käyttäen, mukaillen lain 4§, jossa lapsen etu on määritelty. Kokonaisuudet olivat 1) Turvallinen kasvu ympäristö, 2) Ymmärrys, hellyys sekä iänmukainen huolenpito ja valvonta, 3) Tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, 4) Itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen, 5) Jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet sekä 6) Mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan.

Edelleen analyysin edetessä nousi esiin, että löytämistäni asiakokonaisuuksista oli vielä eroteltavissa lapsen kasvuolosuhteisiin ja omaan käyttäytymiseen liittyvät kokonaisuudet. Päätöselusteluiden sisällön analyysin tulosten esittelyn aloitankin nyt siten, että kahdessa seuraavassa luvussa kerron, miten teksteissä kuvattiin lapsen vaurioittavia kasvuolosuhteita. Näistä kahdessa seuraavassa kuvaan, miten lapsen etu vaati kiireellistä sijoitusta hänen vaarantaessaan itsensä omalla käyttäytymisellään. Tämän jälkeen käsitelen erikseen lapsen oikeutta pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin sekä mahdollisuutta osallisuuteen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan.

7.2 Turvallinen kasvu ympäristö

Lapsen etu on elää turvallisessa kasvu ympäristössä, joka takaa hänen ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden. Kiireelliseen sijoitukseen ryhdyttiin tutkimusaineistoni mukaan, kun lapsen kasvuolosuhteisiin liittyi fyysisistä tai henkistä väkivaltaa tai kodin fyysiset puitteet eivät mahdollistaneet lapselle turvallisia asuinolosuhteita. Turvaton kasvu ympäristö aiheutui usein vanhemman psyykkisestä sairaudesta tai päihdeongelmasta.

Väkivallan uhka oli päätöspäätösteissa kirjattu joko lapsen omana kertomana tai sosiaalityöntekijän käsityksen mukaan. Lapsi oli saattanut kertoa asiasta myös muille viranomaisille, jolloin tieto sosiaalityöntekijälle tuli näiden välittämänä. Väkivallan osalta päätöspäätösteet oli kirjattu hyvin konkreettisesti juuri asianosaisten ilmaisuja käyttäen. Henkisen väkivallan kohdalla päätöksissä käytettiin monesti ilmaisuja "kodin tunnekyymä" tai "negatiivinen ilmapiiri".

"Päiväkodista kerrotaan, että Tytön käytös on lyhyen kesäloman jälkeen muuttunut väsyneeksi, kovaääniseksi ja turvattoman oloiseksi. Aikaisemmin reippaasti ruokansa syönyt tyttö ei halua syödä. Tyttö kertoo ... "isi kiusaa". Tyttö on itse useaan otteeseen kertonut isän lyövän häntä päähän. Tyttö kertoo myös, että isä lyö hänen päätänsä seinään. Tyttö on kertonut nämä asiat spontaanisti esimerkiksi nukutustilanteessa." 2v.

"Nuorisotoimen työntekijät olivat olleet yhteydessä äitiin, joka oli puhelussa kertonut, ettei hän jaksa tilannetta enää ja että hänelle on sama, vaikka Poika tappaisi itsensä." 16v.

Fyysisestä väkivallasta sosiaalityöntekijät kirjoittivat konkreettisesti ja tosiasiallisia tilanteita ja lapsen sanoja käyttäen. Vaikka esimerkkilainauksessa on kuvattu äidin lapseensa kohdistamia negatiivisia ajatuksia siten, kun hän on itse kertonut, henkiseen väkivaltaan viitattaessa ilmaisut olivat päätösteksteissä usein epätarkempia ja yleisempiä. Kodin tunnekyymä ilmapiiri kertoo ilmaisuna, että kyseessä on jotain sellaista, mikä ei turvaa lapsen hyvinvointia. Päätöksistä kuitenkin puuttui henkisen väkivallan osalta usein konkreettiset esimerkit ja kirjaukset näyttävät perustuvat ennemminkin joko sosiaalityöntekijän omaan tai jonkun muun perheen ulkopuolisen tahon tunteeseen tai tulkintaan lapsen kodin olosuhteista. Osaltaan tähän asiaan vaikuttanee, että lapsella voi olla hankalaa pukea sanoiksi ikävän olon aiheuttamaa ilmapiiriä kotonaan. Isän päähän lyöminen (vrt. em. lainaus) on sellainen konkreettinen tapahtuma, jolle pienelläkin lapsella (esimerkissä 2-vuotiaalla) on löydettävissä sanallinen tapa kertoa asiasta.

Puutteet kodin fyysisissä olosuhteissa aiheuttivat osaltaan etenkin pienten lasten kohdalla tarpeen kiireelliseen sijoitukseen. Fyysiset olosuhteet eivät olleet kuitenkaan yhdessäkään tapauksessa tässä tutkimuksessa käsittelyistä dokumenteista pelkästään sijoituksen syynä vaan tilanteisiin liittyi lisäksi vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmia. Päätöspäätösteluihin oli kodin

fyysisistä olosuhteista ylipäätään kirjattu harvoin, ilmeisesti vain erityisen vaurioittavissa tilanteissa.

"...isä on nukkumassa yläkerrassa olevassa makuuhuoneessa sängyssä, jossa ei lakanoita. Isä herää poliisin tuloon. Koko asunto on kaaoksessa: tyhjiä oluttölkkejä pitkin yläkertaa ja isän makuuhuonetta. Isän yöpöydällä on tuhkakuppi ja vaikuttaa siltä, että isä on tupakoinut sängyssä. Koko asunnossa on sakea tupakanhaju." 10v.

Kodin fyysiset olosuhteet on seikka, joka on liitetty yleisessä käsityksessä lastensuojeluperheisiin. Viime aikoina julkisessa keskustelussa on jo laitettu merkille, että tämä stereotyyppinen ajatustapa ei suinkaan aina ole paikkaansa pitävä. Fyysiset olosuhteet on yksi konkreettinen asia, mikä sosiaalityöntekijän on helppo todeta kirjatessaan päätöspäätöselusteluja. Kodin likaisuus ja sekaisuus on kiistaton asia eikä mielipide tai tulkinta kysymys. Fyysisissä asuinolosuhteissa olevien vakavien puutteiden ajatellaan kertovan yhtä lailla vakavista puutteista myös vanhemman muilla elämänhallinnan alueilla sekä voimavaroista huolehtia lapsesta.

Vanhemmuuden puutteista päätöselusteluissa kirjattiin usein vanhemman jaksamiseen tai voimavarojen niukkuuteen liittyen. Vanhemmuuden puutteisiin rinnastettava käsite riittävästä vanhemmuudesta on yksi yleisiä lastensuojelutyöntekijöiden käyttämiä ilmaisuja. Missä menee raja riittävän ja riittämättömän vanhemmuuden välillä? Tai milloin vanhemmuuden puutteet ovat lieviä ja milloin vakavia? Sosiaalityöntekijällä on merkittävä valta määrittellä näitä asioita harkintavaltansa piirissä. Tästä syytä päätöselusteluissa tulisi näkyä ne seikat, joihin sosiaalityöntekijä perustaa näkemyksensä vanhemman kyvyttömyydestä huolehtia lapsesta. Tämä ei missään tapauksessa ole yksinkertaista. Helpompi tilanne on silloin, kun vanhemmalla on selkeästi jokin psyykinen sairaus, joka estää häntä toimimasta turvallisena vanhempana lapselleen. Päätöselusteluissa kirjattiin pääosin vanhemmuuden voimavarojen vähydestä ja psyykkisiä sairauksia tutkimusaineiston päätöselusteluissa mainittiin vain muutamia. Tällöin kyse oli varsin vakavista ja vanhemmuuteen ratkaisevasti vaikuttavista psyykkisistä häiriöistä.

"Lastenpsykiatrian lääkäri ... mukaan lastenpsykiatrian työryhmä arvioi ... äidillä olevan psykoottisia piirteitä, hänen katseensa oli pysähtynyt ja lasittunut, eikä tämä näin ollen ole kykenevä huolehtimaan oman lapsensa turvallisuudesta." 6v.

Vakavien psyykkisten sairauksien lisäksi vanhempien päihteiden ongelmakäyttö lienee kiistaton peruste lapsen sijoitukselle. Vanhempien päihteiden käytöstä tutkimusaineiston päätöksiin oli kirjattu hyvin lyhyesti eikä toteamusta "vanhempien päihdeongelma" oltu lapsen edun näkökulmasta tarkemmin perusteltu. Mikäli kiireellisen sijoituksen syynä on vanhempien akuutti päihtymistila, on selvää, että vanhemmat eivät ole kykeneviä vastaamaan lapsen huolenpidosta. Vanhempien päihdeongelman taustalla oli tutkimusaineistossa pääosin alkoholin ja lääkkeiden käyttö. Joissain tapauksissa kyse oli myös huumausaineista. Jos kiireelliseen sijoitukseen jouduttiin ryhtymään akuutissa tilanteessa, jossa vanhemman päihtymystilan arviointi perustui sosiaalityöntekijän havaitsemaan vanhemman kuntoon, todennettiin päihteidenkäyttö lähettämällä vanhempi antamaan huumausaineseula. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä asetti etusijalle lapsen edun toteutumisen sijoittamalla lapsi turvalliseen paikkaan välittömästi oman harkintansa perusteella, vaikka varsinaista todistetta vanhemman päihtymyksestä ei ollut käytettävissä. Useimmiten sijoituspäätös tehtiin vasta seulatuloksen valmistuttua.

"Äidin huumesulassa ... oli ollut kaikkien tutkimustenalaisten huumeiden käytön suhteen positiiviset tulokset." 12v.

Lapsen edun mukainen turvallinen kasvuympäristö vaikuttaisi tutkimusaineistona olleiden päätösten perusteella muodostuvan pääosin vanhempiin liittyvistä tekijöistä. Lapsen edun mukaiseen vanhemmuuteen näyttäisi tutkimustulosten valossa sisältyvän riittävät voimavarat sekä psyykinen hyvinvointi ja päihdeettömyys. Lapsen edun toteutumisen arvioinnissa tai päätöksiin kirjattaessa otettiin kantaa vanhempien kyvyistä vastata lapsen tarpeisiin. Lapsen fyysiset kasvuolosuhteet vaikuttivat olevan vain toissijaisia perusteita vanhemmuuteen liittyvien seikkojen rinnalla. Dokumentoinnin merkitys ja käyttötarkoitus korostuu tilanteissa, joissa sijoitukseen johtaneet syyt perustuvat sosiaalityöntekijän havaintoihin ja käsitykseen lapselle turvallisista olosuhteista. Fyysinen väkivalta ja akuutti päihtymistila ovat selkeitä sijoitusperusteita ja kirjattavissa faktatietona. Muissa tapauksissa perusteiden kirjaamistapa ja sosiaalityöntekijän sanavalintojen tuottama kuva lapsen tilanteesta jätti enemmän tilaa tulkinnalle. Jatkan näkökulmaa lapsen edun toteutumisen vaarantumisesta kasvuolosuhteista johtuvista syistä seuraavassa luvussa.

7.3 Ymmärrys, hellyys sekä iänmukainen huolenpito ja valvonta

Lapsen edun määritelmässä lastensuojelulain 4§ mukaan lapselle tulee turvata mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito (LSL 2007). Tarkastellessani tätä kriteeriä tutkimusaineistossani, löysin kolme vanhemmuuteen liittyvää osatekijää, jotka vaativat lapsen tilanteeseen puuttumista kiireellisellä sijoituksella. Nämä olivat rajat, ikätasoinen huolenpito sekä vanhempien vaatimus lapsen sijoittamisesta. Sijoitustilanteissa lapsen edun vastainen vanhemmuus näyttäytyi joko riittämättöminä rajoina tai puutteellisena huolenpitona. Rajattomuus korostui nuorten kohdalla ja huolenpidon puutteet pienempien lasten sijoituspäätöksissä. Nuorten asettumattomuutta vanhempiensa rajoihin kuvasi pääosin kotoa karkailu, jota kuvattiin päätösteksteissä lapsen olevan *"vanhempiensa kasvatuksellisen otteen ulottumattomissa"*. Seuraavat aineistolainaukset kertovat vanhempien itsensä kuvaamasta keinottomuudesta huolehtia lapsensa hyvinvoinnista.

"Kotikäynnillä äiti kertoi olevansa voimaton ja neuvoton." 15v. 17v.

"Isä sekä äitipuoli ovat olleet hyvin väsyneitä tilanteeseen ja kokeneet, ettei heillä ole riittävästi keinoja auttaa / tukea Poikaa. He eivät tiedä, miten pystyisivät pysäyttämään Pojan negatiivisen kierteen." 15v.

Puuttuvaa huolenpitoa kuvattiin päätösteksteissä vaihtelevalla tarkkuudella. Toisinaan kuvaukset olivat hyvin konkreettisia ja toisinaan todettiin vain, että vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsen ikätasoisesta hoivasta johtuen esimerkiksi päihtymytilastaan tai psyykkisestä huonovointisuudestaan. Seuraavat esimerkit tutkimusaineistosta kuvaavat, miten sosiaalityöntekijä on kirjoittanut päätösperusteluihin faktatietoon perustuen, miten lapsen ikätasoinen kehitys on vaarantunut.

"Sosiaalipäivystäjien arvion mukaan kolme vuotiaan pojan hoito oli yhdeksän vuotiaan pojan vastuulla." 3v. ja 9v.

"Poika on ollut yön yksin kotona." 11v.

"Tyttö kertoo olleensa puistossa keinumassa. Tänään on hyvin kylmä ja sateinen sää, joten tyttö on kylmissään ja märkä oltuaan koko aamupäivän yksin ulkona. Äiti ei ole työstä huolissaan, koska tietää tytön olevan leikkipuistossa. Kodin olosuhteet ja puutteet Tytön huolenpidossa vaarantavat hänen terveyttään ja

kehitystään. Vanhempien välinpitämättömyys lähentelee heitteillejättöä tai kaltoinkohtelua siten, että Tytön hyvinvointi on välittömässä vaarassa." 15v. [esimerkin tytöllä oli diagnosoitu vaikea-asteinen älyllinen kehitysvamma.]

Osassa päätöstekstejä sosiaalityöntekijä on kirjannut lapsen saamasta puutteellisesta vanhemmuudesta lähinnä viranomaistermejä käyttäen, joista esimerkkinä on aineistolainaus jäljempänä. Pienen 2-vuotiaan lapsen perushoidossa on päivähoidon henkilökunnan mukaan puutteita. Päätöksestä ei käy ilmi, millaisista puutteista on kysymys. Onko lapsi päivähoiton henkilökunnan näkemyksen mukaan jäänyt esimerkiksi vaille riittävää ravintoa tai unta vai onko hän ollut päiväkodissa likaisissa vaatteissa ja pesemättömänä? Ilmaisulla "puutteita lapsen perushoidossa" voidaan tarkoittaa kaikkea tätä tai jotain aivan muuta. Sosiaalityöntekijä on päätöksenteossa luottanut hoito- ja kasvatustalon ammattilaisen arvioon lapsen hoidon laiminlyönnistä ja ryhtynyt lapsen kiireelliseen sijoittamiseen. Sosiaalityöntekijä on kuitenkin itse viime kädessä velvollinen arvioimaan, onko puutteet lapsen hoidossa niin vakavia, että sijoitus on tarkoituksenmukainen tapa toimia. Sosiaalityöntekijän on mahdoton todentaa omin silmin jokaista asiaa, minkä vuoksi eri viranomaistahojen velvollisuus ilmoittaa lastensuojelutarpeessa olevasta lapsesta on tärkeä osa lastensuojelulainsäädäntöä ja sosiaalityöntekijän päätöksenteon tukena käyttämää tietoa. Toisessa esimerkissä päätöksen sanamuodot eivät kerro, kuka on todennut vanhempien keinottomuuden kohdata ja tunnistaa vauvan tarpeita. Kyse voi olla sosiaalityöntekijän omasta havainnosta vai jonkun muun tahon. Tästäkin päätöspäätöselästä puuttuu asian tarkempi konkretisoiminen, mikä saattaa olla tärkeä tekijä vanhemmille sijoitustarpeen ymmärtämisessä.

"...lastensuojeluilmoitus päiväkodista koskien ... puutteita lapsen perushoidossa.." 2v.

"Isän ja äidin vanhemmuudessa on todettu keinottomuutta ja rajoittuneisuutta kohdata ja tunnistaa vauvan tarpeita." 0v.

Kolmantena vanhemmuuteen liittyvänä tekijänä aineistosta ilmeni vanhempien vaatimus lapsen sijoittamisesta. Osa vanhemmista toivoi lapsen sijoittamista, jotta lapsi saisi tarvitsemansa avun. Toiveen takana oli tällöin aito huoli omasta lapsesta. Valitettavan usein päätösteksteihin kirjattu vanhempien puhe oli kuitenkin jo itsessään lapsen kehitystä vaurioittavaa. Useasta päätöksestä kävi selvästi ilmi, että lapsi ei ollut enää tervetullut kotiinsa.

"Isän mukaan hänen pitää kuitenkin tehdä kesällä töitä eikä hän silloin voi huolehtia Tytöstä. Isälle kiireellinen sijoitus sopii ja toivoo, että viranomaiset hoitavat Tytön asian ja asumiskuviot." 13v.

"Pojalla ole enää asiaa perheen kotiin." 14v.

"Tyttö oli sykkyrällä olohuoneessa olevalla sängyllä siten, ettei hänen kasvojaan näkynyt. Äiti kertoi sosiaalityöntekijöille olevansa väsynyt jatkuvaan riitelystä tytön kanssa ja vaati sosiaalityöntekijöitä sijoittamaan tytön [lastensuojelulaitokseen], jossa tämä on ollut myös aiemmin. Äiti ei suostunut keskustelemaan muista vaihtoehdoista. ... Äidin mukaan tytön tulisi olla [lastensuojelulaitoksessa] joululoman ajan ja "projektia" voitaisiin jatkaa tammikuussa. Äiti toisti moneen kertaan tytön ollessa samassa huoneessa, että "Viekää se pois"." 15v.

Vanhempien välinpitämättömyys ja lapsesta luopuminen ovat eittämättä tekijöitä, jotka eivät tue lapsen hyvinvointia. Lapselle oman vanhemman hylkääminen on vaurioittava kokemus, vaikka vanhemmuudessa olisi edeltävästi ollut vakaviakin puutteita. Lapsen suhde omaan vanhempansa on erityislaatuinen ja side on tiivis siitä riippumatta, miten vanhempi on lasta kohdellut. Lapsen edun näkökulmasta ajatellen lapsella tulisi olla oikeus ikätasoiseen hoivaan ja huolenpitoon siitä riippumatta, miten on itse käyttäytynyt. Vanhemmalla on velvollisuus huolehtia lapsestaan, vaikka tämä olisi välillä haastavaa. Joissain tapauksissa toive lapsen sijoittamisesta voi olla myös hyvää vanhemmuutta. Silloin lapselle välittyy tunne vanhempien rakkaudesta ja välittämisestä omasta huonosta käyttäytymisestään riippumatta ja hänellä on mahdollisuus nähdä sijoitus oman etunsa mukaisena ratkaisuna. Tässä ja edellisessä luvussa kuvattu lapsen edun vaarantuminen liittyi lapsen kasvuolosuhteisiin keskittyen pääosin puutteisiin vanhemmuudessa. Lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvät huolenaiheet eivät juurikaan näy näissä tutkimustuloksissa. Seuraavissa kahdessa alaluvussa keskityn käsittelemään tutkimustuloksia päätösteksteistä, kun syynä sijoitukseen ryhtymiselle on ollut lapsen oma itseään vakavasti vaurioittava käyttäytyminen.

7.4 Tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi

Ensimmäiseksi lapsen omaan käyttäytymiseen liittyen kuvaan, miten kiireellisellä sijoituksella on tutkimusaineistoni valossa pyritty turvaamaan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Analyysini perusteella aineistosta nousi seuraavat osiot: lapsen oma psyykinen vointi ja siihen

sisältyen lapsen aggressiivinen käyttäytyminen, lapsen fyysinen terveys, lapsen omaehtoisuus, lainvastainen toiminta, päihteiden käyttö ja karkaaminen.

Lapsen psyykinen huonovointisuus näkyi päätöspäätöksissä pääosin itsetuhoisuutena ja/tai aggressiivisena käyttäytymisenä. Osa sijoitetuista nuorista oireili huonoa oloaan viiltelemällä tai syömishäiriötyyppisellä käyttäytymisellä, osa käyttäytyi uhkaavasti ja aggressiivisesti eri toimintaympäristöissä kuten kotona, koulussa tai nuorisotilalla.

"Pojan käytös on muuttunut syksyn aikana iloisesta ja hyväntuulisesta negatiiviseksi ja haastavaksi. Nuorisotilalla Poika on käyttäytynyt säännöistä piittaamattomasti. Syksyn 2015 aikana Poika on nähty useamman kerran kaupungilla hyppivän autojen eteen tai juoksevan autojen seassa." 12v.

"Poika käyttäytyy väkivaltaisesti ja saa raivokohtauksia, on pelokas, ahmii ruokaa ja oksentaa sen jälkeen, sekä nukkuu huonosti herättäen äidin jopa kymmeniä kertoja yössä. Lisäksi poika on käyttäytynyt itsetuhoisesti yrittäen hypätä kolmannessa kerroksessa sijaitsevan asunnon ikkunasta alas." 6v.

"Tyttö on muun muassa lyönyt isää nyrkillä, raipalla ja harjanvarrella. Hän on käynyt kiinni isän kurkkuun ja raapinut isää kaulasta. ... Raivokohtauksen tullessa Tyttö heittää kaikkea, mikä käsiin osuu, kuten ruuat pöydältä ja jääkaapista, television kaukosäätimen, kukkaruukut. Eilen Tyttö oli hakannut sähköhammasharjalla vessan peiliä ja paukuttanut huoneensa ovella reiän seinään, jota vielä käsin suurentanut repien rakenteita. Tyttö on ripustanut hirttosilmukan leuanvetotankoon ja kiivennyt tuolille." 14v.

On selvää, että edellä mainittujen esimerkkien lapset ovat olleet hyvin huonovointisia. Tilanne on kotona ehkä jatkunut jo pidempään huonona tai vähitellen huonontuen. Syystä tai toisesta lasten oloa ei ole pystytty kotioloissa terveydenhuollon tai sosiaalipalveluiden turvin kohentamaan. Kiireellinen sijoitus näyttäytyy tilanteissa olevan oikea ratkaisu lapsen turvaamiseksi omalta itseltään. Sosiaalityöntekijöiden päätöstekstien perusteella ei jää epäselväksi, etteivätkö sijoituksille olisi ollut lainmukaiset edellytykset mukaan lukien lapsen edun toteutuminen.

Kiireellisellä sijoituksella jouduttiin turvaamaan lapsen tasapainoista kehitystä tutkimusaineiston mukaan myös tilanteissa, joissa lapsi itse ja/tai vanhemmat kieltäytyivät lapsen tarvitsemasta

psykiatrisesta hoidosta. Aineiston mukaan sijoituksiin ryhdyttiin myös tilanteissa, joissa psykiatrian lääkäri arvioi, että lasta ei voinut hoitaa psykiatrian osastolla haastavan käyttäytymisen vuoksi. Joskus kiireellinen sijoitus oli välttämätön toimenpide lapsen hengissä säilymisen tai tarvittavan psykiatrisen hoidon järjestämiseksi. Kiireellisen sijoituksen perusteena lapsen psykiatrisen hoidon tarve sellaisenaan on kyseenalainen. Psykiatrian ja lastensuojelun välillä käydään jatkuvaa rajapintakeskustelua siitä, ketkä asiakkaista hyötyisivät parhaiten terveydenhuollon ja ketkä lastensuojelun palveluista. Useimmat tarvitsevat molempia. Seuraavassa päätöslainauksessa kuvataan tilannetta, jossa lapsi joudutaan sijoittamaan kiireellisesti johtuen psykiatrisen hoidon päättymisestä.

"Suunnitelma psykiatrisen osastohoidon päättymisestä sai Pojan tolaltaan ja Poika käyttäytyi aggressiivisesti osaston henkilökuntaa kohtaan. Poika kävi käsiksi hoitajiin ja uhkasi spraypullon ja sytyttimen kanssa osaston henkilökuntaa. Poika ei ole psykiatrisella hoidolla autettavissa tämän käyttäytyessä hallitsemattoman aggressiivisesti." 16v.

Esimerkkilainauksen tilanne lienee epätyypillinen. Harva nuorimies vaatii näin ehdottomasti päästä psykiatriseen hoitoon. Päätöstekstistä tosin ei käy ilmi, oliko pojalla esimerkiksi tiedossa, että hoidon päättymisen tulisi tarkoittamaan sijoittamista lastensuojelulaitokseen ja tosiasiallisesti hän kapinoikin aggressiivisella käyttäytymisellä tätä asiaa vastaan. Joka tapauksessa voisi ajatella pojan edun olevan, että lääkäri arvioisi hänen hoidon tarpeensa uudelleen tämänkaltaisen reagoinnin jälkeen. Toisaalta aineistosta kävi ilmi, että kun kiireellisen sijoituksen päätöspäätöksissä vedottiin lapsen psyykkiseen huonovointisuuteen, liittyi huoleen pääosin aina myös joko päihteidenkäyttö tai kotoa karkaaminen tai molemmat. Päihteet ja karkaaminen ovat luonnollisesti asioita, joihin lastensuojelutoimenpiteillä tuleekin puuttua. Psykiatrinen huonovointisuus, karkaaminen ja päihteidenkäyttö vaikuttivat aineiston mukaan olevan tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Usein oli hankala erottaa mikä näistä kolmesta on syy ja mikä seuraus. Nuorten tyttöjen kohdalla karkumatkoihin liittyi päihteidenkäytön lisäksi myös seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutumista. Toistuva kotoa karkaaminen ja siihen liittyvä muu itseään vahingoittava toiminta pyrittiin katkaisemaan kiireellisen sijoituksen avulla ja turvaamaan lapsen hyvinvointi jatkossa sijaishuollon keinoin.

"Tyttö oli tuotu poliisiasemalle humalatilansa ja sekavan käyttäytymisensä johdosta. Tyttö kertoi juoneensa alkoholia lähes päivittäin viimeisen viiden viikon ajan. Lisäksi Tyttö on käyttänyt amfetamiinia tai sen johdannaisia, ekstaasia ja

erilaisia lääkkeitä. ... Tyttö liikkuu huomattavasti itseään vanhemmassa seurassa, jossa käytetään päihteitä. Tämä on altistanut tytön ... seksuaaliselle hyväksikäytölle." 13v.

Psyykkisen terveyden lisäksi myös fyysinen terveys mainittiin joissain päätösperusteluissa syyksi kiireelliselle sijoitukselle. Tällöin kyseessä oli joko vakavan sairauden laiminlyönti tai psyykkisiin oireisiin liitettäviä somaattisia vaivoja kuten päänsärkyä tai vatsakipuja. Vain yhdessä tapauksessa tutkimusaineistoa fyysisen sairauden hoidon turvaaminen oli pääasiallinen sijoitusperuste.

"Tyttö on käynyt muutaman kerran [eräässä yliopistollisessa keskussairaalassa] ketoasidoosin (myrkytystila) vuoksi. Tila syntyy, jos diabetesta ei ole hoidettu. Tyttö on ollut hengenvaarassa." 16v.

Sekä fyysinen että psyykkinen sairaus ja hoidon laiminlyönti ovat sijoitusperusteina helposti selitettäviä eikä niissä jää sijaa sosiaalityöntekijän tulkinnalle tai harkinnanvaraisuudelle. Tämä näkyi hyvin kirjoitetuissa päätösperusteluissa. Psyykkisen huonovointisuuden rinnalla toinen yleinen päätösperuste tutkimusaineistossa oli tämän aihekokonaisuuden osalta lapsen omaehtoinen käyttäytyminen. Tämä on käsitteenä epämääräisempi, joka näkyi myös vähemmän konkreettisina päätösperusteluina. Omaehtoiseen käyttäytymiseen sisältyi tutkimusaineistossa vanhempien hyväksymätön kaveripiiri, kodin sääntöjen noudattamattomuus muun muassa kotiintuloaikojen suhteen ja esimerkiksi pääläellaan oleva vuorokausirytmä. Vanhempien rajojen uhmaamisen lisäksi omaehtoisuus näkyi päätösteksteissä myös lainvastaisena toimintana, kuten näpistelyinä tai ajoneuvojen luvattomina käyttöönottoina. Omaehtoinen käyttäytyminen on lastensuojelutyössä laajalti käytössä oleva termi, jonka vuoksi sen avaaminen päätösteksteissä lukijalle ymmärrettäväksi jäi kenties välillä tekemättä. Seuraavassa esimerkissä sijoitusperusteet on muutoin kirjattu yksilöidysti, mutta termi ”rajaton elämäntapa” on jäänyt yleiselle tasolle. Saattaa olla, että tyttö ja hänen vanhempansa tietävät, mitä tämä tarkoittaa juuri kyseisen tytön kohdalla.

"Kiireellisellä sijoituksella turvataan tytölle turvallinen ja päihteetön elinympäristö sekä pysäytetään tytön rajaton elämäntapa ja pyritään katkaisemaan suhteet hänelle haitalliseen ja ikätasolle sopimattomaan kaveripiiriin." 15v.

Kiireellisen sijoituksen päätökset ovat erityisiä dokumentteja, joissa tulee näkyä lainmukaiset perusteet lapsen sijoittamiselle pois kotoaan. Kiireellisen sijoituksen myötä päätösvalta lasta koskevissa asioissa siirtyy monelta osin sosiaalityöntekijälle. Asianosaisten vastustaessa sijoitusta, on heillä oikeus hakea sosiaalityöntekijän päätökseen muutosta hallinto-oikeudelta. Tämä saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijän tapaan kirjoittaa päätöstekstiä. Hän ehkä haluaa kirjoitustyyllillä edesauttaa sitä, että päätösperustelut näyttävät oikeusasteen silmissä vakuuttavilta. Tällöin voi käydä siten, että teksti ei olekaan enää asiakkaan ja hänen vanhempiansa lukemana ymmärrettävää. Tutkimusaineistossa "virkakieltä" välteltiin melko hyvin ja useimmiten ammattisanastoon kuuluvat käsitteet avattiin konkreettisilla esimerkeillä.

7.5 Itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen

Tässä luvussa tarkastelen toista aihekokonaisuutta, joka käsittelee lapsen käyttäytymistä oman etunsa vastaisesti. Lastensuojelutoimenpiteiden tulisi lapsen edun täyttymiseksi turvata lapselle itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen sekä taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen. Omassa analyysissäni yhdistin nämä kaksi lain kohtaa yhteen, koska nuorten kohdalla vastuunkantaminen ja itsenäistyminen näkyivät hyvin juuri koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Päädyin ratkaisuun, koska kaikki tähän alalukuun kuuluneet päätösperusteluiden tekstiosiot koskivat 12–16-vuotiaita lapsia eli karkeasti ajatellen yläkouluikäisiä nuoria. On kuitenkin otettava huomioon, että koulunkäyntiin liittyvät pulmat tai koulunkäymättömyys eivät yksinään ole riittäviä perusteita kiireelliselle sijoitukselle. Tällaisena tilanne ei myöskään tutkimusaineistossa näyttäytynyt vaan koulunkäyntiin liittyvät huolenaiheet nimettiin päätöksissä poikkeuksesta pääasiallisten päätösperusteiden lisänä. Koulunkäynnistä kuitenkin kirjattiin nuorten kohdalla suurimmassa osassa kiireellisen sijoituksen päätöksiä.

"Tyttö ilmaisi itse, ettei kuitenkaan pysty menemään kouluun aamuisten paniikkikohtausten ja ahdistuksen vuoksi." 13v.

"Tytön koulunkäynti on haastavaa. Haasteelliseksi sen tekee tytön sopeutumattomuus koulun sääntöihin. Tyttö on jättäytynyt pois oppitunneilta ja tullut kouluun huomattavasti myöhästyen." 15v.

Koulunkäynnin ja siihen liittyvien seikkojen lisäksi tuen tarve itsenäistymisessä ja vastuullisuudessa näkyi myös muilla elämänalueilla. Päätösperusteluissa kuvattiin nuorten

olevan välinpitämättömiä yhteiskunnallisista säännöistä tai piittaamattomia tekojensa seurauksista. Tähän lukuun liitin analyysissäni myös ne tilanteet, joissa nuori ei sitoutunut lastensuojelun tai muiden tahojen tukitoimiin, joilla hänen tilannettaan olisi voitu pyrkiä kohentamaan.

"Avohuollon tukitoimilla tilanteeseen ei nyt pystytä riittävästi puuttumaan, sillä Tyttö ei ole ollut valmis yhteistyöhön lastensuojelutarpeen selvitystä tekevien työntekijöiden kanssa useista yhteydenottoyrityksistä huolimatta." 15v.

"Pojan sitoutumattomuus avohuollon tukitoimiin vaarantaa aloitetut välttämättömät auttamistoimet." 16v.

Tutkimustulosten mukaan joissain tapauksissa kiireelliseen sijoitukseen jouduttiin ryhtymään tilanteissa, jolloin työntekijöiden näkemyksen mukaan lapsi olisi ehkä ollut autettavissa avohuollonkin keinoin, mikäli tämä olisi itse sitoutunut tarvittaviin tukitoimiin. Tarjotuista palveluista tai tukitoimista kieltäytyminen on linjassa muiden tutkimustulosten kanssa lapsen oman vahingoittavan käyttäytymisen osalta, johon sisältyi monenlaista välinpitämättömyyttä liittyen omaan hyvinvointiin. Vanhempien asettamien tai yhteiskunnallisten rajojen uhmaaminen, piittaamattomuus koulumenestyksestä ja päihdekokeilut ovat tyypillisiä nuoruusikään kuuluvia asioita. Maassamme on kuitenkin suuri joukko nuoria, joiden kohdalla ei jouduta tilanteeseen, jossa heidät sijoitetaan lastensuojelutoimenpiteenä pois kotoaan. Omaan käyttäytymiseen liittyvät kiireellisten sijoitusten päätöspäätökset olivat tutkimusaineistossa kokonaisuudessaan yksiselitteisempiä kuin aiemmat kasvuolosuhteisiin liittyvät tekijät. Sosiaalityöntekijän harkintavallalle jäi näissä päätöksissä kuitenkin runsaasti sijaa. Kiireellisen sijoituksen päätöksiä kirjatessaan sosiaalityöntekijät määrittivät, millaisissa tilanteissa asiakkaan turvallisuus oli niin vakavassa vaarassa, että hänet oli sijoitettava kiireellisesti. Yhtenä erottavana tekijänä tavanomaiseen nuoruusiän kapinointiin oli toistuva vaaratilanteessa oleminen ja lisäksi sijoitusten taustalla vaikutti usein vanhempien näkemys siitä, että he eivät suostu ottamaan kotoa karannutta lasta enää takaisin luokseen. Lapsista, joiden sijoitusperusteet liittyivät heidän omaan vahingolliseen käyttäytymiseen, suurin osa vastusti itse sijoituspäätöstä. Tähän ryhmään kuuluivat myös nuoret, joiden mielipidettä ei voitu selvittää, heidän ollessa sekä vanhempiensa että viranomaisten tavoittamattomissa. Tähän mennessä olen käsitellyt sisällön analyysin tuloksia liittyen sijoitusperusteluihin. Seuraavissa luvuissa käsittelen päätöstekstejä hieman

erilaisessa valossa. Tarkastelen, miten lapsen etu toteutuu hänen oikeudessaan pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin ja olla osallisena omien asioidensa hoitamisessa.

7.6 Jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet

Lapsen edun toteutuminen sijoitustilanteessa edellyttää lapsella säilyvän mahdollisuus läheisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin. Asiaan otettiin päätösteksteissä kantaa pääosin toteamalla, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä ja asiasta sovittaisiin tarkemmin myöhemmin asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Tutkimusaineistossa oli myös päätöksiä, joissa ei otettu kantaa asiaan lainkaan. Aineiston perusteella ei voi tietää, sovittiinko yhteydenpidosta myöhemmin neuvottelussa vai ei.

Tavanomaisen lakifraasin lisäksi päätöksissä kirjattiin yhteydenpidosta myös muilla tavoin. Lasten yksilölliset tilanteet vaativat viranomaisilta hyvin erilaista lähestymistapaa aiheeseen. Joissain tapauksissa sosiaalityöntekijä oli kirjannut, miten sijoituksen aikana yhteydenpitoa oman vanhemman kanssa tuetaan, koska lapsella on oikeus vanhempaansa ja vanhemmalla tietty vastuu lapsestaan ainakin emotionaaliselta näkökulmalta sijoituksesta huolimatta. Joissain tilanteissa taas sosiaalityöntekijä joutui rajoittamaan lapsen yhteydenpitoa vanhempaansa, koska sen arvioitiin olevan lapselle vaurioittavaa. Yhteydenpidosta sijoitetun lapsen ja vanhemman välillä sovitaan lähtökohtaisesti asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Mikäli yhteisymmärrystä asiasta ei synny, on sosiaalityöntekijän oikeus ja velvollisuus tehdä yhteydenpidon rajoittamista koskeva muutoksenhakukelpoinen päätös, jolle niin vanhempi kuin lapsikin voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta.

"Tytöllä on oikeus pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin. Vanhempien yhteydenpitoa rajoitetaan erillisellä päätöksellä seitsemän päivän ajaksi alkaen 27.8.2015 - 2.9.2015. Yhteydenpidon yksityiskohdista sovitaan tarkemmin asiakassuunnitelmaneuvoittelussa." 2v.

Tutkimusaineistossa oli myös tilanteita, joissa lapsi itse kieltäytyi tapaamasta vanhempaansa. Periaatteessa lapsella on siihen oikeus, mutta käytännössä tämä lienee harvinaista ainakin ilman hyvin perusteltua syytä. Etenkin nuorten kohdalla sijoituspäätöksistä kävi ilmi tulehtuneet vuorovaikutussuhteet vanhempiin ja muihin perheen jäseniin. Kiireellinen sijoitus on lyhytaikainen lastensuojelutoimi, jonka aikana voidaan pyrkiä kohentamaan lapsen ja perheen tilannetta siten, että lapsen palaaminen kotiin sijoitusjakson jälkeen olisi mahdollista. Näin ollen

olisi järkevää, että ammattilaisten avulla tuettaisiin lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa sijoituksen aikana ellei se sitten ole vastoin lapsen etua.

Joissain tapauksissa lapsen oikeus läheisiin ihmissuhteisiin oli myös varsinaisena päätösperusteena kiireelliseen sijoitukseen ryhtymiselle. Näissä tapauksissa kyseessä oli joko huoltoriita ja siihen liittyvä toisesta vanhemmasta vieraannuttaminen tai psyykkisesti hyvin sairas vanhempi, joka esti lapsen osallistumisen ylipäättään sosiaaliseen elämään kodin ulkopuolella.

"Tehdyn perhetutkimuksen perusteella Äiti ei voi toimia Tytön ja tämän sisaren lähivanhempana. Äidin toiminta täyttää tutkimuksen perusteella toisen vanhemman lapsesta vieraannuttamisen kriteerit. Perhetutkimuksen yhteenvedossa suositellaan Tyttöjen asumisen järjestämistä joko neutraalissa ympäristössä (sijoitus kodin ulkopuolelle) tai isän luona" 4v. ja 6v.

Läheisten ihmissuhteiden jatkuvuus näkyi myös tilanteissa, joissa sijoituspaikkana toimi lapsen sukulaisperhe. Tutkimusaineiston 49 sijoituspäätöksestä näitä oli vain kolme. Merkille pantavaa on, että näissä kaikissa kolmessa tapauksessa lapsi ei vastustanut sijoituspäätöstä. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen hyväksyminen mahdollistaa lapsen hyvinvoinnin toteutumisen sijaishuollossa paremmin.

"Suunnitelmana on lastensuojelulain 32 §:n mukaisesti hakea Varsinais-Suomen käräjäoikeudelta lapsen tädille Tytön oheishuoltajuutta sekä Tytön asumista tämän perheessä. Kiireellisen sijoituksen avulla turvataan Tytölle turvalliset ja vakaat kasvuolosuhteet asian käräjäoikeuskäsittelyn aikana." 14v.

Laitossijoitusten määrä korostui tutkimusaineistossa kaikkienensa. Kolmen läheisverkostosijoituksen lisäksi kahdeksan lasta sijoitettiin perhehoitoon ja loput laitoksiin. Jopa alle 6-vuotiaista lapsista vain kaksi viidestä sijoitettiin perhehoitoon ja 6-10-vuotiaista neljä kymmenestä. Tutkimusaineistosta ei tosin käy ilmi, kuinka pitkältä laitossijoitusjaksosta lasten kohdalla oli kyse. Sijaishuollonmuutospäätöksellä on lapsen sijoituspaikkaa nimittäin mahdollista muuttaa kiireellisen sijoituksen aikana. Monilla lastensuojeluasiakaslapsilla on avohuollon tukitoimena myönnetty tukiperhe, jonka mahdollisuutta toimia väliaikaisena sijoituspaikkana pyritään useimmiten kartoittamaan heti kuin mahdollista. On esimerkiksi mahdollista, että sosiaalipäivystäjä on yöllä sijoittanut lapsen kaupungin omaan

vastaanottoyksikköön, josta lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä huolehtii hänet aamulla tuttuun tukiperheeseen. Tutkimusaineiston perusteella ei ole mahdollista saada selville, onko tutkimuksen sijoitustilanteissa toimittu tällä tavoin.

Tutkimustuloksia kirjoittaessani jäin pohtimaan, kuka määrittelee lapsen läheiset henkilöt ja onko hänellä aito mahdollisuus pitää yhteyttä kehen itse haluaa. Ottaen huomioon esimerkiksi yhtenä sijoitusperusteena käytetyn epäsuotuisasta kaveripiiristä irtautumisen on todennäköistä, että lapsi ei voi sijoituksen aikana olla yhteydessä näihin hänelle haitallisiksi arvioituihin henkilöihin. Lapsen vanhempia pidetään yleensä automaattisesti henkilöinä, joihin yhteydenpitoa tuetaan. Lapsella saattaa olla elämässään myös muita hänelle hyvin läheisiä aikuisia. Tutkimusaineiston perusteella ei selviä, onko lapsilta kysytty keihin he itse haluavat pitää yhteyttä ja onko yhteydenpito sijoituksen aikana ollut mahdollista.

7.7 Mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioista

Keskeinen seikka lapsen edun toteutumista tarkasteltaessa on lapsen osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa. Päätöstekstien mukaan lapsen mielipidettä kiireelliseen sijoitukseen ei selvitetty läheskään joka kerta. Mielipide jäi selvittämättä joka neljännessä päätöksessä (12kpl) ja lisäksi neljässä päätöksessä asiaan ei otettu kantaa lainkaan eli jäi epäselväksi, oliko mielipide selvitetty vai ei. Mielipiteen selvittämisessä ei ollut eroa sen perusteella oliko päätöksenteossa ollut mukana lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai oliko päätös tehty sosiaalipäivystyksessä. Niiltä osin kun mielipide oli selvitetty ja päätökseen kirjattu, oli kirjauksissa käytetty ilmeisesti pitkälti asiakkaiden omia sanamuotoja. Pienten lasten kohdalla mielipide oli usein sanallisen ilmaisen sijaan jotain konkreettisempaa.

"Tytön mielipide kiireellisestä sijoituksesta on selvitetty sosiaalipäivystyksen kotikäynnillä 21.12.2015. Tyttö kertoi mielipiteenään, ettei halua lähteä kotoaan mihinkään. Tyttö vastusti sijoitusta [lastensuojelulaitokseen] ja toivoi saavansa jäädä kotiin." 15v.

"Tytölle on kerrottu kiireellisestä sijoituksesta hänen ikätasonsa mukaisesti tapaamisella 8.1.2014. Tyttö lähti päiväkodilta iloisesti isän ja lastensuojeluviranomaisten mukaan." 4v.

Tutkimusaineiston lapsista 17 vastusti sijoitustaan, 16 ei vastustanut ja 12 kohdalla mielipidettä ei oltu selvitetty. Analyysissäni jaoin esiin nousseet mielipiteen selvittämiseen liittyvät asiat näihin kolmeen ryhmään. Suurin osa mielipiteistä oli selvitetty lasta tapaamalla, mutta osassa tapauksia mielipide oli selvitetty myös puhelimitse. Osa lapsista vastusti itse sijoitusta ja osa sijoitusta laitokseen. Tilanteissa, joissa lapsen mielipidettä ei selvitetty, ei lasta oltu karkumatkan vuoksi tavoitettu tai lapsi ei ollut suostunut kertomaan mielipidettään. Joissain tapauksissa päätökseen oli kirjattu, että mielipidettä ei asian kiireellisyyden tai lapsen kehitysvamman vuoksi voitu selvittää. Muutamassa tapauksessa pienen lapsen kohdalla mielipide osioon oli kirjattu, että mielipidettä ei voida selvittää ikä- ja kehitystaso huomioiden. Näissä tapauksissa päätöstekstissä oli kuitenkin muussa yhteydessä kuvattu lapsen reagointia kiireelliseen sijoitukseen. Itse ajattelen, että kuvaus lapsen toiminnasta sijoitustilanteesta oltaisiin voitu aivan yhtä hyvin kirjata mielipiteen selvittämiskohtaan, sillä mielipide on lainsäädännössäkkin ohjeistettu selvitettävän lapsen iälle ja kehitystasolle sopivalla tavalla.

"Lapsen mielipidettä ei ole selvitetty johtuen hänen iästään ja kehityksestään. ... Tytön tavarat pakataan päiväkotireppuun. Tyttö laittaa reippaasti kengät jalkaan ja juoksee ulko-ovelle. Tyttö seuraa kehottamatta sosiaaliohjaajaa taksiin." 2v.

"Pojan mielipide kiireellisestä sijoituksesta ei ole selvitetty ikään ja kehitystasoon viitaten. ... Poika lähti mielellään isoäitinsä luokse." 10v.

Päätöstekstien perusteella ei voi sanoa, miten muutoin lapsen mielipide on tai ei ole otettu huomioon sijoitustilanteessa. Esimerkiksi sijaishuoltopaikkaa koskevia mielipiteitä oli kirjattu vain yksi. Tuossa tapauksessa ei ollut mahdollista toimia lapsen toiveen mukaisesti. Lapsi olisi halunnut tulla sijoitetuksi läheisverkostoonsa kuuluneen henkilön luokse. Päätöksessä ei ollut perusteltu, miksi tämä ei sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan ollut mahdollista. Päätösteksteistä kävi ilmi myös tilanteita, joissa lapsi itse toivoi kiireellistä sijoitusta. Näissä tilanteissa toimittiin lapsen pyynnön mukaisesti. On kuitenkin mahdoton tietää, olisiko lapsi sijoitettu joka tapauksessa, vaikka hän ei sitä itse olisikaan pyytänyt. Joka tapauksessa lapsen oma sitoutuminen sijoitukseen edesauttaa sijoituksen tarkoituksen toteutumista merkittävästi. Koska tutkimusaineistona olivat vain kiireellisen sijoituksen päätökset, emme tiedä jäikö joku lapsi sijoittamatta, vaikka olisi sitä itse pyytänyt.

"Poika kieltäytyy ehdottomasti palaamasta kotiin ja toivoo sijoitusta kauas [kotikaupungistaan]." 16v.

Esimerkkinä olevassa aineistolainauksessa on kyse nuoresta, jolla oli vakava päihdeongelma. Hän toivoi pääsevänsä kauas kotikaupungistaan ja saavansa sitä kautta tukea päihteiden käytön lopettamiseen. Lapsen mielipide voidaan selvittää monin eri tavoin riippuen lapsen iästä ja kokonaistilanteesta. Vaikka lapsella on oikeus osallisuuteen omissa asioissaan, on hänellä myös oikeus olla kertomatta mielipidettään. Nuorten kohdalla karkuteillä oleminen esti ajoittain yhteistyötä sosiaalityöntekijän ja nuoren välillä. Tavallaan tämäkin on eräänlainen tapa ilmaista oma mielipiteensä niin kotona asumisesta kuin sijoituksestakin. Joissain päätöksissä kävi ilmi, että nuorten kanssa oli edeltävästi käyty keskustelua kiireellisestä sijoituksesta, mikäli kotoa karkaaminen ei lopu. Näissäkin tapauksissa sosiaalityöntekijä oli halunnut kirjata päätökseen, että nuoren mielipidettä ei oltu pystytty selvittämään karkumatkan vuoksi. Mielipiteen selvittämisen osalta sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet tunnollisesti päätöksiin juuri sen, mitä lapset olivat sanoneet.

8 LAPSEN ETU KIIREELLISEN SIOITUKSEN PÄÄTÖSTEKSTEISSÄ

Tässä luvussa liitän omia tutkimustuloksiani aiempaan tutkimukselliseen viitekehykseen. Olen jakanut johtopäätökset kahteen alalukuun siten, että toisessa keskityn sosiaalityöntekijän ja toisessa asiakaslapsen näkökulmaan. Ennen näihin seikkoihin pureutumista pysähdyn hetkeksi pohtimaan, mitä päätösteksteistä ei lapsen edun näkökulmasta ollut selvitettävissä. Selkeimmin nousi esiin, että yhdessäkään päätöspäätöksessä ei otettu kantaa, miten lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta huomioitiin sijoitustilanteessa. Erityisesti tämä kiinnitti huomioni päätöskirjauksessa, jossa sijoitusperusteet ja lapsen mielipide oli selvitetty tulkin avulla. Tässä esimerkissä korostui nähdäkseni tarve lapsen yksilöllisyyden huomioimiselle myös monikulttuurisesta näkökulmasta sijaishuollon aikana. Sijoituspäätöksiä analysoimalla ei ollut ylipäätään mahdollista saada selville, miten lapsen etu lopulta oli sijaishuollon keinoin pystytty turvaamaan. Päätösteksteissä kuvautuu vain, miten ajankohtaisessa tilanteessa lapsen etu vaarantui vakavasti ja hänet oli sijoitettava kiireellisesti ja miten lapsen edun toteutumista pyrittäisiin sijaishuollon aikana kohentamaan.

8.1 Kiireelliset sijoitukset sosiaalityöntekijän kirjaamina dokumentteina

Kiireellisen sijoituksen päätös ei ole dokumentti, jonka laatimiselle lainsäädännössä olisi suoranaisesti jätetty tilaa sosiaalityöntekijän harkintavallalle. Päätöstä kirjatessa sosiaalityöntekijä kuitenkin valitsee sanat ja tavan kuvata lapsen tilannetta. Lapsen etua määriteltessään sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi valita kirjaako päätökseen virkakielellä lakitekstiä vai kuvaako lapsen elämäntilannetta arkisemmilla sanamuodoilla. Reunaehdot sosiaalityön päätöksenteolle ja ammatilliselle tulkinnalle asettaa lainsäädäntö, joka perustuu alan tietoperustaan ja ammattietiikkaan (Rajavaara 2014, 136). Tutkimusaineiston kiireellisen sijoituksen päätöksissä näkyi sosiaalityöntekijän kaksijakoinen rooli toisaalta lainsäädäntöön perustuvan ja toisaalta asiakkaan kohtaamisessa esiin tulleiden asioiden kirjaamistarpeena. Sosiaalityöntekijät tässä tutkimuksessa olivat ratkaisseet asian siten, että kirjasivat ensin lain sanamuotoja ja selvensivät niitä konkreettisilla asiakkaan tilannetta koskevilla esimerkeillä. Päätösteksteille muutoin ominainen arjesta irtautuminen ja lakitekstiin nojautuminen (Kääriäinen 2014, 162) ei korostunut tässä tutkimusaineistossa vaan päinvastoin suuri osa päätösteksteistä oli hyvin käytännönläheistä. Aiemman tutkimuksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tiedonmuodostus näyttäytyi kytkeytyvän enemmän toisten viranomaisten kuin asiakkaiden itsenä välittämään tietoon (Laitinen ym. 2007, 109; 139). Omassa tutkimuksessani näkyi selkeästi myös

asiakkaiden oma ääni. Kiireellisen sijoituksen päätös perustui ajankohtaiseen tietoon lapsen tilanteesta, joka saattoi vaikuttaa muiden viranomaisten tiedon vähäiseen kirjaamiseen päätösperusteluihin. Niiltä osin, kun päätöksenteossa käytettiin muilta tahoilta saatua tietoa, oli kyseessä useimmiten terveydenhuollon palvelu ja joissain yksittäistapauksissa lapsen päiväkotia, koulu tai muun toimintaympäristön työntekijät. Lastensuojeluasioissa voidaan myös olla tilanteissa, jossa lapsen etu, vanhempien odotukset ja muiden asiantuntijatahojen näkemykset ovat keskenään ristiriidassa ja sosiaalityöntekijän harkinnassa on tilanteiden ratkaisu (Rajavaara 2014, 144–145). Tutkimusaineiston valossa näyttää, että kiireellisen sijoituksen arvio perustui näissä päätöksissä lastensuojelun hallussa olevaan tietoon ja sosiaalityöntekijän omaan arvioon tilanteesta eikä niinkään muilta tahoilta saatuun informaatioon.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ääni päätöksissä välittyi perheen tilanteen yksityiskohtaisempana kuvauksena. Asiakkaalla on omasta elämästään sellaista kokemusperäistä tietoa, joka voi välittyä sosiaalityöntekijälle vain henkilökohtaisessa asiakas-työntekijä suhteessa (Laitinen ym. 2007, 108–109). Sosiaalipäivystäjän käytössä tällaista tietoa ei tutkimusaineiston mukaan näyttänyt olevan. Tutkimusaineistossa oli tilanteita, joissa sosiaalipäivystäjä oli edeltävästi arvioinut, että perusteita kiireelliselle sijoitukselle ei ollut. Siitä huolimatta lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli tehnyt sijoituspäätöksen seuraavana päivänä virka-aikaan. Niemen (2014) ja Räsänen (2014) tutkimusten mukaan kiireellisen sijoituksen arvion tekeminen oli sosiaalipäivystyksessä haastavampaa kuin virka-aikana ja vaati olemassa olevalta dokumentoinnista erityistä tarkkuutta (Niemi 2014, 73; 219). Tietoteknologia, tietojärjestelmien toimivuus ja asiakasdokumentointi vaikuttavat sosiaalityöntekijän harkintaan (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 9). Yhtenä selittävä tekijänä sosiaalipäivystyksen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näkemyserolle sijoitustarpeesta saattaa olla puutteellinen dokumentointi. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä oli mahdollisesti tiedossaan asiaan ratkaisevasti vaikuttavia seikkoja, joita ei ollut ehtinyt kirjaamaan asiakastietojärjestelmään. Tutkimusaineistossani osa sosiaalipäivystyksessä kirjatuista päätöksistä oli todella lyhyitä ja joiltain osin myös tiedoiltaan puutteellisia. Virka-ajan puutteellisella dokumentoinnilla saattaa olla vaikutusta myös tähän.

Tutkimusaineiston päätöstekstit olivat pääosin lapsen tilannetta kattavasti kuvaavia. Tämän voisi ajatella lisäävän perusteiden luotettavuutta, koska päätökseen johtaneet syyt oli kirjattu avoimen yksityiskohtaisesti. On kuitenkin väistämätöntä, että osa todellisuudesta jää aina kirjaamisen ulkopuolelle (mm. Kääriäinen 2006, 47–48). Tutkimusaineiston perusteella ei välity tietoa siitä, millaisia asioita päätösperusteluihin on jätetty kirjaamatta. Tutkimuksen kohteena olleilla

päätöksillä yhdenmukaista oli, että teksteissä ei lukenut lapsen tai perheen tilanteesta mitään positiivissävyytteistä. Voisi ajatella, että jokaisella perheellä ja yksilöllä on joitain voimavaroja ja omaa hyvinvointiaan tukevia ominaisuuksia, mutta sellaisia ei aineistossa mainittu. Päätöstekstit ovat dokumentteja, joilla on tietty käyttötarkoitus (Günther 2015, 62; Kääriäinen 2006, 47–48). Tämä voi osaltaan selittää voimavarojen ja kehitystä tukevien seikkojen puuttumisen päätöksistä, koska ne eivät luonnollisesti kuulu kiireellisen sijoituksen perusteisiin. Dokumentteja ei myöskään tehdä vain asiakkaita varten vaan myös työntekijöitä palvelemaan (Günther 2015, 55–56; Sinko 2004, 91.) Etenkin tahdonvastaisia päätöksiä kirjatessa sosiaalityöntekijän kirjaamistapaan vaikuttanee myös dokumentin myöhempi käyttö mahdollisessa hallinto-oikeus käsittelyssä.

Tutkimusaineiston päätökset oli kirjattu pääosin passiiviin, kuten lastensuojelun dokumentointi yleisestikin (mm. Kääriäinen 2014, 165–166). Päätösteksteissä näkyi kuitenkin sosiaalityöntekijän oma ammatillinen ääni, vaikka arvio kiireellisen sijoituksen tarpeesta oli muotoiltu passiiviin. Päätösteksteistä jäi lukijalle vaikutelma, että perusteet eivät olleet yksittäisen sosiaalityöntekijän päättämiä vaan jonkinlaisen lastensuojelun yleisen käsityksen mukaisia.

Lastensuojelun dokumentoinnille on tyypillistä, että asiakirjoihin kirjataan vain faktatietoa, johon ei sisälly sosiaalityöntekijän tulkintaa. (Räsänen 2014, 75–77; Sinko 2004, 87). Tutkimusaineostoni päätösteksteissä noudatettiin paljolti tätä tapaa. Aineistossa oli myös sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja tulkintoja, jotka kuitenkin pyrittiin perustelemaan faktapohjaisilla esimerkeillä. Aineistossa näkyi selvästi, miten jotkut teemat oli helpompi pukea sanoiksi kuin toiset. Esimerkiksi kodin tunnekylmä ilmapiiri on termi, joka kuulostaa lapsen kehitystä vaurioittavalta, mutta ilman esimerkkejä ei kerro todellisuudesta vielä paljoakaan. Fyysisestä väkivallasta on helpompi kertoa faktaperustaisesti kuin tunne-elämän kehitystä vaurioittavista asioista. Kiireellisiä sijoituksia ei voi tehdä tulkinnanvaraisesti, mutta toivottavasti niitä ei jää tekemättä vain siksi, että asioita on vaikea pukea sanoiksi.

Yhteenvetona voi todeta, että tutkimusaineiston päätösperusteluissa näkyi osittain sosiaalityöntekijällä ollut valta harkita, mitä ja miten päätöksiä kirjaa. Myös asian ajaminen viranomaisnäkökulmasta mahdollisessa myöhemmässä oikeuskäsittelyssä tuli esiin päätösteksteissä. Näiden lisäksi päätöksiin oli pyritty kirjaamaan arjentasoisesti ja yleisen puhekielen termejä käyttäen tilanteista, jotka johtivat lapsen kiireelliseen sijoitukseen. Tämän myötä mahdollistui asianosaisille aito ymmärrys sosiaalityöntekijän päätösperusteista. Lapsen

mielipiteen kirjaamisen osalta päätösteksteissä näkyi lapsen oikeus tulla kuulluksi ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lapsen kertomaa oli kunnioitettu kirjaamalla asiat päätöksiin lapsen omia sanamuotoja käyttäen. Seuraavassa luvussa käsittelen enemmän asiakkaan näkökulmaa tutkimustulosteni valossa.

8.2 Asiakkaan näkökulma kiireellisen sijoituksen päätösteksteissä

Lapsuuden dokumentoinnissa tuodaan esiin lasten ääntä, mutta ne ovat myös seurausta jostain käytännössä toteutuneesta. Dokumentointi on tavallaan osa työprosessia, joka luo oman osansa lopputulokseen ja joiden kautta luodaan eräänlaista tietoa. (Alasuutari & Kelle 2015, 169–170.) Tutkimusaineistossa lapsen kertomaa kirjattiin joko suoria lainauksia tai ainakin lapsen omia sanoja käyttäen. Näin minimoitiin riski sosiaalityöntekijän tahattomastikaan muuntavan lapsen kertomaa.

Tutkimusaineiston sijoitustilanteissa päätöksenteko oli viranomaisjohtoista. Nuorten kohdalla esiin nousi lisäksi tilanteita, joissa lapsen vanhempi pyysi sijoitusta. Muutamia päätöksiä tehtiin myös lapsen toiveen mukaisesti. Kiireellisen sijoituksen lain mukaiset kriteerit eivät kuitenkaan täyty vain vanhempien ja lapsen toiveen perusteella. Tutkimusaineiston perusteella toiveen taustalla olikin seikkoja, joiden perusteella sosiaalityöntekijän oma näkemys oli yhdenmukainen asianosaisten kanssa.

Lapsen mielipide sijoitukseen selvitettiin tutkimusaineiston päätöstilanteissa pääosin aina kun se oli mahdollista. Omassa tutkimusaineistossani lapsen ikä näytti vaikuttavan mielipiteen selvittämiseen siten, että 11–17-vuotiaiden kohdalla mielipide selvitettiin lähes 90 % päätöksiä ja pienempien lasten kohdalla 40 %. Lapsen äänen on todettu lastensuojeluprosesseissa aiemmissakin tutkimuksissa kuuluvan tyypillisesti 12 vuotta täyttämisen jälkeen ja parhaiten vasta 15–17-vuotiaana (mm. Godzinsky 2014; Kääriäinen 2006). Kääriäisen tutkimuksen mukaan lapset näkyivät asiakirjoissa kolmella tavalla: asiakirjaan on kirjattu lapsen työntekijälle kertoma asia, joku muu on kertonut lastensuojelun työntekijälle lapsen asiaa tai kirjaus perustuu lapsen havainnointiin. (Kääriäinen 2006, 51.) Omassa tutkimusaineistossani näkyivät nämä kaikki kolme tapaa. Pääosin perusteet nivoutuivat todellisiin tapahtumiin ja havaintoihin lapsen ja perheen tilanteesta. Perusteisiin sisältyi kuitenkin myös muiden tahojen kuten terveydenhuollon, koulutoimen tai päivähoidon havaitsemia ja sosiaalityöntekijälle välittämiä tietoja. Pienimpien lasten mielipide sijoitukseen kirjautui pääosin sosiaalityöntekijän

sijoitustilanteessa tekemiin havaintoihin lapsen käyttäytymisestä, mutta osittain myös aivan pienimpien jopa 2-vuotiaan omaa puhetta oli kirjattu päätökseen.

Sosiaalityöntekijä joutuu suhteuttamaan lapsen edun perhe- ja lapsikohtaisesti ja pohtimaan mikä on yksittäiselle lapselle riittävää hoitoa tai laiminlyöntiä. (Nyholm 2006, 75.) Lapsen etu tulisi olla keskiössä lastensuojelutyössä kokonaisvaltaisesti. Lapsen ja vanhempien etu eivät aina vastaa toisiaan. Lastensuojelutyö on tällä vuosikymmenellä muuntunut lapsilähtöisemmäksi ja lapsen oikeuksia ja osallisuutta on ryhdytty pitämään etusijalla (mm. Forsberg ym. 2006; Hurtig 2006; Päckilä 2008). Tutkimusaineiston päätöspäätöksissä kuvautui selkeästi ne lasta vaurioittavat seikat, joiden vuoksi kiireelliseen sijoitukseen ryhdyttiin. Sosiaalityöntekijän on tunnettava perhe, jotta hän voi arvioida lapsen tilannetta yksilöllisesti. Tutkimuksessa ilmeni joitain tilanteita, joissa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli sijoittanut lapsen, vaikka sosiaalipäivystäjä oli tämän jättänyt tekemättä. Tämä saattaisi johtua siitä, että sosiaalityöntekijä, joka tuntee lapsen tilanteen lähemmin ja pidemmältä ajalta osaa tehdä lapsen edun mukaisen ratkaisun sosiaalipäivystäjää paremmin. Toisaalta esimerkiksi Erosen tutkimustulosten mukaan nimenomaan ne sosiaalityöntekijät, jotka tunsivat lapsen parhaiten, olivat hänen tilanteestaan vähiten huolissaan (Eronen 2013, 73–74). Oman tutkimusaineistostani ei ilmene, mikäli sosiaalipäivystyksessä tehtyjä kiireellisiä sijoituksia lakkautettiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimesta virka-aikana.

Kääriäisen väitöstutkimuksen mukaan huostaanottopäätöksen perusteluihin vaadittu lapsen etu saatettiin avata monisanaisesti tai todeta vain yhdellä lauseella (Kääriäinen 2003, 143). Omassa tutkimuksessani lapsen etua tässä sanamuodossaan oli kuvattu vain kuudessa päätöksessä, jokaisessa hyvin lyhyesti. Pohdin, onko lapsen etu käsitteenä lastensuojelun sosiaalityöntekijän mielessä jotain kokonaisvaltaista ja jonka automaattisesti katsotaan toteutuvan, mikäli lapsi sijoitetaan pois vaurioittavasta kasvu ympäristöstä tai turvaan omalta käyttäytymiseltään. Nyholmin tutkimuksen mukaan lapsen edulle ei huostaanottotilanteissa määrittynyt yhteneviä tai yleisiä periaatteita. Huostaanottotilanteissa lapsen ongelmien selvittäminen tai niille ratkaisujen etsiminen jäivät toissijaisiksi oletuksena, että lapsen siirtäminen uuteen kasvu ympäristöön johtaa automaattisesti lapsen hyvinvointiin (Nyholm 2006, 73–74). Oman tutkimukseni mukaan lapsen etu näyttäytyi hyvin samankaltaisena niiltä osin, että kiireellisen sijoituksen katsottiin ilmeisesti automaattisesti olevan lapsen etu, koska asiaan ei erikseen otettu kantaa ja on se kuitenkin laissa selkeästi määritelty yhdeksi sijoituksen perusteeksi.

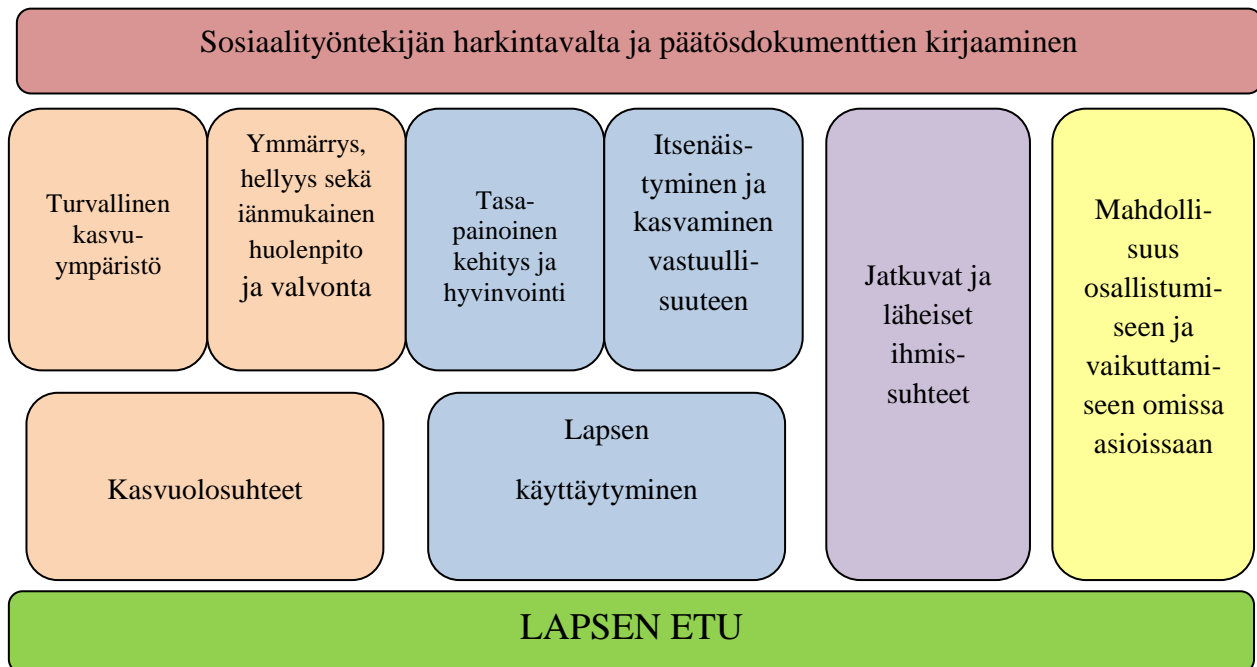
Jotta lapsella on mahdollisuus ottaa kantaa asioihin, on hänen ymmärrettävä mistä on kysymys. Päätöstekstiä kirjattaessa tulisi huomioida, että sisällön ymmärrettävyys asiakasnäkökulmasta voi edistää tai estää sijoituksen tarkoituksen toteutumista. Vierulan väitöstutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakkuuden ja asiakirjojen tarinoiden erilaisia suhteita löytyi sijoitettujen lasten vanhempien kertomana kolmenlaisia. *Yhtenevässä* suhteessa asiakkaan kertoma tarina asiakkuudesta ja asiakirjat ovat linjassa keskenään, *korjaavassa* suhteessa asiakkuudesta kerrottu tarina korjaa tai täydentää dokumentointia ja *kiistävässä* suhteessa kerrottu tarina erii dokumentoidusta. (Vierula 2014, 350–355.) Tutkimusaineiston päätöksistä oli noin kolmannes tahdonvastaisia. Asianosaisten mielipiteitä tarkasteltaessa vastustamisen taustalla oli hyvin usein näkemysero sosiaalityöntekijän kirjaamien päätösperusteiden ja asiakkaan kokeman todellisuuden välillä. Aina ei kuitenkaan kyse ollut tästä. Perhe saattoi myös olla samaa mieltä konkreettisista asioista, mutta vastustivat kuitenkin sijoituspäätöstä. Erimielisyys liittyi tällöin enemmänkin siihen, että tapahtumia tai olosuhteita ei perheessä koettu lapsen hyvinvointia vakavasti vaarantaviksi.

Omat tutkimustulokseni lasten ikä huomioiden olivat samankaltaisia kuin Aro-Salosen tutkimuksessa lapsen edun muodostumisesta pitkäaikaisen sijaishuollon alussa. Aro-Salosen tutkimustulosten luokittelun mukaan pienimpien lasten (alle 6-vuotiaat) eduksi määrittyi *pysyvä koti ja ihmissuhteet*. Alakouluikäisten lasten (7-12-vuotiaat) edun nähtiin muodostavan myös *pysyvä koti ja ihmissuhteet* sekä lisäksi *tuki ja turvallisuus*. Nuorten eduksi sijaishuollon alussa määrittyi *rajoittaminen ja pysäyttäminen, tuki* etenkin *koulunkäynnille* sekä *turvallisuus ja rauhoittuminen*. (Aro-Salonen 2014, 95.) Ihmissuhteisiin omassa tutkimuksessa luen kuuluvaksi päätösperusteet, joissa sijoituksen tarve ilmeni vakavina puutteina vanhemmuudessa.

Päätösperusteissa nousi esiin etenkin nuorten kohdalla heidän huomattava psykiatrinen huonovointisuus. Sijoitukseen oli ryhdytty useasti tilanteessa, jossa lapsi ei suostunut psykiatriseen hoitoon tai häntä ei voitu aggressiivisen käyttäytymisen vuoksi hoitaa terveydenhuollon puolella. Näissä tilanteissa jäin pohtimaan turvaako lastensuojelun kiireellinen sijoitus lapselle tarvittavan psykiatrisen avun, jos sijaishuoltopaikkana on lastensuojelulaitos psykiatrisen osastohoidon sijaan. Lastensuojelulaitoksessa lapsi saadaan tarvittaessa rajoitustoimenpiteillä pidettyä tallessa ja estettyä hänen itseään vahingoittavan käyttäytymisen jatkuminen. Mutta koheneeko hänen psyykinen vointinsa näillä toimenpiteillä, jäi tutkimusaineistoni perusteella epäselväksi.

Oman tutkimukseni perusteella ei voida sanoa, onko lapsen edun toivottu turvaaminen toteutunut sijaishuollon aikana. Erosen aiemmassa tutkimuksessa lapsen edun arvioitiin pidempiaikaisen sijaishuollon eli huostaanoton aikana toteutuneen erittäin hyvin 41 % ja hyvin 45 %. Tutkimus oli tehty viisi vuotta huostaanoton jälkeen. (Eronen 2013, 58–59.) Kiireellinen sijoitus on enimmillään jatkopäätös mukaan mukien 60 vuorokautta. Päätöserusteiden mukaan tekijät sekä lasten kasvuolosuhteissa että lapsen omassa käyttäytymisessä olivat lasten hyvinvointia hyvin vakavasti vaurioittavia ja etenkin nuorten kohdalla tilanne oli jo pitkään jatkunut huonona. Olisi mielenkiintoista tietää, pystyttiinkö lasten tilanteita kohentamaan suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla kiireellisen sijoituksen aikana kotiutumisen mahdollistumiseksi vai päädyttiinkö kiireellisen sijoituksen aikana aloittamaan lapsen huostaanoton ja pidempiaikaiseen sijaishuoltoon sijoittamisen valmistelu.

Seuraavaan kuvioon olen koonnut tyypistetysti sisällön analyysin kautta ilmenneet tutkimustulokset, joka toivottavasti auttaa lukijaa hahmottamaan tutkimustulosten kokonaisuuden paremmin. Kuvion yläreuna kuvaa tutkimukseni viitekehystä ja alareuna tutkimuskysymystäni.

Kuvio 1: Sosiaalityöntekijän kirjaama lapsen etu päätösdokumenteissa

9 POHDINTA

Tutkimukseni teoreettisena kehyksenä oli maltillinen sosiaalinen konstruktionismi, jonka perusajatuksen mukaan tietoa tuotetaan kumulatiivisesti vuorovaikutuksessa niin ihmisten kuin instituutioiden välillä, jossa aiempi olemassa oleva tieto vaikuttaa uuden syntymiseen (Berger & Luchman 1994; Burr 2003). Sosiaalityöntekijät tutkimusaineistoni päätösten takana kirjasivat kiireellisen sijoituksen päätösperusteita melko yhtenevästi. Yhdenkään päätöstekstin kohdalla ei jäänyt epäselvyyttä sijoituksen tarpeesta. Sosiaalityön tavat ja tieto muodostuvat käytännöissä (Foucault 1969; 1975). Kirjattuihin kiireellisen sijoituksen päätöksiin palaamalla, on mahdollista tehdä näkyväksi organisaation tapoja toimia ja kehittää kenties vielä yhdenmukaisempaa linjaa kiireellisen sijoituksen arviointiin. Yhtenä keskeisenä teemana sosiaalikonstruktionistisessa tutkimusperinteessä pidetään kieltä, joka kuvaa maailmaa ja muokkaa käsityksiämme siitä ja jonka avulla sosiaalityöntekijät käyttävät institutionaalista valtaa päätöksiä tehdessään (Payne 2005; Powell 2013). Dokumenttien tutkimuksessa oleellinen näkökulma on kieli ja sen avulla vaikuttaminen ja todellisuuden näkyväksi tekeminen. Pysin omassa analyysissäni ottamaan huomioon kielen mahdollisuuden todellisuuden muokkaajana ja vallankäyttöväliseenä. Lapsen etu on käsitteenä kirjattu lakiin ja normiohjeisiin. Käsite on lisäksi kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnainen. Suomalaisessa lastensuojelutyössä lapsen etu ja lasta vaurioittavat tekijät ovat erilaisia kuin muissa kulttuureissa. Päätösteksteissä lapsen etu näyttäytyi lain mukaan määrittäytyväksi.

Tarkasta lainsäädännöstä huolimatta osa sosiaalityön päätöksenteosta liittyy työntekijän yksilölliseen harkintaan tilanteesta. Jotta työntekijän on mahdollista käyttää harkintavaltaa lapsen edun mukaisesti, on hänen tunnettava lapsi ja hänen perhetilanteensa. Omassa tutkimuksessani pohdin myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia lapsen edun toteutumisen mahdollistajana kiireellisen sijoituksen tilanteissa. Toivon, että tutkimustulosteni kautta on käytännön sosiaalityössä mahdollista pysähtyä entistä enemmän pohtimaan lapsen edun toteutumista ja sen näkyväksi tekemistä osana kiireellisen sijoituksen tilanteita ja laajemminkin lastensuojeluprosessissa.

Sosiaalityö perustuu asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa sosiaalipäivystäjän ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näkemysten välillä olevan ainakin jossain määrin eroa. Näin ollen on merkityksellistä, että lapsen asioista päättävä ihminen todella tuntee hänen tilanteesta. Työntekijöiden vaihtuminen aiheuttaa lastensuojelussa prosessien alkamisen väistämättä ainakin

jossain määrin aina uudelleen alusta. Uusi työntekijä muodostaa tilanteesta uuden käsityksen aiemman dokumentoinnin perusteella, joka usein on puutteellista. Kun tähän lisätään tieto siitä, että dokumentteihin ei ole mahdollista sisällyttää kaikkea sitä tietoa, mitä edeltävällä sosiaalityöntekijällä perheestä on ollut, voidaan todeta sosiaalityöntekijän vaihtumisen olevan yksi tekijä, joka saattaa vaarantaa lapsen edun toteutumisen.

Olen viitekehyksessäni kuvannut verrattain runsaasti lapsen edun käsitettä ja kiireellistä sijoitusta lastensuojelutoimenpiteenä lain näkökulmasta. Tämä on mielestäni perusteltua ja välttämätöntäkin tutkimusaiheeni huomioon otettaessa. Lapsen sijoittaminen pois kodistaan ja päätösvallan lapsen asioista siirtyminen suurimmalta osin huoltajilta sosiaalityöntekijälle ovat asioita, joista päättäessään sosiaalityöntekijät käyttävät merkittävää julkista valtaa. Päätöksenteosta on säädetty laissa, jonka ohjeita sosiaalityöntekijän on velvollisuus noudattaa. Arvioin tarpeelliseksi tehdä näkyväksi, miltä osin päätöksentekoa ohjataan lainsäädännössä, jotta on mahdollista muodostaa kuvaa sosiaalityöntekijälle jäävästä harkintavallasta päätösprosessissa.

Osaan tutkimusaineistoni päätöksistä oli kirjattu pitkästi lapsen historiaa asiakkuuden alkamisesta lähtien. Tämän tarkoitus jäi minulle epäselväksi. Mietin, oliko tarkoituksena vakuuttaa lukijaa pidempikestoisesta huolesta lapsen tilanteessa, vaikka kiireellinen sijoitus perustuukin akuuttiin vaaratilanteeseen. Ymmärrän, että tilannekohtaisesti joskus on tarpeen kertoa esimerkiksi lapsen toistuvasta karkailusta tai humalahakuisesta alkoholin käytöstä. Kiireellisen sijoituksen perusteisiin ei mielestäni yleensä kuulu lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen johtaneet syyt ja lastensuojelutarpeen selvityksen sisällöt. Päinvastoin nämä vaikeuttivat yksityiskohtineen ja monine päivämäärineen itse sijoitusperusteiden ymmärtämistä tekstistä. Koska ymmärtäminen oli minulle hankalaa, voisin ajatella tämän vielä korostuvan asiakkaiden lukiessa heitä koskevia päätöksiään.

Oma roolini tutkimuksen tekijänä oli kolmijakoinen. Pro gradu -tutkielman tekijän lisäksi olin virkaa tekevä päätöksiä kirjaava sosiaalityöntekijä ja tutkimusaineiston kirjaaman työyhteisön jäsen. Erityisesti taustoittavaa viitekehystä kirjatessa minun oli osittain hankala irtautua virkaroolistani, jossa tiedän paljon lastensuojeluprosesseihin ja lapsen edun määrittymiseen liittyviä sekä käytännön että lakiperustaisia seikkoja ja pitäytyä tutkijan roolissa kirjatun tutkielmani vain asioita, joita aiempien tutkimusten myötä on näytetty toteen. Toisaalta tehdessäni varsinaista tutkimusanalyysiä minulla oli hyötyä työni kautta omaamastani tiedollisesta kehyksestä, joka mahdollisti tutkimusaineiston syvällisemmän pohdinnan. Se, että tutkimusaineisto oli hankittu työyhteisöstä, jonka jäsen itse olin, ei hankaloittanut tutkimuksen

tekoa edeltävästi odottamallani tavalla. Sisällön analyysi on tutkimusmenetelmänä sen kaltainen, että yksittäiset päätöksentekijät ja päätöspäätökset sulautuivat osaksi laajempaa kokonaisuutta eivätkä tekstit enää analyysivaiheessa olleet eroteltavissa toisistaan yksittäisinä päätöksinä.

Kuten tutkimuksenteolle on tyypillistä, jäi omassa tutkimuksessanikin moni asia selvittämättä. Mielenkiintoisin jatkotutkimusaihe omasta näkökulmastani olisi selvittää, miten lapsen etu tosiasiallisesti toteutui kiireellisen sijoituksen aikana. Tutkimusaineistoa voisi kerätä esimerkiksi haastatteleamalla lapsia ja sijaishuoltopaikkojen henkilökuntaa. Toisena kokonaisuutena mieltäni jäi askarruttamaan kiireellisen sijoituksen tilanteisiin liittyvä muu dokumentointi, jota olisi ollut mielenkiintoista yhdistää teksteihin viranhaltijapäätöksissä. Tätä kautta tilanteisiin olisi ollut mahdollista saada käsitys laajemmasta kokonaisuudesta niin kiireellisen sijoituksen tarpeen arviointiin kuin päätöksen toimeenpanoon liittyen.

Lopuksi pohdin vielä omaa tutkimustani luotettavuuden ja yleistettävyyden näkökulmasta. Aineistona valmiit dokumentit ovat luotettava kuvaus todellisuudesta, sillä sosiaalityöntekijät eivät päätöksiä kirjatessaan tienneet, että tekstiä tulotaisiin käyttämään tutkimustarkoituksiin. Tätä pidän merkittävimpänä tekijänä tutkimustulosten luotettavuutta arvioitaessa. Toisaalta se, että käytössäni ei ollut tilanteisiin liittyvää laajempaa dokumentointia, on varmasti vaikuttanut siihen, että tutkimustuloksissa ei ole ollut mahdollista saada täysin totuudenmukaista kuvaa tilanteista. Tutkimuskysymykseni kannalta aineisto oli kuitenkin riittävä ja asianmukainen. Kysymykseeni lapsen edun määrittymisestä sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa kiireellisen sijoituksen päätöksessä löysin vastauksia, jotka kertovat ainakin osan todellisuudesta. Tutkimusaineistonani olivat yksittäisen lastensuojeluorganisaation yhden vuoden päätöstekstit. Tulokset eivät ole yleistettävissä valtakunnallisesti eivätkä edes paikallisesti. Tutkimukseni perusteella ei tiedetä, olisivatko tulokset poikenneet toisen organisaation tai saman organisaation eri vuotena kirjattujen päätöstekstien analysoinnilla. Tutkimustulokseni lapsen edun määrittymisestä olivat samansuuntaisia aiempien vastaavien tutkimustulosten kanssa, joka osaltaan lisää sekä tutkimuksen luotettavuutta ja jossain määrin myös yleistettävyyttä. Tutkimuksenteo aiheesta, joka liittyi omaan työhöni, oli mielenkiintoista ja antoi mahdollisuuden myös omaan ammatilliseen reflektointiin. Pidän tuloksiani hyödyllisinä vähintäänkin oman työni ja oman työyhteisöni toimintatapojen kehittämisen kannalta.

LÄHTEET

Alasuutari, Maarit & Helga Kelle (2015) Dokumentation in Childhood. *Children & Society* vol 29, 169–173.

Alasuutari, Pertti (1994) *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.

Aro-Salonen, Maija (2014) Normaalaa nuoren elämää. Lapsen etu pitkäaikaisen sijaishuollon tavoitteina ja ratkaisuina. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Bardy, Marjatta (2013) Tiedon punninta ja maailman asuttaminen. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimessä*. Tampere: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 297–394.

Berger, Peter & Luckmann Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2014) Regulaatiivista vai liberaatiivista? Kuntien sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa: Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Margetta (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimuksesta*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 182–202.

Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. London & New York: Routledge.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.

De Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.

Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisisista poluista. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 4 / 2013.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Eskonen, Inkeri & Korppinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.

Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika – projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti intensiivistä sosiaalityötä. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5-18.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2012) Lastensuojelun sosiaalityö muutoksessa. Teoksessa: Jahnukainen, Markku (toim.) *Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 153–179.

Foucault, Michel (1980 alkuperäisteos 1975) Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.

Foucault, Michel (2015 alkuperäisteos 1969) Tiedon arkeologia. Tampere: Vastapaino.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 2108.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 121–132.

Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Helsinki: Gaudeamus.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149-162.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Juva: Ps-kustannus, 167–193.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka - aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityn käytännöissä - Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa: Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.

Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Margetta (2014) Harkitusti sosiaaliturvaa. Harkintavalta tutkimuskohteena. Teoksessa: Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Margetta (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimuksesta. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 8-18.

Kotka, Toomas (2014) Viranomaisharkinnan oikeudelliset rajat. Teoksessa: Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Margetta (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimuksesta. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 40–59.

Kulmala, Anna, Valokivi, Heli & Vanhala, Anna (2005) Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana. Teoksessa: Satka, Mirjam, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Margetta (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 125–146.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan - puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. Janus vol 13 (4), 452–460.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.

Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 159–171.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–67.

Laitinen, Merja, Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) "Nyt kuullaan meitä asiakkaita" - Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Lavikainen, Marja & Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina (toim.) (2014) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:14. Helsinki: Kuntaliitto.

Leisto, Leila & Tuomikoski-Koukkula, Suvii (2011) "Viekkää, viekkää se pois" Päihtyneenä pidätettyjen tyttöjen kokemukset poliisin ja sosiaalityöntekijän puuttumistoimista. Teoksessa: Satka, Mirja & Alanen, Leena & Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino, 131-165.

Lipsky, Michael (1980) Street-level Bureaucracy, Dilemmas of Individuals in Public Services. New York: Russell Sage Foundation.

Metsämuuronen, Jari (toim.) (2006) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp Ky.

Munro, Eileen (2002) Effective Child Protection. Lontoo: SAGE Publication.

Niemi, Minna (2014) Päivystävien sosiaalityöntekijöiden tilannearviot ja päätökset osana sosiaalihuoltoa. Teoksessa: Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 241–260.

Nyholm, Marja-Liisa (2006) Lapsen edun käsite huostaanotossa - näkökulmia ja tulkintoja. Sosiaalityön laudatur-tutkielma. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus vol 22 (4), 227-244.

Payne, Malcolm (2005) Modern Social Work Theory. 3th Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Powell, Jason L. (2013) Michel Foucault. Teoksessa: Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.) Social Work Theories and Methods. 2nd Edition. Los Angeles: Sage, 46–62.

Päkkilä, Hanna (2008) Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa: Huotari, Kari & Hurtig, Johanna (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki: Palmenia, 161–174.

Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakesin tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisesta lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18(4), 324–336.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75–97.

Rajavaara, Margetta (2014) Ammattilaisten harkinta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa: Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Margetta (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimuksesta*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 136–154.

Ritala-Koskinen, Aino (2005) Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa: Satka, Mirjam, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Margetta (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 103–124.

Räsänen, Jenni-Mari (2014) Tietotekniikkaan pohjautuva asiakastiedon käyttö sosiaalipäivystyksessä. Tampere: Tampere University Press.

Räty, Tapio (2014) *Lastensuojelulaki - Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.

Sinko, Päivi (2004) *Laki ja lastensuojelu - Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä*. Helsinki: Palmenia.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2011) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Vehkakoski, Tanja (2006) *Leimattu lapsuus? Vammaisuuden määrittäminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä*. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen, psykologian ja sosiaalityön tutkimuksia 297.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. *Vanhempien näkökulma*. *Janus* vol 20 (2), 149–167.

Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. *Janus* vol 22 (4), 343–360.

Vierula, Tarja (2015) Lastensuojelun asiakirjojen lukutavat vanhempien kuvaamina. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2) 134–146.

SUOMEN SÄÄDÖSKOKOELMA:

Hallintolaki 434/2003

HE 252/2006 Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 164 /2014 Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Lastensuojelulaki 417/2007

Perustuslaki 731/1999

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991

ELEKTRONISET LÄHTEET:

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Kuntainfo 4/2015. Saatavilla: <https://stm.fi/documents/1271139/1427058/sosiaalihuoltolaki.pdf/b37fa129-049b-479c-a27f-b459e41b3b42> (Viitattu 9.2.2016)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Kuntainfo 8/2015. Saatavilla: https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo_8_2015.pdf/ce4381e3-f413-4c06-945e-73ede882b565 (Viitattu: 9.2.2016)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2015) Lastensuojelu 2014. Suomen virallinen tilasto. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4 (Viitattu: 1.10.2016)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2016) Lastensuojelunkäsikirja. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-/tutkimus-ja-kehittaminen/lastensuojelun-tutkimus> (Viitattu: 1.10.2016)